

Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen
merkityksestä ja vaatimuksista lastensuojelun sosiaalityössä

Minna-Lotta Shemeikka 0527732

Pro gradu- tutkielma

Sosiaalityön koulutusohjelma

Syksy 2021

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SOSIAALITYÖN OIKEUDELLISTUMISKEHITYS	8
2.1 Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä	8
2.2 Sosiaalityön oikeudellistuminen	11
2.3 Oikeudellistumisen merkitys lastensuojelun sosiaalityössä	12
3 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN OSAAMINEN	22
3.1 Lastensuojelu ammattina Suomessa ja muissa Pohjoismaissa	22
3.2 Sosiaalityöntekijöiden suhde tietoon	26
3.3 Sosiaalityön vaativuus ja suhde oikeudelliseen osaamiseen	28
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	31
4.2 SOHOVA-hanke tutkimuksen taustalla	31
4.3 Aineiston keruu	33
4.4 Fenomenografia käsitysten tutkimuksessa	34
4.5 Fenomenografia analyysitapana	37
4.6 Tutkimukseen liittyvä eettinen näkökulma ja luotettavuuden arviointi	43
5 OIKEUDELLISEN OSAAMISEN MERKITYKSET JA VAATIMUKSET LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KÄSITYKSISSÄ	47
5.1 Käsitykset oikeudellisesta osaamisesta	47
5.2 Oikeudellisen osaamisen sisältö	47
5.21 Lakien merkityksellisyys	47
5.22 Oikeudellisen osaamisen painoarvo lastensuojelutyössä	49
5.23 Oikeuksien ja osallisuuden merkitys käsityksissä	50
5.24 Koulutuksellinen näkökulma oikeudelliseen osaamiseen	51
5.3 Oikeudellisen osaamisen hallinta	53

5.31 Ristiriidat ja haasteet työssä	54
5.32 Konsultoinnin merkitys käsityksissä	56
5.33 Prosessien hallinta	57
5.34 Lastensuojelutyön vaatimukset	58
6 YHTEENVETO	61
6.1 Johtopäätökset tuloksista	61
6.2 Pohdinta	68
LÄHTEET	72
LIITE 1	76
LIITE 2	78

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä ja vaatimuksista lastensuojelun sosiaalityössä

Tekijä: Minna-Lotta Shemeikka

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: Yhteiskuntatiede/Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma_X_Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 75 + 2 liitettä

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Tämä laadullinen Pro gradu tutkimus tarkastelee lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä ja vaatimuksista työssään. Lisäksi tavoitteena on kartoittaa oikeudelliseen osaamiseen liittyvää koulutustarvetta haastateltavien näkökulmasta. Tutkimus liittyy Lapin yliopiston SOHOVA-hankkeeseen. Tutkimuksen aineisto koostuu viidestä sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta, jotka on analysoitu fenomenografisen lähestymistavan mukaisesti. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalityön oikeudellistumiskehitykseen ja sosiaalityön vaativuuteen liittyvästä tutkimuksesta.

Tutkimustulokset esittelen kuvauskategorioiden kautta, joita jäsenisin aineiston analysoinnin kautta kaksi. Nämä ovat oikeudellisen osaamisen sisältö ja oikeudellisen osaamisen hallinta. Tulosten mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät käsittävät oikeudellisen osaamisen merkityksellisenä osana työtään. Oikeudelliseen osaamiseen liittyy sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan epävarmuustekijöitä, mutta apua ja tukea haastaviin tilanteisiin osataan hakea. Erityisesti vastentahtoisiin päätöksiin käsitettiin liittyvän epävarmuutta oikeudellisen osaamisen suhteen. Epävarmuutta ilmeni myös oikeudellisen osaamisen käsitteen määrittelyssä.

Käsitysten mukaan lastensuojelun sosiaalityössä vaaditaan runsaasti eettistä pohdintaa ja moraalista harkintaa, joten työtä ei voida tehdä ainoastaan lainsäädännön varassa. Oikeudelliseen osaamiseen liittyvää koulutusta kaivataan enemmän ja sen toivotaan olevan säännöllistä ja pitkäkestoista. Oikeudellinen osaaminen sosiaalityöntekijöiden käsityksissä tulee näkyväksi esimerkiksi lainsäädännön merkityksen, prosessien hallinnan, oikeudellisen osaamisen vaatimusten sekä oikeuksien ja osallisuuden kautta.

Lastensuojelun sosiaalityössä painitaan hyvin moniulotteisten ja haastavien ilmiöiden parissa, joiden ratkaisemiseen tarvitaan rutkasti monen tyyppistä osaamista. Aineistossa korostui oikeudellisen osaamisen merkitys lastensuojelutyössä, erityisesti liittyen rajoitustoimenpiteisiin, kiireellisiin sijoituksiin ja huostaanottoihin.

Avainsanat: oikeudellinen, osaaminen, käsitys, lastensuojelu, sosiaalityöntekijä, fenomenografia
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi: X.

1 JOHDANTO

Sosiaalityössä on viime vuosina tapahtunut ja tulee myös tulevaisuudessa tapahtumaan runsaasti muutoksia. Merkittäviä lainsäädäntöuudistuksia on tulossa palvelujen organisointiin ja sosiaalityön tehtäviin liittyen. Suurin muutos tulee olemaan sote- ja maakuntauudistus, jonka myötä eri ministeriöissä valmistellaan noin 40 lakia liittyen esimerkiksi maakuntien jakoon ja rahoitukseen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja maakuntien hallinnon ja talouden järjestämiseen. Uudistuksen piirissä on lisäksi noin 100 muuta muutosta kaipaavaa lakia. (Soteuudistus.fi 2020.) Näiden lakimuutosten myötä näen oikeudellisen osaamisen merkityksen sosiaalityössä korostuvan entisestään tulevaisuudessa.

Vuonna 2019 Suomessa tehtiin lastensuojeluilmoitus 85 746 lapsesta. Määrä kasvoi 7 prosentilla vuodesta 2018. Kymmenessä vuodessa lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut. 2019 huostassa oli 11 178 lasta ja kiireellisesti sijoitettiin 4522 lasta. Kaiken kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuonna 2019 sijoitettuna 18 928 lasta ja nuorta. Avohuollossa lastensuojelun lapsia ja nuoria oli yhteensä 52 858 lasta ja nuorta samana vuonna. (Lastensuojelun käsikirja 2019.) Jo näiden tilastojen valossa on selvää, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on suuri merkitys sosiaalihuollon kentällä.

Tieteellinen tieto, ammatillistieteellinen osaaminen ja eettiset periaatteet korostuvat sosiaalityöntekijän toiminnan lähtökohtana. Suomalaisen sosiaalityön perusta on vahvasti kytköksissä yhteiskunnalliseen järjestelmään ja sen määrittämiin tehtäviin ja toimintakäytäntöihin. (Raunio 2009, 6, 34.) Lainsäädäntö on yksi työväline sosiaalityöntekijälle ja se voi toimia tukena asiakkaiden oikeuksien turvaamisessa ja kunnan sisäisten resurssien jaossa. Toisaalta lainsäädännön voidaan kokea rajoittavan ja jäykistävän toimintaa ja toimintamahdollisuuksia perusteettomasti tai ohjaavan vääränlaiseen priorisointiin. Oleellista on, että työssään sosiaalityöntekijä hyödyntää sosiaalihuollon lainsäädäntöä, perusoikeuksia ja kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia täysimääräisesti edistääkseen sosiaalihuollolle laadittuja yhteisiä päämääriä. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 58.)

Sosiaalityön suhde oikeuteen ja sen paikkaan sosiaalityön kentällä on suuri periaatteellinen kysymys, koska sosiaalityötä olisi mahdollista tehdä myös ilman ainuttakaan oikeusnormia (Tuulari ym. 2020, 8). Van Aerschot (1996, 1–2) tuo esiin, kuinka modernia yhteiskuntaa rakennettaessa lainsäätäjän ja viranomaisten vastuu on korostunut ja sosiaalisten ja taloudellisten olosuhteiden aiheuttamien

epäkohtien korjaamiseksi on edellytetty näiltä toimenpiteitä. Oikeudellistumista on pyritty jollain tavalla myös rajoittamaan, koska säädösten runsaslukuisuus ja toimintatavat ovat tulleet aloille, joihin niiden ei katsota ollenkaan kuuluvan. Tässä pro gradu tutkimuksessa käytän nimenomaan termiä oikeudellistuminen, koska katson sen kuvaavan sosiaalityön kenttää paremmin kuin oikeustieteellinen käsite juridisoituminen.

Olen tehnyt pro gradu tutkimukseni osana Lapin yliopiston SOHOVA-hanketta, joka on Sosiaalityön ja hyvinvointioikeuden osaamisen vahvistamiseen satsaava hanke. Kehittämishankkeen kautta pyritään lisäämään sosiaalityön tuntemusta hyvinvointioikeuden saralla sekä vahvistamaan sosiaalityön oikeudellista osaamista Lapin alueella. Inari, Kittilä ja Rovaniemi toimivat hankkeen pilottikuntina ja tavoitteena on kuntien, kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden kesken löytää innovatiivisia yhteistoimijuuden malleja sekä määritellä sosiaalihuollon oikeudellisen osaamisen tarpeita. Yhteiskunnalliset muutokset lisäävät sosiaalityön ammatin oikeudellistumista, joten sekä sosiaalityön että hyvinvointioikeuden ammattilaisten ymmärryksen ja vuorovaikutuksen lisääminen sosiaalityön oikeudellisista edellytyksistä, rajoista ja mahdollisuuksista on välttämätöntä. Hankkeen tuloksena aiotaan toteuttaa sosiaalityön ja hyvinvointioikeuden opintokokonaisuus. Hanke käynnistettiin syyskuussa 2019 ja se jatkuu 31.3.2022 saakka. (Tuulari ym. 2020.)

Laadullisessa tutkimuksessani tarkastelen oikeutta yhteiskunnallisena ilmiönä, sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun oikeudellistumiseen johtanutta kehitystä sekä sosiaalityöntekijöiden osaamiseen ja työn vaatimukseen liittyviä tekijöitä. Olen teemahaastattelun keinoin ja fenomenografista tutkimusotetta hyödyntäen selvittänyt sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä, ja vaatimuksista lastensuojelun sosiaalityössä sekä kartoittanut mahdollisia koulutuksellisia tarpeita aiheeseen liittyen. Kiinnostuin SOHOVA-hankkeesta, kun kävin lävitse pro gradun tekemiseen soveltuvia Lapin yliopiston hankkeita. Koen, että aihe on merkityksellinen, koska sosiaalityön oikeudellistuminen ja oikeudellinen osaaminen osana sosiaalityöntekijän ammattitaitoa ovat kiinnostavia ja relevantteja aiheita sosiaalityön kentällä. On myös mielestäni ollut kiinnostavaa toteuttaa tutkimus osana hanketta ja päästä näkemään, kuinka kehittämishanke etenee ja minkälaisia tuotoksia ja tuloksia siitä seuraa. Tavoitteenani on ollut oman oppimiskokemukseni lisäksi tehdä sellainen pro gradu tutkimus, josta on SOHOVA-hankkeelle ja sen asettamille tavoitteille konkreettista hyötyä.

Esimodernista lapsen suojelukysymyksen hallinnan rekisteristä siirryttiin kohti modernia hitaasti ja eri vaiheita läpi käyden. Lapsen huoltoa, hoitoa ja kasvatusta toteutettiin 1800-luvun puolivälissä

vielä kristinuskon mukanaan tuomien perinteiden ja paikallisten tapojen kautta. Suomessa sosiaalisen turvan järjestäminen siirtyi kirkolta kunnalle vuonna 1865 ja samoihin aikoihin alkoivat pyrkimykset kohti lapsen suojelukysymyksen modernin hallinnan rekisteriä. Keskeistä modernin suojelukysymyksen hallinnan rekisterin muodostamisessa olivat oikeussäätely ja sen myötä uusien lakien säätäminen. Modernille suojelukysymykselle tunnusomaista ovat yhteiskunnallistuminen, oikeudellistuminen, institutionaalisesti eriytyneiden ja erikoistuneiden lastensuojelun käytäntöjen ja yksiköiden perustaminen ja hallinta sekä lastensuojelun käytännöissä tieteellisen tiedon, asiantuntijuuden ja interventioiden vakiintuminen. (Harrikari 2019, 116, 139–140, 145–146.)

Ylipäänsä lain ja oikeudellisen sääntelyn on nähty olevan yhteiskunnallisen kehityksen ohjaamisen keinoja. Oikeudellinen sääntely määrittelee nyky-yhteiskunnan perusrakenteita ja pelisääntöjä, eikä moraalिसääntöjen katsota olevan riittävän yhdenmukaisia ja tarkkoja. (Tarasti 2002, 576.) Laitinen (2007, 82) tuo esiin oikeudellisen sääntelyn lisääntymiseen liittyviä haasteita ja vaihtoehtoja näille. Lainsäädännön runsaus, sääntelyn yksityiskohtaisuus sekä alueiden kattavuus ovat herättäneet huomiota, kuin myös oikeudellisten välineiden puutteellinen kyky ohjaukseen. Sääntelyn lisääntyneen oikeudellistumisen nähdään lisäävän byrokraatisoitumista ja painetta ristiriitojen ratkaisemiseen aiempaa useammin ruuhkautuvissa tuomioistuimissa, joissa konfliktien ratkaiseminen aidosti on rajallista.

Tutkielmani teorettinen viitekehys paikantuu aiempaan sosiaalityön vaativuuteen ja oikeudellistumiskehitykseen sekä sosiaalityöntekijöiden tiedonmuodostukseen ja osaamiseen liittyvään tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Tutkimusraporttini etenee Johdannon kautta lukuun kaksi, jossa tarkastelen sosiaalityön oikeudellistumiskehitystä, oikeutta yhteiskunnallisena ilmiönä sekä oikeudellistumisen merkitystä lastensuojelun kontekstissa. Kolmannessa luvussa käyn läpi lastensuojelua sosiaalityön toimintaympäristönä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, sosiaalityöntekijöiden suhdetta tietoon sekä sosiaalityön vaativuutta. Neljäs luku koostuu tutkimuksen metodologiasta. Siinä tuon esiin tutkimustehtävän ja siihen liittyvät tutkimuskysymykset, tutkimuksen taustalla ja analyysitapana vaikuttavan fenomenografian sekä tutkimuseettisen näkökulman. Viidennessä luvussa käsittelen tutkimukseni tuloksia ja peilaan niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Kuudes luku on viimeisenä sisältäen johtopäätökset tuloksista sekä pohdinnan. Lopuksi vielä lähteet ja liitteet.

2 SOSIAALITYÖN OIKEUDELLISTUMISKEHITYS

2.1 Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä

Frerichs (2010, 10–16, ks. Gephart 2003) tuo esiin Harold J. Bermanin tulkinnan kahden vuosisadan historiasta länsimaisessa oikeusajattelussa. Bermanin mukaan suuntauksia ovat olleet oikeuspositivismi, luonnonoikeudellinen ajattelu sekä oikeuden historiallinen tarkastelutraditio. Oikeuspositivismilla tarkoitetaan lainsäätäjän tahtoa edustavaa sääntökokoelmaa eli oikeutta lähestytään legalistisesti. Luonnonoikeudellisessa traditiossa moraalisen harkinnan merkitys korostuu ja se saattaa mennä jopa kirjoitetun tekstin, kuten lain edelle. Oikeus ilmentyy järjen ja omantunnon periaatteiden kautta. Historiallisesti suuntautuneen tradition mukaan oikeus on huomattava yhteiskunnallinen instituutio ja oikeudellisen tekstin merkityksellisyys ilmenee sen yhteiskunnallisissa kontekstissa. Modernin yhteiskuntatieteen historia voidaan jaotella kolmeen ajattelutapaan ja sukupolveen: historismiin, realismiin ja konstruktionismiin sen mukaan, miten niissä on suhtauduttu oikeuteen. Yhteiskunnan ja oikeuden keskinäistä suhdetta on ymmärretty näissä eri tavoin. Historismin voidaan sanoa edustavan “law in” -näkökulmaa, koska sitä edustavat sosiologian klassikot, kuten Marx, Durkheim ja Weber tarkastelivat oikeutta yhteiskunnassa eli oikeuden katsottiin kuuluvan olennaisena osana yhteiskuntaan. Realistisen ajattelutavan näkökulman “law and” tarkoittaa, että oikeustieteen rinnalle ehdotetaan vaihtoehtoista yhteiskunnallista näkökulmaa. Konstruktionismin näkökulman lähestymistapa “law as” merkitsee oikeuden näkemistä sosiaalisena konstruktiona. Siinä ollaan kiinnostuneita oikeuden asemasta osana yhteiskunnallista konstruktiota. Nykyään yhteiskuntateoreettinen tutkimus tarkastelee oikeutta sosiaalisena ja tieteellisenä konstruktiona.

Kaarlo Tuori (2000, 138, 304–305) tuo esiin oikeustieteilijöiden ja yhteiskuntatieteilijöiden erilaista tapaa tarkastella oikeutta. Oikeustieteilijän tapa suhtautua oikeuteen symbolisnormatiivisena ilmiönä eroaa oikeuden näkemisestä yhteiskunnallisina käytäntöinä. Oikeus voidaan siis määritellä oikeusnormeina eli oikeusjärjestyksenä tai toisaalta oikeudellisina käytäntöinä. Oikeusjärjestystä ei kuitenkaan voi olla ilman oikeudellisia käytäntöjä, joten nämä ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Modernin oikeuden merkityksellisyys pohjautuu lainsäätämiseen, lainkäyttöön ja oikeustieteeseen. Yhteiskuntatieteilijä tarkkailee oikeutta ulkoa päin, kun taas oikeustieteilijä omaksuu sisäisen näkökulman oikeuteen. Näiden eroavaisuuksien vuoksi oikeustieteilijä ja yhteiskuntatieteilijä eivät usein ymmärrä toistensa tapaa hahmottaa ja tutkia oikeutta. Oikeus

normatiivisena ilmiönä ei palaudu yhteiskuntatieteilijän ajatusmaailmaan oikeuden olemuksesta. Ervastin (2012, 281–283) mukaan suomalaisessa oikeustieteellisessä koulutuksessa korostui vielä 1960- ja 1970-luvuilla juristien tarve yhteiskuntatieteelliselle koulutukselle. Nykyisissä koulutustavoitteissa ei enää samalla tavalla nosteta tätä esiin, vaikka siitä olisikin hyötyä ja oikeustieteen tulisi entistä enemmän avautua suhteessa muihin tieteenaloihin. Juristin työssä tarvitaan tietoa siitä, kuinka oikeudelliset ilmiöt ja instituutiot yhteiskunnassa toimivat ja oikeusjärjestelmän kehittämiseksi olisi tärkeätä saada yhteiskuntateoreettista tutkimustietoa.

Oikeudellistuminen on ilmiönä moniulotteinen ja sitä tarkasteltaessa tulisi huomioida muun muassa yhteiskunnalliset prosessit, oikeusjärjestelmän kehitys, oikeudellistumisen dynaaminen kehitys sekä yhteiskunnan ja yksilön näkökulman erilaisuus (Van Aerschot 1996, 2–3). Oikeustieteellisessä ja yhteiskuntatieteellisessä oikeuden tutkimuksessa on suuria eroja, mutta löytyy niiden välillä myös yhtäläisyyksiä. Normatiivisuudesta huolimatta oikeustiede sisältää sisäisen yhteyden yhteiskuntatieteeseen luovan tietynlaisen yhteiskuntateoreettisen elementin. (Tuori 2000, 317.) Oikeudellistumiseen liittyvät kriittiset näkökulmat tuovat esiin oikeuden muuttumisen monimutkaisemmaksi ja juristien liian suuren yhteiskunnallisen merkityksen, Positiivisina vaikutuksina nähdään esimerkiksi kansalaisten tasa-arvon edistäminen, epävarmuuden vähentäminen vastuusuhteiden määrittämisen kautta sekä luotettavien päätöksentekomallien ja ristiriitojen ratkaisukeinojen esiin tuleminen. (Van Aerschot 1996, 16.)

Laitisen (2002, 16–20) mukaan oikeusjärjestys tarkoittaa kulloinkin voimassa olevien oikeusnormien muodostamaa kokonaisuutta. Oikeusnormien kautta määräytyy mitä saa, pitää tai ei saa tehdä. Näiden normien rikkomisesta seuraa erilaisia rangaistuksia, joten oikeusjärjestyksen kautta säädellään yhteiskuntaelämää. Nykyaikainen oikeusjärjestelmä voidaan luokitella roomalais-germaaniseen, common law-, sosialistiseen ja islamilaiseen järjestelmään, joista Euroopassa ovat käytössä lähinnä kaksi ensin mainittua. Tyypillistä nykyajan oikeusjärjestelmille on se, että julkis- ja yksityisoikeus eriytyvät yhä enemmän omiksi alueikseen ja eriytymispiirteet toteutuvat eri tavalla ympäri maapalloa. Husan (2013, 164) mukaan Pohjoismaisen mallin voidaan sanoa olevan tietynlainen yhdistelmä common law'ta ja roomalais-germaanista oikeutta. Yhteiskunnallisuuden tasa-arvon edistäminen julkisen vallan keinoin on yksi Pohjoismaisen oikeuskulttuurin periaatteista. Backmanin (1992, 9–11, 19) mielestä oikeustieteessä ja muissa yhteiskuntatieteissä voivat esiintyä rinnakkain hyvin erilaisista lähtökohdista johdetut peruskäsitykset ja tämä on mahdollista, koska tutkimusten konkreettiset tulokset näissä tieteissä eivät yleensä ole niin sanotusti lopullisia tai yleistettävissä olevia kuten luonnontieteissä. Yhteiskunta on kompleksisempi ja tutkimuskohteina ovat subjektit,

jotka ovat samalla tietoisia ja tavoitteellisia toisin kuin eksaktien tieteiden tutkimuskohteet. Oikeustieteen tulee sitoutua johonkin yleiseen yhteiskuntateoreettiseen viitekehykseen, se ei voi olla tyhjiössä. Sitoutumisen aste voi olla läheistä, avointa, jopa mekaanista tai etäistä. Oikeusjärjestys on vuorovaikutuksessa monien yhteiskunnallisten ilmiöiden kanssa. Se on kytköksissä esimerkiksi politiikan, yksilön aseman, yhteiskunnan taloudellisen perustan, perheinstituution ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Oikealla tavalla ymmärrettynä oikeustieteeltä edellytetään moniaineeksisuutta ja se näyttäytyy metodisesti avoimena.

Roomalais-germaaninen järjestelmä on syntynyt keskiajan eurooppalaisissa yliopistoissa ja on käytössä Manner-Euroopassa, näiden siirtomaissa ja useissa länsimaalaistuneissa maissa. Tämän järjestelmän tunnuspiirteitä ovat lainsäädännön muodostama oikeudellisen sisällön runko ja lakien säätäminen kansanedustuslaitoksen toimesta. Common law- järjestelmä on käytössä englantia puhuvissa maissa, kuten Yhdysvalloissa, Intiassa, Iso-Britanniassa ja Kanadassa. Toisin kuin roomalais-germaanisessa oikeusjärjestelmässä, niin common law-järjestelmässä ei esiinny selkeää jaottelua yksityis- ja julkisoikeuteen. Tämä näkyy esimerkiksi näiden kahden järjestelmän tuomioistuinjärjestelmissä. Roomalais-germaanisissa maissa tuomioistuinjärjestelmät jakautuvat yleensä yleiseen tuomioistuimeen ja hallintotuomioistuihin, kun taas common law-maissa ei tunneta erityisiä hallintotuomioistuinta ja oikeuskäytännöt ovat tuomioistuinten päätösten perusteena. Näillä kahdella oikeusjärjestelmällä on kuitenkin myös yhtäläisyyksiä, ja ne ovat viimeisten vuosikymmenten aikana tulleet lähemmäksi toisiaan. (Laitinen 2002, 16–20.)

Kyntäjän (2000, 81–83) mukaan oikeusnormit voidaan yhteiskunnassa nähdä arvojen toteuttamisen välineinä. Se, millaista yhteiskuntaa pidetään hyvänä ja millaista toimintaa ja käyttäytymistä suotavana tai kiellettyinä viestitään lainsäätäjien ja lakia soveltavien viranomaisten välityksellä. Vaikka oikeusnormit saattavat ohjata toimintaa voimakkaasti, niin lakiteksteihin liittyy vahvasti tulkinnanvaraisuus ja moniselitteisyys. On haluttu tutkimuksen avulla selvittää yhteiskunnallisten toimijoiden käsityksiä oikeudelliseen sääntelyyn liittyvistä mahdollisuuksista ja rajoista. Laitinen (2002, 102–105) tiivistää oikeusnormien yhteiskunnalliset tehtävät muun muassa seuraavilla tavoilla. Oikeusnormien kautta yhteiskunnallista toimintaa ohjataan lainsäätäjän halun mukaiseen suuntaan, yhteiskunnallinen kontrolli toteutuu oikeusnormien välityksellä ja oikeusnormit antavat käyttäytymiseen liittyvän ohjeiston paitsi kansalaisille niin varsinkin oikeusjärjestelmän piirissä toimijoille. Liian yksityiskohtaisia ohjeista ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista lain puitteissa tarjota, koska muuten lakikokoelmat kasvaisivat liian suuriksi.

Jürgen Habermasin (1996, 39–41) näkökulman mukaan oikeus on edellytyksiltään positiivista oikeutta, koska oikeuteen liittyvä pakotus lähtee oikeuden moraalien sisältä päin. Moderneissa yhteiskunnissa kietoutuvat yhteen sosiaalinen; pitäen sisällään arvot, normit ja yhteisymmärryksen sekä hallinto ja hallinnollista vallankäyttöä ohjaavat raha ja valta. Habermasin ajatusten mukaan oikeusjärjestelmä on yhtä lailla kytköksissä hallinnolliseen valtajärjestelmään kuin sosiaaliseen solidaarisuuteen. Myös Kaarlo Tuori (2000, 91) on omassa ajattelussaan tuonut esiin riskin, joka liittyy hallintoyhteisöjen mekanismien siirtymiseen elämämaailman alueelle. Tällöin keskinäisen solidaarisuuden sijaan alaa valtaa rahan ja hallinnollisen vallan yliote, jolloin oikeuden tehtäväksi jää systeemin kontrollointi. Tuorin (2000, 94) mukaan Habermas pyrkii yhdistämään oikeusfilosofisen ja yhteiskuntateoreettisen lähestymistavan ja esimerkiksi oikeus ja moraalit ovat Habermasille rinnakkaisia käsitteitä, jotka täydentävät ja edellyttävät toinen toistaan. Talan (1999, 21, 26–36) mukaan oikeussääntelyn kasvun arvioimiseksi tarvittaisiin pitkän aikavälin tarkastelua esimerkiksi sääntelyn määrän, sisällön ja vaikutusten muutoksista eri elämäntilanteista. Oikeussääntelyn kasvua voisi selittää tieteen ja teknologian kiihtyvä kehitys, eri tahojen tavoitteet ja intressit, julkisen vallan oikeudellisuus sekä itse sääntelyjärjestelmän tuottama paine aina uusille sääntelyn muutoksille.

2.2 Sosiaalityön oikeudellistuminen

Tuulari ym. (2020) ovat sitä mieltä, että ammattikuntien välillä toisinaan esiintyvien käytännöllisten arvostuserojen ja näkemyksellisten ristiriitojen lisäksi sosiaali- ja oikeustieteiden välillä on tieteen kentällä ollut haasteellista yhteisen näkymän rakentaminen todellisuuteen. Oikeustieteilijän ja sosiaalityöntekijän tavalla suhtautua sosiaaliseen todellisuuteen on eroja. Paul Van Aerschot (1996, 288–289) on väitöstudiossaan tarkastellut Suomen toimeentulotukilainsäädännön oikeudellistumisprosessia aina 1700-luvulta vuoden 1984 sosiaalihuoltolakiin saakka. Suomessa yhteisö tai yhteiskunta on aina huolehtinut viimesijaisesta toimeentuloturvasta. 1900-luvun alkupuolella oikeudellistuminen ei niinkään keskittynyt tuen saajan oikeuksiin kuin hallinnon kehittämiseen. Oikeudellistumiskehitys tarjosi rationaalisia organisaatio- ja työskentelymalleja sekä koulutuksen mukanaan tuomaa tietotaitoa toimeentulotukijärjestelmän yhteiskunnallistuessa. Suomessa valtion rooli yhteiskunnan kehittämisessä korostui jo ennen hyvinvointivaltion syntymistä. Hallinnollisiin ratkaisumalleihin ja oikeudellistamiskeinoihin tukeutuminen ja niiden välisten näkökulmien jännitteisyys johtivat niihin liittyvien haasteiden ja rajoitusten paljastumiseen.

Saarenpään (2010, 77, 79–80) mukaan oikeuteen ei sosiaalityön prosesseissa suhtauduta riittävän

vakavasti. Käytännön työssä lainsäädäntö nähdään erillisenä, pakollisena ja toimintaa rajoittavana. Asiakkaan edun mukainen ja yksilön oikeuksia kunnioittava työskentely lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla kuitenkin edellyttää sääntelyn hallintaa. Yksittäisiä pykälä ei ole tarvetta osata ulkoa, mutta perustiedot tulee olla hallussa ja työntekijän tulee osata pitää itsensä ajan tasalla sääntelyn suhteen. Julkista valtaa käyttävän viranomaisen toimien tulee oikeusvaltion periaatteiden mukaisesti perustua lakiin, pelkästään alan ammattietiikka ja hyvät aikomukset eivät riitä. Lain ja ammattietiikan välisissä ristiriidoissa laki jää yleensä voitolle. Ammatillinen etiikka ohjaa sosiaalityötä ja sosiaalipalveluiden toteutumista olennaisesti, mutta etiikan tulee olla linjassa voimassa olevan lainsäädännön kanssa. Lait toisaalta ohjaavat käytännön työtä ja toisaalta eettiset ohjeet ja hyväksytyt käytännöt muokkaavat lainsäädäntöä. Suomessa vallitsee Euroopan Unionin ajamana oikeudellisen sääntelyn aikakausi, jossa julkisen vallan kautta säädetään tarkemmin ja enenevässä määrin ihmisten oikeuksista.

Oikeudellisesta näkökulmasta käsin sosiaalityön laadukkaassa järjestämisessä on kyse ihmisoikeuksien ja käytännön ohjeistuksen huomioimisesta ja niiden hyvästä tasapainosta. Riittävien resurssien lisäksi tiedollisen ja asenteellisen ympäristön laadulla on sosiaalipalveluissa merkitystä kuin myös hyvällä arvo- ja tietojohdamisella. Sosiaali- ja terveydenhuollossa oikeudellinen ohjaus on ollut pitkälti jälkikäteen toteutetun laillisuusvalvonnan varassa. Käytäntöjä on tarkistettu oikeusasiamiehen ratkaisujen mukaisesti. Yhteiskunnan osa-alueena sosiaali- ja terveydenhuolto on oikeudellisesta näkökulmasta jännitteinen. Lakien säätäminen ei sinällään riitä, vaan niitä tulee toteuttaa asianmukaisesti yhteistyössä monen ammattitaitoisen profession kesken tiedollisesti hyvässä toimintaympäristössä. Enenevässä määrin kaivataan käytännön toimintoihin liittyvää oikeudellisen viitekehyksen ymmärrystä ja tuntemusta. Oikeudelliseen osaamiseen liittyvää koulutusta tulee lisätä ja huolehtia laadukkaampien ohjeistusten kehittämisestä. Lainsäädännöstä on tullut vaikeasti ymmärrettävää säännösten määrän kasvaessa, mutta tämä ei ole pelkästään kielteinen asia, koska niiden avulla turvataan ihmisten oikeuksia. (Saarenpää 2010, 81, 135–137).

2.3 Oikeudellistumisen merkitys lastensuojelun sosiaalityössä

Tänä päivänä lähes kaikkia ihmiselämän osa-alueita säätelevät lukuisat säädökset ja julkinen kontrolli epävirallisen sosiaalisen kontrollin väistyessä. Tätä nimitetään oikeudellistumiseksi, jolla tarkoitetaan säädösten, oikeudenkäyntien ja lakimiesten lisääntymistä ja joka on vaikuttanut ihmisten keskinäisiin suhteisiin ja siihen, kuinka he näkevät oman tilanteensa. Suomessa oikeudellistumisen käsite vakiintui käyttöön vasta 1980-luvun lopulla. Se ei ole yksiselitteinen, helposti hahmottuva

ilmiö, koska se kytkeytyy monenlaisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja ominaisuuksiin myös historiallisesti tarkasteltuna. Lastensuojelun oikeudellistuminen liittyy siihen, missä mittakaavassa ja kuinka yksityiskohtaisia voimassa olevat säännökset kulloinkin ovat ja miten paljon ne vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden toimintaan, miten hyvin niitä noudatetaan, millä tavoin ja minkälaisin sanktioin valvotaan säännösten noudattamista sekä miten paljon ristiriitoja ratkotaan oikeudessa lakimiesten ollessa osallisina. Suomessa lastensuojelun oikeudellistumiseen liittyy ainakin kaksi erillistä ilmiötä. Toinen on lainsäädännön ja oikeuskäytännön pyrkimys parantaa asiakkaana olevan yksilön oikeuksia ja asemaa ja toinen liittyy lastensuojelua koskevaan kritiikkiin ja arvosteluun, joka puoltaa taipumusta oikeudellistumiseen. Yleensä oikeudellistumisen käsitettä tuodaan esiin kriittisessä valossa sen negatiivisiin vaikutuksiin oikeudellisen sääntelyn suhteen viitaten. Oikeudellistumisessa voidaan kuitenkin havaita myös etuja ja hyötyjä, koska oikeussääntelyn kautta voidaan vahvistaa ja turvata erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten oikeuksia. (Ervasti 2012, 45, 47; Sinko 2004, 24, 27, 30, 35, 46.)

Aino Kääriäinen (2003) tuo omassa väitöstutkimuksessaan esiin lastensuojelutyön voimakkaan juridisoitumisen ja oikeudelliset prosessit käytännön työssä. Asiakirjakirjoittamisessa juridiikka näkyy erityisesti huostaanottopäätöksissä. Kääriäinen on tutkinut 20 lapsen lastensuojelun asiakirja-aineistossa lapsen äänen kuulumista lastensuojelun eri osa-alueilla ja asiakkuuden eri vaiheissa. Aineistosta löytyi ainoastaan yksi lapsi, joka toimi aktiivisena subjektina ja tiedontuottajana omissa asiakirjoissaan. Lapsen puheen kirjaaminen lisääntyy 12-vuotta täyttäneiden kohdalla, huostaanottopäätöksissä ja sijaishuollossa. Ylipäänsä lakiperustaisuus näkyy lapsen puheen kirjaamisessa. Asiakkuuden alkuvaiheessa vanhemmat näkyvät kirjaamisessa lapsia selkeämmin. Huostaanotettujen lapsien ääni tulee kirjaamisissa paremmin kuuluviin ja asiakkuuden loppuvaiheessa lapset tulevat eniten näkyviksi asiakirjoissa. Sosiaalityöntekijä tekee valinnan, mitä tuo esiin lapsen puheesta. Keskeisenä perusteena nähdään oikeudellinen, lakiin liittyvä peruste ja puhe on kirjoitettu paitsi asiakkaita niin myös oikeus- ja muita viranomaisia varten.

Kääriäinen (2003) arvelee lastensuojelun avohuollon työskentelyolosuhteiden vaikuttavan siihen, ettei lapsen ääni kuulu riittävästi asiakirjoissa. Avohuollossa joudutaan keskittymään lasten lisäksi hyvin paljon myös vanhempiin. Myös kiire ja monenlaiset asiakastilanteet saattavat vaikuttaa. Sijaishuollossa sosiaalityöntekijän on mahdollista paremmin keskittyä lapsen kirjoittamisessaan. Tietoa muodostetaan sosiaalityössä tekstien kautta ja niitä käytetään perusteltaessa eri toimenpiteitä. Lapsen tulisi päästä nykyistä varhaisemmin osalliseksi ja hänellä tulisi olla vaikutusmahdollisuudet itseään koskevissa päätöksissä. Toisaalta lapsi ei kuitenkaan saisi

ohjailta prosesseja eikä toimia vastuullisena tiedontuottajana. Myöskään vanhempien ei osallisina, keskustelijoina ja vastuun kantajina toivota katoavan asiakirjoista turhan aikaisessa vaiheessa lapsen iän tai sijoitetuksi tulemisen mukaan.

Araneva (2001, 110–116) tuo esiin lasten edun ja oikeuksien toteutumiseen liittyviä haasteita lastensuojeluasioissa. Sosiaalityöntekijän ja lapsen näkemykset lastensuojelutoimien tarpeellisuudesta saattavat erota toisistaan ja joissain tapauksissa kaikkien osapuolten näkemykset saattavat poiketa toisistaan. Lapsen edun ja puhevallan toteutumisen kannalta on ristiriitaista se, että sama sosiaalityöntekijä, jonka tulee virkansa puolesta tukea lasta käyttämään itsenäistä puhevaltaa ja valvoa tämän etua, valmisteleo samaa lasta koskevaa lastensuojeluasiasa sosiaalilautakunnalle. Araneva (2001) esittää huolensa siitä, jääkö lapsen puhevalta joissain ristiriitatilanteissa tapauksissa käyttämättä, jos sosiaalityöntekijä ei ohjaa lasta oikeudellisen avun piiriin tarvittaessa. Lapsella ei yleensä ole omaa oikeudenkäyntiavustajaa tai asiamiestä hallinto-oikeuksien suullisissa käsittelyssä. Tämä olisi aiheellista etenkin tahdonvastaisissa lastensuojelutoimenpiteissä, joissa lapsen etu on ristiriidassa suhteessa huoltajan etuun ja joissa lapsi itse vastustaa toimenpidettä.

Sinkon (2004, 70, 73, 75) mukaan lakiin, oikeustieteeseen ja oikeudellistuneisiin toimintakäytäntöihin liittyy ainakin kaksi huolta. Se, ettei laki anna yksityiskohtaisia toimintaohjeita sekä epävarmuus siitä, että oikeustieteen suurempi painottaminen tuottaisi suotavampia ja laadukkaampia tuloksia esimerkiksi lastensuojeluun. Sosiaalityöntekijän työssä on kestettävä se tosiasia, että oikeuden näkemys ei aina vastaa sosiaalitoimen kantaa ja, että oikeudessa asiat on ratkottava tavalla tai toisella, kun ne tulevat käsittelyyn. Sosiaalityöntekijällä tulee olla oikeudellista ymmärtämystä tietyn verran ja hänen on hahmotettava lain ja oikeuden tehtävät ja velvoitteet. Oleellista tutkimuksen perusteella olisi, että sosiaalityössä opittaisiin ymmärtämään oikeustiedettä paremmin, mutta silti sisällöllinen itsenäisyys säilyttäen. Sosiaalityö ei saa olla oikeustieteelle alisteista, mutta juridiikka ei myöskään saa toimia sosiaalityön pakopaikkana. Sipilä (2011) tuo tutkimuksessaan esiin toisenlaisen näkökulman sosiaalityön oikeudellistumiskehitykseen. Oikeudellistumisen voidaan nähdä etäännyttävän sosiaalityöntekijöitä inhimillisten suhteiden kompleksisuudesta ja selkeyttävän lastensuojelun epämääräisyyttä. Huolellinen lainsäädännön tulkintaan kytkeytyvä lähestymistapa saattaa vahvistaa sosiaalityön julkisuuskuvaa. Haasteita liittyy silti sosiaalityön ammatillisuuden ja lakisääteisen perustan ristiriitaisuuksiin tulevissa yhteiskunnallisissa muutoksissa.

Vuonna 2007 voimaan astuneen Lastensuojelulain esitöissä (HE 252/2006) tuodaan esiin lain tarkoitusta lapsen oikeuksien turvaajana sekä lastensuojeluun liittyvän päätöksenteon parantamista lapsen ja vanhempien oikeusturvan kannalta. Riittäväällä asiantuntemuksella ja puolueettomuudella päätöksenteossa on tarkoitus varmistaa lapsen ja vanhempien tai huoltajien oikeusturvan toteutuminen. Kuntien viranhaltijat tekisivät suostumukseen perustuvat ja kiireellisiä toimenpiteitä vaativat päätökset, ja oikeusturvan suhteen merkityksellisissä asioissa olisi suora muutoksenhakuoikeus hallinto-oikeuteen. Lastensuojelua koskevat perus- ja ihmisoikeudet tulisi huomioida kaikessa lastensuojelun toimintaa ohjaavissa periaatteissa. Ehkäisevä lastensuojelu ja lapsen tuen tarpeen selvittäminen hallinto-oikeuden päätöksellä vanhempien vastustaessa sitä ovat laissa määritelty uudenlaisina lastensuojelun toimintamalleina. Lapsen mahdollisuus olla vaikuttamassa häntä itseään koskevassa päätöksenteossa ja osallisuuden vahvistaminen on nostettu tavoitteiksi.

Vuonna 2007 voimaan tulleeseen lastensuojelulakiuudistukseen ajoivat yhteiskunnassa eri tahoilla tapahtuneet muutokset, kuten epävarmat olosuhteet, perusoikeussäätelyn uudistus sekä voimistunut ja uudenlainen turvallistamiskurssi 1990-luvun puolesta välistä alkaen. Vuoden 1936 lastensuojelulain voidaan sanoa olleen luonteeltaan "huostaanottolaki", vuoden 1983 laki taas puitelaki liittyen hyvinvointivaltion laajentumisen aikakauteen. Vuoden 2007 laki siirsi huomiota suojelutarpeen aineellisten elementtien fokuksesta abstraktimpaan ja oikeusdogmaattisempaan oikeuksien turvaamiseen. Vuoden 2007 lastensuojelulaissa on yhteensä 17 lukua, kun 1936 vuoden laissa niitä oli 11 ja vuoden 1983 laissa ainoastaan 9 lukua. Vuoden 2007 lastensuojelulaissa lastensuojeluviranomaisia velvoittavat entistä yksityiskohtaisemmat menettelysäännökset ja näillä säännöksillä pyritään entistä kokonaisvaltaisempaan oikeudellisdiskursiivisuuteen. Laissa kiinnitettiin entistä enemmän huomiota myös lasten osallisuuteen, kuntien velvollisuuksiin ja hallinto-oikeusmenettelyihin liittyviin säännöksiin. Lastensuojelu oikeudenalana on eriytynyt, mikä näkyy prosessien ja teknisten seikkojen korostumisena keinojen ja päämäärien huomioimisen kustannuksella. (Harrikari 2019, 342–344.)

Timo Harrikarin (2019, 326, 328–331, 336–339) mukaan lastensuojelulakia ryhdyttiin uudistamaan 2000-luvun alussa turvattuutta ja riskejä korostavassa ilmapiirissä. Vaikka vuoden 1983 lastensuojelulaki oli omana aikanaan edistyksellinen, niin ihmis- ja perusoikeussäätely eivät vielä siinä tulleet riittävästi otetuksi huomioon. Vuonna 2006 valmistui sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän mietintö lastensuojelulain selkiyttämiseksi. Keskeisinä ehdotuksina olivat lapsen edun ja oikeusturvan huomioiminen. Kaikenikäisten lasten mielipiteen

selvittäminen ja kuuleminen sekä lasten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen itseään koskevissa asioissa erottivat uudistuvan lastensuojelulain vuosina 1936 ja 1983 säädetyistä laeista. Eduskunnassa mietintöön kohdistettiin myös kritiikkiä ja vastalauseita; erityisesti mielipiteitä heräsi liittyen hallinto-oikeuden rooliin tahdonvastaisen huostaanoton ensiasteen päätöksentekijänä. Kokoomuksen Sirpa Asko-Seljavaara oli vastalauseessaan sitä mieltä, että lastensuojelu on lapsen ja perheen huomioivaa sosiaalityötä eikä juridiikkaa, eikä hallinto-oikeudessa ole resursseja ja osaamista tehdä näitä päätöksiä. Myös vihreiden Osmo Soininvaara toi esiin huolensa lastensuojelun juridisoitumisesta ja sen vaikutuksista lapsiin. Vastustuksista huolimatta uudistuneen lastensuojelulain kehityssuunta oli kohti oikeudellistuneempia lastensuojelun prosesseja, lailla määriteltävää suojelukysymystä ja kunnallista lastensuojelutyötä.

Annastiina Uusitupa (2012) tarkastelee Pro gradussaan lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä oikeudellistumisen vaikutuksista työhönsä ja asiakkaiden asemaan. Tutkimuksen perusteella oikeudellistuminen ja oikeudellinen sääntely ovat lisääntyneet lastensuojelutyössä vuonna 2008 päivitetyn lastensuojelulain myötä. Lainsäädäntö ja sosiaalityön etiikka ovat sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan ajoittain ristiriidassa keskenään. Oikeudellistumisen nähtiin haasteiden lisäksi tuottavan myös myönteisiä puolia työhön. Näistä merkittävimpinä nähtiin työntekijän ja asiakkaan oikeusturvan parantuminen ja lastensuojelusta saatavan käsityksen selkiytyminen lainsäädännön voimistumisen kautta. Oikeudellistumisen nähtiin turvaavan paremmin myös lasten asemaa työn keskiössä. Suurimpina haasteina oikeudellistumiseen liittyen nähtiin dokumentointiin liittyvät lisääntyneet paineet ja työajan kuluminen lain määrittelemiin prosesseihin asiakastyön kustannuksella.

Mahkonen (2007, 17, 157–161) tuo esiin, ettei laki anna yhtä tiettyä ratkaisua oikeusongelmiin, vaan vaihtoehtoja on monia. Keskeistä onkin lain tulkinta erilaisissa tilanteissa. Oikeudellinen sääntely pyrkii yleispätevyyteen ja on näin ollen abstraktia, kun taas arkitodellisuus on konkretiaa. Sosiaalityöntekijän on epämääräisissä yksittäisissä tilanteissa luotettava omaan ymmärrykseensä, tietotaitoonsa ja elämäkokemukseensa. Lastensuojelutyössä työntekijän on ongelmia ratkaistessaan mahdollista toimia tarkoituksenmukaisesti, oikeudenmukaisesti, ammatillisesti tai lainmukaisesti. Tarkoituksenmukaisuus ei perustu pykäliin eikä ole lainmukaista. Se on yksittäiseen tapahtumaan liittyvä ja se voi mielivaltaisuudella ja suosimisella jättää muut seikat huomioimatta. Ammatillisuudella tarkoitetaan eettisten periaatteiden ja sääntöjen mukaan tehtävää lastensuojelutyötä, jossa korostuvat esimerkiksi lapsen etu, huoltajien tukeminen sekä eri asianosaisten yhdenvertainen kohtelu. Oikeudenmukaisuus liitetään yleensä taloudellisten ja

materiaalisten resurssien jakamiseen. Lastensuojelussa oikeudenmukaisuus yhdistyy kuitenkin esimerkiksi yksityis- ja perhe-elämään liittyviin väliintuloihin. Lainmukaisesti toimiminen lastensuojelutyössä tarkoittaa voimassa olevien lakien tuntemusta. Esimerkiksi sijaishuollon rajoitustoimenpiteisiin liittyen lainmukaisesti toimiminen edellyttää lain sallimien ja kieltämien muotojen tuntemisen, toimenpiteen toteuttajan, päättäjän sekä toimenpiteeseen liittyvien aikamääreiden ja päätöstyyppien tiedostamisen.

Asiantuntijuus nähdään liikkuvana ja monia ulottuvuuksia sisältävänä käsitteenä ja sen taustalla ovat tiede, professio ja instituutio. Tieto, ammatillinen osaaminen sekä organisaatio mahdollistavat työn tekemisen ja siihen liittyvät vallan ja vastuun elementit, yhteiskunta- ja ihmiskäsityksen puntarointia, eettisiä velvoitteita sekä yhteistyösuhteita. Asiantuntijuudessa on aina kyse erityisestä toiminnallisesta suhteesta. Sosiaalityön kohdalla puhutaan usein ammatillisen perusosaamisen lisäksi erityisosaamiseen ja erityisasiantuntijuuteen liittyvistä tarpeista. Yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen kanssa tehtävässä sosiaalityössä korostuu sosiaalisen asiantuntemus, keskiössä ovat ihmisten sosiaaliset olosuhteet, elämänongelmat ja sosiaalinen vuorovaikutus. Sosiaalityön työprosessien voidaan pelkistetyksi nähdä rakentuvan tilannearviosta, toimintasuunnitelmasta, työskentelyprosessista ja arvioinnista. (Pohjola 2007, 13–14.)

Lastensuojelun kolme perustehtävää ovat lasten yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä sekä varsinainen lasten suojelutehtävä. Lastensuojelulain tehtävä on olla turvaamassa lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Laki määrittelee lastensuojelun laajasti koskemaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä toimia ehkäisemään varsinaista lastensuojelun tarvetta sekä ennalta ehkäisevän lastensuojelun kautta tarjottavaa apua ja tukea riittävän varhaisessa vaiheessa, ennen ongelmien syntymistä tai pahenemista. Suomen perustuslain, Suomea sitovien Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsen oikeuksien toteutumisen ja lapsen edun asettamisen etusijalle katsotaan koskevan myös muuta lainsäädäntöä, kaikkea viranomaistoimintaa sekä myös koko yhteiskuntaa. (Lastensuojelun käsikirja 2019.) Yhteiskunnan oikeudellistuuessa voidaan pohtia, tapahtuuko lakimieskunnassa ja erityisesti tuomarikunnassa yhteiskunnallistumista eli onko niissä riittävästi yhteiskunnallista tietoutta ja kykyä ymmärtää yhteiskuntaa. Tuomioistuimissa tulee oikeudellisissa ratkaisuisa korostumaan yhteiskunnallisen taustan tunteminen. (Tarasti 2002, 584.)

Päivi Sinko (2004) on liseniaatintyössään Laki ja lastensuojelu: Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä tarkastellut eri kirjoitusten kautta lastensuojelutyön oikeudellistumisen käsitettä ja sitä, mistä lastensuojelun juridisoitumisessa on kyse. Lisäksi tutkimuksessa pohditaan oikeudellistumisen seurauksia lastensuojelun sosiaalityön arjessa. voidaanko juridisoitumista ottaa haltuun tai ohjata sitä vai onko se uhka sosiaalityölle? Tutkimuksen perusteella todetaan, että juridiikka on alkanut enenevässä määrin hallita lastensuojelun sosiaalityön prosesseja, kieltä sekä asiantuntijuutta. Silti laki ei yleensä pysty tarjoamaan tietoa parhaasta toimintatavasta yksittäisissä tapauksissa. Tutkimuksessa pohditaan, että mikäli juristit opettavat sosiaalityöntekijöille asiakastyön dokumentointia, niin opitaanko silloin muodollisesti pätevä tapa kirjoittaa, jolla onnistutaan vakuuttamaan asiakkaan oikeuksien turvaaminen, vaikkei työskentelyllä tähän päästäisikään.

Sinko (2004, 3–5, 7) tutkii oikeuden luonnetta yhteiskunnallisena ilmiönä ja haluaa tutkimuksessaan selvittää, onko oikeudellistuminen uhka sosiaalityölle ja lapsikeskeiselle työotteelle ja minkälaisia vaikutuksia sillä on työtapoihin, puuttumiskynnykseen ja työn dokumentointiin? Suomessa lastensuojelu on aina ollut lailla säädeltyä, mutta suhde lakeihin on vaihdellut riippuen ajan hengestä ja yhteiskunnan ilmapiiristä. Lastensuojelussa oikeudellistumisesta alettiin puhua 1990-luvulla, kun oikeustarkastelu ulottui kaikkeen tehtävään työhön, ei ainoastaan vastentahtoisiin päätöksiin. Lastensuojelutyössä tehdyt valinnat tulee entistä useammin pystyä perustelemaan lainsäädännön kautta ja oikeudellisen arvioinnin merkitys pysyvänä osana työtä on kasvanut. Sosiaalityöntekijät kaipaavat työnsä tueksi yksityiskohtaisempaa tietoa ja koulutusta lakipykälästä ja niiden tulkinnasta.

Eeva Valjakan (2016) väitöstutkimus Vain lakiko lasta suojelee? tarkastelee lastensuojelulainsäädäntöä aina 1800-luvun lopulta 2010-luvulle saakka. Tutkimuksessa verrataan suppeampaa Child protection ja laajempaa Child welfare lastensuojelun käsitettä. Tutkimuksesta käy ilmi, että suppeammassa merkityksessä lastensuojelun määrittely, keinot ja tavoitteet ovat säilyneet lähes samanlaisina ensimmäisestä lastensuojelulain (1936) säätämisestä alkaen, mutta muutoksia on tapahtunut lastensuojelun käsitteen laajemmassa tulkinnassa. Pysyvintä on ollut lastensuojelun tarvetta ja keinoja määrittävät lastensuojelulakien säännökset, mutta lastensuojelulainsäädännön uudistuksissa ei ole tapahtunut yhtäkkisiä ja kokonaisvaltaisia muutoksia, vaan muutokset ovat olleet kytköksissä jo olemassa olevaan lakiin. Child welfare käsitteen mukaan lastensuojelu on erilaisten toiminnallisten ja rakenteellisten kytköksien myötä jatkuvassa vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa. Tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota lainsäädäntöön yhteiskunnallisen sääntelyn keinona. Lainsäätäjältä odotetaan oikeudellistumiskehityksen myötä keinoja

yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun, mutta mahdollisuuksia tähän on rajallisesti. Lakeihin tehtävillä uudistuksilla tai muutoksilla ei kuitenkaan aina saavuteta tavoiteltuja vaikutuksia. Seuraukset voivat myös olla ei-toivottuja. Sekä muutokset että tietynkaltainen pysyvyys ovat nähtävissä lastensuojelun institutionaalisissa rakenteissa, ideologisissa lähtökohdissa, lastensuojelua koskevassa lainsäädännössä, kunnallisen palvelujärjestelmän muotoutumisessa sekä sosiaalityön käytännöissä.

Valjakan (2016, 23–24, 27–27) tutkimuksen taustalla on näkemys oikeudellisesta sääntelystä keskeisimpänä valtiollisen sääntelyn muotona yhteiskunnassamme ja oikeuden tehtävästä toteuttaa sille poliittisessa päätöksenteossa asetettuja päämääriä. Yhteiskunnalliset perusrakenteet lyödään lukkoon oikeussääntelyn kautta eli oikeuden voidaan sanoa legitimoivan yhteiskuntajärjestelmän perusteet. Lakiin liittyvät muutokset vaikuttavat myös lastensuojelun asiakkaiden oikeuksiin, velvollisuuksiin ja oikeusturvaan. Valjakka pyrkii tutkimuksellaan syventämään melko kapeaksi piirrettyä kuvaa suomalaisesta lastensuojelusta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä sekä tuomaan esiin eri aikoina tehtyjen sosiaali- ja oikeuspoliittisten ratkaisujen vaikutukset lastensuojeluinstituution paikantumiseen yhteiskunnassamme. Lastensuojelun sosiaalityössä on päätöksenteossa ratkaistavana useita oleellisia yksilöiden oikeuksiin liittyviä intressikysymyksiä ja sekä vanhempien että lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ovat uhattuina. Jotkut tilanteet vaativat toisen henkilön oikeuksien rajoittamista toisen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi.

Johanna Hurtigin (2003) väitöskirja on etnografinen tutkimus, jossa tarkastellaan lastensuojelua lapsen oikeuksien kautta. Aineisto on kerätty perhetyötä kuvaavan keskusteluaineiston sekä perhetyön asiakastilanteiden havainnoimisen kautta. Tutkimuksessa selviää, että lapsen näkemykset ja kokemukset jäävät usein huomioimatta ja lasten viestejä vakavistakaan epäkohdista ei oteta vanhempien kanssa puheeksi. Sosiaalityöntekijöiden on omien ammatillisten arvojensa myötä vaikeaa kyseenalaistaa vanhempien valintoja ja ottaa vanhempien kanssa puheeksi heidän valintojensa epäsuotuisat seuraukset. Lasten hätä saattaa perheiden tukemiseen, hyvään keskittymiseen ja yksilön oikeuksien vaalimiseen keskittyvässä työtavassa jäädä huomaamatta. Tutkimuksessa tuodaan esiin lasten ongelmallinen asema lastensuojelutyössä, sillä lasten auttamisen lähtökohdina ovat vanhempien tarpeet. Vanhempien ja lasten oikeuksien erilaiset painotukset tuottavat haasteita työskentelyyn kuin myös lastensuojelutyön näkeminen palvelutyönä, jossa korostuu markkinaperustainen orientaatio lasten auttamisen sijaan. Moraalisen ulottuvuuden liittäminen työhön voi tällöin olla haasteellista. Tutkimuksessa peräänkuulutetaan kriteerejä sille,

miten ja miltä lapsia tulee suojella sekä lastensuojelutyön kehittämistä työtä ohjaavien kokonaisuuksien tarkastelulla uudesta näkökulmasta.

Myös Virve-Maria Toivonen (2017, 243–245) on väitöskirjassaan tarkastellut lapsen oikeuksien toteutumista huostaanottoasioiden hallinto-oikeuskäsittelyssä erityisesti lapsen edun ja osallisuuden näkökulmasta. Lastensuojelulain (2007) tavoitteena on ollut lasten oikeusturvan parantaminen, mutta silti lastensuojelulaissa tai sen esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, miten oikeusturvan toteutumiseksi tosiasiallisesti vaaditaan. Väitöstutkimuksessa on selvitetty oikeusturvan sisältöä siihen liittyviä vastuukysymyksiä ja kontrollin keinoja. Sisällöllisesti lasten oikeusturva näyttyy tutkimuksen valossa aikuisten oikeusturvaan verrattavissa olevana, mutta menettelyllisesti tulisi tuomioistuimissa tulisi kiinnittää erityishuomio lasten oikeuksien turvaamiseen. Tutkimuksessa on tarkasteltu huostaanottopäätösten perusteluja ja havaittu haasteelliseksi se, että päätöksentekijän tulee osata muokata oikeudellisesti pätevään muotoon omat ajatusrakennelmansa. Päätöksentekijän oma arvomaailma vaikuttaa ja lapsen edun käsitteeseen liittyvä liian väljä sääntely, jonka vuoksi saattaa olla vaikeaa tehdä lapsen kannalta oikeusturvavaatimukset täyttävää päätöstä. Lapsen etu tulisikin olla täsmällisesti säädeltyä ja päätöksentekijää tulisi velvoittaa lapsen edun arviointiin sekä huomioimaan oman arvomaailmansa mahdollista vaikutusta päätöksentekoon. Lapsioikeudellinen sääntely on usein avointa ja harkinnanvaraista ja tavoitteena on lapsen edun mukainen lopputulos. Näin ei kuitenkaan usein ole, koska lasta koskeva päätöksenteko ei ole riittävän läpinäkyvää täyttääkseen sille asetetut oikeusturvavaatimukset. Väitöstutkimuksessa on pohdittu myös lasten oikeuksien toteutumiseen liittyviä haasteita ja sitä, miten lasten oikeudet saataisiin tehokkaammin turvattua.

Lastensuojelulaissa (2007(417) säädetty 12 vuoden ikäraja lapsen puhevallan käytölle ja tuomioistuinosallisuudelle on heikentänyt huomattavasti alle 12-vuotiaiden suoraa osallisuutta hallintotuomioistuimissa ja mahdollisuutta saada äänensä kuuluviin hallinto-oikeuden päätöksissä. Lapsen yhdenvertaisen oikeusturvan toteutumiseksi lapsi tarvitsee apua aikuista enemmän, mikä vaatii tuomarilta kykyä aktiiviseen prosessin johtoon. Osana oikeusturvatarkastelua väitöskirjassa on nostettu esille myös sovinnollisen riidanratkaisun mahdollisuus lastensuojeluasioissa ja pohdittu, voisivatko sovinnolliset käsittelyt joissain tapauksissa turvata lapsen oikeuksia perinteistä tuomioistuinkäsittelyä tehokkaammin. Vaikka sovinnollisella riidanratkaisulla on etunsa, sitä ei tule pitää itseisarvona, vaan sen käyttöönottoa lastensuojeluasioissa on harkittava huolellisesti punniten eri vaihtoehtojen hyötyjä ja haittoja erityisesti lapsen kannalta. Lapsiystävällisempi oikeudenkäyttö edellyttää yleisemminkin, että lapset otetaan aikaisempaa laajemmin huomioon oikeudellisen

järjestelmän rakenteissa ja käytännöissä. Kehitystyön tulee perustua ajantasaiseen tutkittuun tietoon, jossa on huomioitu myös lasten näkemykset ja kokemukset. (Toivonen 2017).

Toivosen (2017) tutkimuksessa tulee esiin, että lasten oikeuksien tehokasta toteutumista voivat toisinaan estää myös lakeja soveltavien aikuisten lapsiin liittyvät vanhat asenteet ja toimintatavat, vaikka lainsäädäntö olisi kunnossa. Siksi väitöskirjassa on korostettu oikeuslähtöisen ajattelutavan tärkeyttä myös lapsen hoivaa ja huolenpitoa koskevissa asioissa, jotka on perinteisesti haluttu ymmärtää ei-oikeudellisina. Oikeudet ovat tärkeitä, sillä oikeudellinen järjestelmä on rakennettu suojaamaan oikeuksia ja ilman oikeuksia lapsi on oikeudellisesti turvaton. Oikeustieteen tehtävä on ottaa vaatimus lapsesta oikeussubjektina vakavasti ja tuottaa yhteiskunnan eri toimijoille ajantasaista tietoa lapsen oikeuksista ymmärrettävällä tavalla. Se on lainsäädännön ohella ennakoedellytys sille, että lapsen oikeudet voivat toteutua yhteiskunnassa optimaalisella tavalla.

3 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN OSAAMINEN

3.1 Lastensuojelu ammattina Suomessa ja muissa Pohjoismaissa

Suomessa lähtökohtana kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja kansallisen lainsäädännön näkökulmasta on, että lapsen huoltaja on ensisijaisesti vastuussa lapsen huolenpidosta, hoidosta ja kasvatuksesta. Julkista valtaa velvoitetaan kuitenkin tukemaan huoltajia näissä tehtävissä ja olemaan yhteistyössä huoltajien kanssa. Vaikka lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin nojaten, liittyy lastensuojeluun kuitenkin myös kontrolli ja vastentahtoisten toimenpiteiden mahdollisuus. Lastensuojeluviranomaisten on lastensuojeluprosessin aikana kiinnitettävä erityisesti huomiota menettelyllisten perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumiseen. Näitä ovat perustuslain (1999/731, 21§) mukaan esimerkiksi oikeus saada asiansa käsitellyksi viranomaisessa, oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada päätös ja siihen muutoksenhakuoikeus. Lapsen edun tulee olla ensisijaisena kriteerinä, kun lastensuojelussa mietitään ratkaisu- ja toimenpidemalleja. Julkisen vallan tulee perustuslain 22§ mukaan turvata perus- ja ihmisoikeudet, mikä käytännössä edellyttää viranhaltijoilta omaa hallinnonalaan säätelevien perus- ja ihmisoikeuksien tuntemusta ja niiden huomioimista toimenpiteissään. Keskeisin kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista lastensuojelun toteuttamisessa ja päätöksenteossa on Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus, joka Suomessa tuli lakina voimaan 20.7.1991. (Araneva 2016, 4–5.)

Uusi sosiaalihuoltolaki (2014/1301) on tuonut suuria muutoksia lapsiperheiden palvelujen järjestämiseen. Ennaltaehkäisevät, yleiset palvelut ovat lain keskiössä lastensuojelun siirtyessä entistä enemmän erityisosaamista edellyttäväksi erityispalveluksi. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65.) Suomessa on oikeus harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia laillistettuna ammattihenkilönä, mikäli on suorittanut Suomessa ylemmän korkeakoulututkinnon, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu sosiaalityön pääaineopinnot tai sitä vastaavat sosiaalityön yliopistolliset opinnot. Sosiaalityöntekijän erityisenä velvollisuutena on vastata sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta, sosiaalityön asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Sosiaalityöntekijä vastaa myös sosiaalihuollon palvelujen antamisesta ja päätöksenteosta muualla laissa säädetyn mukaisesti. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 2015/817, 7§.)

Kääriäinen (2003, 11–12) tuo esiin, ettei lastensuojelua työnä ole tarkoin säädelty laissa. Lapsen edun huomioiminen ja tarpeen tullen lapsen edun turvaaminen ovat toiminnan keskeistä perustaa ja laissa velvoitetaan lastensuojeluviranomaista vastaamaan sekä tekemistään että tekemättä jättämistään ratkaisuisista lapsen edun nimissä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on usein tekemisissä vaikeiden valintojen kanssa ja lapsen etua suojellakseen sosiaalityöntekijän on joskus ohitettava muiden asianosaisten etuja. Pyrkimyksenä on kuitenkin hyvän yhteistyösuhteen luominen kaikkien osapuolten kanssa. Sipilän (2011, 68) mukaan säädöksillä on erityisen keskeinen sija sosiaalihuollon työssä. Itsenäisesti toimivan sosiaalityöntekijän on tiedettävä alaan liittyvät lait, säännökset ja ohjeet sekä osattava myös soveltaa niitä käytännössä. Sosiaalityöntekijän työ voidaan nähdä kaksijakoisena, sillä työssä yhdistyvät ammatillinen tieto-taito sekä lakeihin ja ohjeistuksiin pohjautuvat säännöt. Lapsen näkemyksen huomioiminen, kuulluksi tuleminen ja lapsen tieto on otettu esille lakiin liittyvän osaamisen rinnalle perheiden kanssa työskennellessä.

Lapsen oikeusturvan toteutumisen kannalta tämän asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulisi olla riittävä pätevyys hoitaa tehtävää. Kunnilla tulisi myös olla arvio siitä, kuinka monta asiakasperhettä yksi sosiaalityöntekijä voi samanaikaisesti hoitaa. Jokaisella lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella tulee olla hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tehtävänä on huolehtia lapsen edun ja kuulluksi tulemisen toteutumisesta. (Räty 2015, 70, 74.) Sosiaalityötä ja sen suhdetta sosiaalipoliittisiin järjestelmiin voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Sosiaalityö voi olla omaa yhteiskunnallista tehtävää toteuttava, oman tietopohjan ja omat osaamisalueensa omaava organisaatiosta riippumaton ammatti tai lainsäädännön ja järjestelmän sisältämien etuuksien ja palveluiden kautta tehtävänsä ja sisältönsä määrittelevä sosiaalipoliittisen järjestelmän väline. Järjestelmistä riippumattomana sosiaalityön ammatti keskittyy moraalisiin ja eettisiin lähtökohtiin, lakisääteisten etuuksien ja palveluiden ollessa sosiaalityön välineitä. Tällaisessa tilanteessa saattaa ilmetä ristiriitoja sosiaalityöntekijän eettisten periaatteiden ja organisaation toimintatapojen välillä. (Kananoja 2017, 37–38.)

Kun sosiaalityö nähdään yhteiskunnan palvelujen ja etuuksien välittäjänä ja toteuttajana osana sosiaalipoliittista järjestelmää, sosiaalityön sisältö ja osaaminen painottuvat vahvasti lakisääteisten oikeuksien, palvelujen ja etuuksien tuntemukseen. Tällöin asiakkaan elämäntilanteeseen perehtyminen, tilanteen arvioiminen yhdessä asiakkaan kanssa, luottamuksen ja yhteistyösuhteen luominen asiakkaan ja muiden asianosaisten kanssa sekä työkäytäntöjen ja menetelmien valinta saattavat työn määrittämisessä jäädä lainsäädännön, palveluiden ja järjestelmän toimintaedellytysten näkökulmien varjoon. Sosiaalityön paikka Suomessa nähdään pääsääntöisesti hyvinvointipolitiikan

välineenä, mutta on silti oleellista painottaa sosiaalityön sosiaalipoliittisista rakenteista ja lakisääteisistä tehtävistä riippumatonta sisältöä ja ydinosaaamista. (Kananola 2017, 39.)

Hultman, Forkby & Höjer (2018) tuovat artikkelissaan esiin monia Pohjoismaisen lastensuojelujärjestelmän yhteneväisyyksiä, mutta myös merkittäviä eroja. Tutkimuksessa on kattavasti analysoitu Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Suomen lastensuojelun lainsäädäntöä, päätöksentekoprosesseja sekä sitä, minkälaista osaamista lastensuojelussa vaaditaan. Tutkimuksen myötä havaittiin, että Suomen ammattimainen päätöksentekomalli eroaa Norjan ja Tanskan hybridipäätösmallista ja varsinkin Ruotsin maallikopäätösmallista. Kaikissa neljässä maassa lapset ja heidän huoltajansa pyritään ottamaan mukaan päätöksentekoon ja päätökset tehdään oikeusvaltion periaatteiden mukaisesti. Eri Pohjoismaiden päätöksentekomalleja arvioitaessa tarkasteltiin sitä, kuinka lasten näkökulma ja päätösten seuraukset lapsille huomioitiin. Pohjoismaista Norja aloitti ensimmäisenä järjestämään lastensuojelua yhteiskunnallisena vastuuna 1900-luvun alussa. Maallikoilla oli tällöin suuri rooli päätöksenteossa yksittäistapauksissa. Pohjoismaiden lastensuojelupalveluissa on useita yhteisiä piirteitä; lait ja kattavat ohjeet muotoillaan kansallisella tasolla; lastensuojelu on organisoitu kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Eri päätösmallien seurauksia lapsille on tutkimuksen mukaan tutkittava edelleen.

Lasten kodin ulkopuoliset sijoitukset tarjoavat mahdollisuuden vertailla ja ymmärtää eri maiden päätöksentekomalleja. Aiemmin maallikoilla on kaikissa Pohjoismaissa ollut merkittävä vaikutus lastensuojelussa tehtäviin päätöksiin, mutta viime vuosikymmeninä maallikoiden vaikutusvalta on uudistusten myötä vähentynyt useimmissa Pohjoismaissa. Tutkimuksen mukaan missään Pohjoismaassa yksittäisellä toimijalla ei ollut täyttä valtaa päättää lapsen kodin ulkopuolisista sijoituksista. Suomessa on lastensuojelussa käytössä ammattimainen päätöksentekomalli, jossa valta jaetaan asiantuntijoille, joilla oletetaan olevan myös oikeudellista osaamista. Tanskassa ja Norjassa on käytössä hybridimalli, jossa valta on jaettu asiantuntijoiden ja maallikoiden kesken. Ruotsissa maallikoilla on valta päättää sekä vapaaehtoisista että tahdonvastaisissa sijoituksissa kodin ulkopuolelle. (Hultman ym. 2018.)

Pohjoismaiden sosiaalilastokomitean (NOSOSCO 2016, 67–68) mukaan Suomessa tehtiin vuonna 2014 noin 14 sijoitusta kodin ulkopuolelle tuhatta alle 18-vuotiasta lasta kohden, kun vastaavat luvut Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa olivat 9–12. Suomessa luku on kasvanut 2000-luvun alun 9 pysyen tuossa 13–14 aina vuodesta 2008 saakka. Kaikissa Pohjoismaissa on käytössä joukko ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä, joilla pyritään mahdollistamaan lasten ja nuorten kasvu turvallisessa

ympäristössä. Kaikki Pohjoismaat sallivat myös viranomaisten puuttumisen lasten suojelemiseen. Tarkoituksena on kuitenkin eri toimenpiteiden avulla välttää lasten sijoittaminen pois kodeistaan. Kaikissa Pohjoismaissa kuitenkin tunnustetaan, että lapsi voi olla tarpeen sijoittaa oman kodin ulkopuolelle myös ilman vanhemman suostumusta. Tanskassa ja Islannissa paikallisviranomaisten lapsi- ja nuorisokomiteat päättävät, pitäisikö lapsi ottaa huostaan. Suomessa ja Ruotsissa tuomioistuimet päättävät, tuleeko lapsi ottaa huostaan ja Norjassa lääninhallitus päättää, pitäisikö lastensuojelun ottaa vastuu tietyistä lapsista, mutta lastensuojelu voi kuitenkin ottaa lapsen huostaan myös ilman lääninhallituksen päätöstä.

Hultmanin ym. (2018) tutkimuksessa tarkastellaan erilaisten päätöksentekokokoonpanojen merkitystä lapsille ja sosiaalityöntekijöille. Ulkopuoliset asiantuntijat voidaan nähdä uhkana ja tutkimuksen mukaan koetaan, että usein lasta lähimpänä olevan sosiaalityöntekijän asiantuntemukselle ei anneta niin paljon painoarvoa kuin esimerkiksi lääkärin tai psykologin. Tutkimuksen kautta ei todentunut se, että lasten osallisuus ja heidän näkökulmiensa huomioiminen varmistettaisiin joidenkin tiettyjen toimijoiden kokoonpanolla. Erilaisten päätöksenteko-organisaatioiden vaikutuksista ja seurauksista lasten osallisuuden suhteen kaivataan vielä lisätutkimusta. Eri Pohjoismaissa käytössä olevissa lastensuojelumalleissa on jokaisessa omat haasteensa ja mahdollisuutensa, mutta tutkimuksen mukaan ei voida osoittaa jonkin mallin olevan kaikista tarkoituksenmukaisin.

Kansainvälisessä vertailussa käytetään kahta eri lastensuojelun orientaatiota; Child protection ja Child welfare. Angloamerikkalaisissa maissa painottuu Child protection-mallin mukainen lapsen turvallisuutta ja suojelua korostava näkökulma ja vastentahtoisten interventioiden määrä on suuri. Suomessa lastensuojelu on 1980-luvulta saakka kattanut lapsen edun määrittelyn kautta laajasti lasten ja perheiden ongelmien kirjoa aina vauvan hoitoon liittyvistä huolista nuorisorikollisuuteen saakka. Lasten mielipiteet ja toiveet ovat jääneet vanhempien näkökulman huomioimisen varjoon, kun ongelmia pyritään määrittelemään yhdessä perheen kanssa. Tässä Suomessa vallitsevassa Child welfare-mallissa lastensuojelun tehtäviä osoitetaan myös muille perheille palveluja tarjoaville tahoille. Näiden kahden orientaation ohelle on kansainvälisen keskustelun mukaan alkanut muodostua lapsen tarpeita ja oikeuksia yksilöllisesti esiin tuova Child Focus-orientaatio. (STM 2013, 6–7.)

3.2 Sosiaalityöntekijöiden suhde tietoon

Karttunen ja Hietamäki (2014, 320, 331–333) tarkastelevat sosiaalityössä tarvittavia tietoja ja taitoja. He jäsentävät sosiaalityössä keskeisinä neljä tieto- ja taitoaluetta: työmenetelmät, sosiaaliset ongelmat, arviointi- ja reflektointitaidot sekä vuorovaikutustaidot. Näistä osa-alueista tulisi olla riittävät tiedot ja taidot. Sosiaalityössä tiedonlähteinä tulisi käyttää tutkimus- ja teorian tietoa, asiantuntijaa tietoa, asiakkaan tietoa, ammattieettistä tietoa sekä formaalia tietoa, joka pitää sisällään myös lainsäädännöllisen tiedon. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöille asetetaan lainsäädännön puitteissa tehtäviä ja virkaan liittyviä velvollisuuksia, jotka vaativat esimerkiksi teoreettista ja tutkimuksellista psykologian tuntemusta. Sosiaalityössä on käytettävä tutkimus- ja teorian tietoa, työntekijän kokemustietoa, asiakkaan tietoutta sekä lainsäädännöllistä ohjeistusta laajasti. Refleksiivisyys ja tutkimustieto nähdään toisiaan täydentävinä sosiaalityössä.

Julie Drury-Hudson (1999) on tutkinut sosiaalityön opiskelijoiden ja kokeneiden sosiaalityöntekijöiden erilaisia tapoja käyttää tietoa lastensuojelun päätöksenteossa erityisesti lasten huostaanottoon liittyen. Australiassa tehdyssä tutkimuksessa keskityttiin etenkin opiskelijoiden päätöksenteossa käyttämiin tietotyyppeihin. Myös Jennifer Osmond (2005) on tutkinut opiskelijoiden käyttämää tietoa, sen tunnistamista ja selittämistä sosiaalityön käytännöissä. Drury-Hudsonin (1999) tutkimus osoitti, että aloittelevilla sosiaalityöntekijöillä ei yleensä ole selkeää käsitystä lasten kaltoinkohteluun liittyvistä tekijöistä. Heillä on pinnallinen tietoisuus riskinarvioinnin käsitteestä, mutta he eivät kykene punnitsemaan siihen liittyviä tekijöitä asianmukaisella tavalla ja soveltamaan niitä käytäntöön. Opiskelijat käyttivät päätöksenteossa teoreettista tietoa usein vasta toiminnan jälkeen, selittäessään toimintaansa. He kuvailivat usein käyttävänsä teoriaa tiedostamattaan, eivät tietoisesti. Kokeneilla sosiaalityöntekijöillä vaikutti olevan syvempi ymmärrys teorian kytkeytymisestä käytäntöön. He näkivät teorian päätöksenteon työvälineenä ja taustana ymmärrykselle ja tulkinnalle.

Jennifer Osmondin (2005) tutkimus tuo esiin opettajien keskeisen merkityksen opiskelijoiden ohjaajina tiedon omaksumisessa, mutta opettajilla ei aina ole käytössään tarvittavia koulutusvälineitä, jotka auttaisivat tämän opetuksellisen tavoitteen saavuttamisessa. Tietospektrikehys on innovatiivinen työkalu, joka on kehitetty hyödyttämään sosiaalityön opetusta. Sitä voidaan käyttää osoittamaan, että tiedon käyttö on dynaaminen prosessi ja, että ammattilaiset voivat luoda, muokata ja hylätä tietämystä. Kehystä voidaan käyttää myös käytetyn tiedon monimutkaisuuden tunnistamiseen tunnistamalla sekä hiljainen tieto (tiedostamaton) että eksplisiittinen tieto (tietoinen)

ja näiden erilaiset tiedonkäyttömahdollisuudet. Opiskelijoiden ja ammattilaisten kyvyn vahvistaminen tunnistamaan ammatillisen käyttäytymisensä perustaa on kriittisen tärkeää selkeän, tietoon perustuvan käytännön kannalta. Anita Sipilän (2011, 14, 45) väitöstutkimuksessa kytketään sosiaalityö vahvasti etiikkaan, moraaliin sekä arvoihin. Tiedon ja taitojen osuus sosiaalityössä nähdään kapeina ilman niiden kytkeytymistä ammattietiikkaan. Sosiaalityössä asiantuntijuuden ja osaamiseen liittyvän kokonaisuuden näkyväksi tekeminen on yhä tärkeämpää ja ajankohtaisempaa. Analysoimalla sosiaalityön asiantuntijuutta tutkimuksessa pyritään tavoittamaan osaamisen olennaiset periaatteet ja nostamaan esiin sosiaalityön asiantuntijuuteen liittyvät tunnusomaiset näkökulmat.

Drury-Hudsonin (1999) tutkimuksessa opiskelijat eivät kertomansa mukaan hyödyntäneet tutkimustietoa lastensuojelusta päätöksen tukena kuten kokeneet sosiaalityöntekijät. Opiskelijat eivät myöskään hallinneet lainsäädäntöön liittyvää osaamista päätöksenteossa ja kokivat lakien ymmärtämisen vaikeana. Jotkut kokeneista sosiaalityöntekijöistä eivät myöskään pitäneet lainsäädäntöä ensisijaisena vaikuttimena päätöksenteossa, vaan he luottivat omaan arvioonsa. Tutkimuksen perusteella todetaan, että lastensuojelun kentällä sosiaalityön opiskelijoille on tarjottava enemmän lainsäädäntöön ja organisaation rakenteisiin sekä teorian ja käytännön yhteyksiin liittyvää ymmärtämystä. Sosiaalityön ammatilliselle toiminnalle merkityksellisiä tiedon lajeja ovat Julie Drury-Hudsonin (1999, 149; vrt. Raunio 2009, 121–122) mukaan teoreettinen tieto, empiirinen tieto, proseduraalinen tieto, henkilökohtainen tieto sekä käytännön viisaus. Pro gradussani keskityn proseduraaliseen eli menettelytapatietoon, joka koostuu sosiaalityön organisaatioon liittyvästä tiedosta, lainsäädännöstä ja toimintaympäristöstä.

Outi Jaakkola (2016) on liseniaatintutkimuksessaan tarkastellut sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavista tiedoista ja taidoista. Tiedon lajit jäsennetään Drury-Hudsonin (1999) tekemien tietoluokitusten mukaan. Tulosten perusteella mikään tiedonlaji ei kohoa toista tärkeämmäksi, vaan ne tukevat ja täydentävät toisiaan. Haastatellut sosiaalityöntekijät tunnistivat ja tunnustivat teoreettisen tiedon merkityksen työssään ja kokivat empiirisen tiedon ja sen hyödyntämisen ja käyttämisen tarpeellisena ja haastavana työssään. Tutkimustiedon hyödyntämiselle ja omaksumiselle ei tutkimuksen perusteella ole riittäviä rakenteita ja resursseja. Suhteessa lastensuojelupalvelujärjestelmään proseduurillisen tiedon hallinta nähtiin heikentyneenä. Henkilökohtaisen tiedon hyödyntäminen nähtiin merkittävänä ja työ- ja elämänkokemuksen kautta tulevan käytännön viisauden koettiin tukevan sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa keskeinen taitoperusta rakentuu hallinnollisten,

tiedonmuodostuksen ja auttamisen taitojen varaan. Sosiaalityöntekijät tuovat esiin taitojensa kaventumisen asiakkaiden auttamisen suhteen sekä heikentyneen osaamisensa koko lastensuojeluprosessin hallintaan liittyen.

3.3 Sosiaalityön vaativuus ja suhde oikeudelliseen osaamiseen

Saarinen ym. (2012, 407) tuovat esiin tutkimusta Pohjoismaiden sosiaalityöntekijöiden työn kuormittavuudesta ja työhön kohdistuvista ristiriidoista; erityisenä kiinnostuksen kohteena on Suomen tilanne verrattuna muihin Pohjoismaihin. Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden todettiin olevan selkeästi kuormittuneempia kuin muissa Pohjoismaissa ja vähiten kuormittuneita olivat sosiaalityöntekijät Norjassa. Sosiaalityöntekijät, joilla ei ole paljon työkokemusta, kokivat työnsä sisältävän ristiriitoja muita enemmän. Työn vaativuus on yhteydessä työhyvinvointiin ja Suomessa onkin pulaa pätevistä sosiaalityöntekijöistä ja vaihtuvuus on suurta. Esimerkiksi lastensuojelussa pätevien sosiaalityöntekijöiden vastuulla on enemmän työhön sisältyviä asioita kuin epäpätevillä sijaisilla. Lastensuojelutyö koetaan toimeentulotyön ohella eniten kuormittavana, mutta lastensuojelussa työskentelevät eivät kuitenkaan koe työssään enempää ristiriitoja kuin muualla sosiaalityön kentällä työskentelevät. (Saarinen ym. 2012, 403, 408–411, 413–414.)

Pääkaupunkiseudulla toiminut Lapsen paras- yhdessä enemmän -hanke ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tekivät vuonna 2017 kyselyn lapsiperheiden kanssa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Kyselyyn vastasi 217 sosiaalityöntekijää ja siinä tarkastellaan, miten sosiaalityöntekijät hahmottavat vaativan osaamisen sekä monimutkaista ja vaativaa osaamista edellyttävät asiakastilanteet. Yhtenä keskeisenä osaamisalueena aineiston kautta näyttäytyi oikeudellinen osaaminen. Oikeudelliseen osaamiseen katsotaan kyselyn mukaan kuuluvan asiakkaiden oikeusturvaan kytkeytyvä osaaminen, erityislainsäädännön hallinta ja sen kautta päätösten perusteleminen. Vastauksissa tuotiin esiin myös hyvään hallintoon liittyvien periaatteiden tunteminen, niiden mukaan toimiminen sekä sosiaalihuollon ulkopuolisten lakien, kuten rikoslain hallitseminen. (Yliruka ym. 2018, 4, 11–12, 54.)

Juha Sipilän hallituksen yhtenä kärkihankkeena on vuosina 2016–2019 käynnissä ollut Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE), jota jatketaan myös vuosina 2020–2022 (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2020). Sen merkittävimpinä tavoitteina on ollut lapsi- ja perhelähtöisten palveluiden vahvistaminen sekä lapsen oikeuksia ja tietoperustaa korostavan toimintatavan edistäminen. Perheiden kanssa työtä tekevien ammattilaisten osaamista vahvistetaan, jotta huomioidaan esimerkiksi perheoikeudellisten tapausten monimutkaistuminen ja

kansainvälistyminen sekä yksintulevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden lisääntyvä määrä. Eri hallinnonalojen välistä ohjausta ja koordinaatiota kehitetään ja toimintamalleja yhtenäistetään. Palvelut tulisi järjestää matalan kynnyksen periaattein ja moniammatillista yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen, opetuksen ja lastensuojelun välillä tulisi vahvistaa. Tietojärjestelmiin liittyvät muutokset toiminnan tukemiseksi ja seuraamiseksi ovat yksi hankkeen suuria haasteita. (Aula ym. 2016)

Anita Sipilä (2011, 16, 24–26) on väitöstutkimuksessaan selvittänyt sosiaalityön asiantuntijuuden koostumista kunnallisessa sosiaalityössä. Tutkimuksen mukaan ammattitieto, -taito ja eettiset toimintaperiaatteet muodostavat sosiaalityön asiantuntijuuden. Ammattitietoon liittyy myös oikeudellinen asiantuntijatieto. Tutkimuksessa kuvataan sosiaalityöntekijöiden käsityksiä siitä, millainen ammattitaito on heidän työnsä kannalta merkityksellistä ja mikä on eettisten periaatteiden merkitys. Tutkimuksessa analysoidaan sitä, miten perinteiset sosiaalityön työorientaatiot tulevat ilmi sosiaalityöntekijöiden tietokäsityksissä ja merkityksellisinä pidetyissä eettisissä toimintaperiaateissa. Sosiaalityön oikeudellistumiskehityksen voidaan myös nähdä irrottavan sosiaalityöntekijöitä inhimillisten suhteiden monimutkaisuudesta. Kun ongelmia lähestytään lainsäädännön huolellisen tulkinnan kautta, se saattaa vahvistaa sosiaalityön julkisuuskuvaa sekä tehdä lastensuojelun epämääräisyydestä selkeämpää.

Sipilä (2011, 14–16, 45, 93, 95, 137) tuo esiin sosiaalityön vahvan kytköksen ammattietiikkaan ja sosiaalityössä yhdistyvän arvo-osaamisen ja tieto-taidon. Ammatillinen pätevyys ei sosiaalityössä ole pysyvä ominaisuus tai valmius, vaan kysymys on jatkuvasta oppimisprosessista. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden hallitsema tieto jäsentyy seuraavien ulottuvuuksien kautta: psykososiaalinen tieto; teoreettinen ja tutkimusta korostava tieto; managerialistis-ekonomistinen tieto; oikeudellinen tieto; kunnallispoliittinen tieto; yhteiskunnallinen tieto sekä tieto psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä. Oikeudellinen tieto nähdään neljänneksi tärkeimpänä tiedon ulottuvuutena ja siihen liittyy tieto hallinto- ja kunnallisoikeudesta, sosiaalioikeudesta, siviilioikeudesta sekä sosiaali- ja terveystieteellisistä etuus- ja palvelujärjestelmistä. Sosiaalityötä ohjaa merkittävässä määrin lakisääteisyys ja yhtenä työvälineenä toimii lakitieto. Oikeudellinen tieto nähdään tärkeänä asiakkaiden oikeusturvan varmistajana. Eniten oikeudellista tietoa todettiin olevan esimies- ja johtotehtävissä olevilla vastaajilla.

Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät katsovat hallitsevansa oikeudellista tietoa melko paljon, eniten heillä oli arvioidensa mukaan tietoa yhteiskunnasta, psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen

vaikuttavista tekijöistä ja psykososiaalisesta osaamisesta. Kohtalaisesti koettiin olevan teoreettista, tutkimusta korostavaa tietoa ja kunnallispoliittista tietoa. Johtamiseen ja taloushallintoon liittyvää managerialistis-ekonomistista tietoa arvioitiin olevan kaikkein vähiten. Oikeudellisen tiedon suuri hallinta kuvastaa lainsäädännön vahvaa merkitystä sosiaalityössä sekä järjestelmäkeskeisen työn suurta roolia sosiaalityöntekijöiden tiedonmuodostuksessa. Lakisääteisytydellä turvataan asiakkaille etuudet ja palvelut. Byrokraatityössä säännöt ja lakien hallinta suojaavat sosiaalityöntekijöitä. (Sipilä 2011, 112.) Tuulari ym. (2020) muistuttavat, että sosiaalityöhön kytkeytyy oikeudellistumiseen ja oikeussääntelyn lisääntymiseen liittyviä käytännöllisiä haasteita, mikäli oikeuden legitimitettiin ja periaatteellisuuteen kytkeytyviä kysymyksiä otetaan annettuina. On siis pohdittava, millaista oikeudellista osaamista sosiaalityöntekijän tulisi hallita kiristyvien osaamisvaatimusten keskellä. Sosiaalityön luonteeseen liittyvä ennakoimattomuus ja etenkin lastensuojelun sosiaalityössä tiettyjen toimenpiteiden kiireellisyys tarkoittavat oikeudellista harkintaa ja päätöksentekoa erilaisissa olosuhteissa kuin vastaava harkinta ja päätöksenteko tuomioistuimissa.

Tutkimuksen mukaan sosiaalityön yhdeksi eettiseksi periaatteeksi muodostui velvollisuus toimia sääntöjen mukaan, mikä kertoo sosiaalityön painottumisesta järjestelmäkeskeisyyteen ja lakisääteisytyteen. Tästä voidaan päätellä sosiaalityöntekijöiden sitoutuvan ammattietiikan lisäksi vahvasti lakiin, joka tuottaa sen soveltajille tietynlaista suojaa ammattiin kohdistuvaa kritiikkiä vastaan. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin kokea ristiriitoja arvioidessaan asiakkaan tarpeita oikeusnormien ja paikallisten linjanvetojen kautta. Sosiaalityöntekijät tekevät työtään lainsäädännön ja sääntöjen sekä eettisten ja moraalisten periaatteiden puitteissa oman asiantuntijuutensa viitekehyyksessä. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta sosiaalityön tarkoituksena on turvata myös palvelujärjestelmän toimintaa omalta osaltaan asiakkaiden hyvinvointiin panostamisen lisäksi. (Sipilä 2011, 118-150.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Laadullisen tutkimuksen tekeminen voidaan nähdä oppimistapahtumana ja prosessina, jonka kuluessa tutkimustehtävä, teorianmuodostus sekä aineiston keruu ja analyysi tarkentuvat ja kehittyvät. Kerätty laadullinen aineisto ei itsessään kuvaa todellisuutta, vaan ne valinnat, joita tutkimuksen tekijänä teen suhteessa tutkimustehtävän rajaamiseen ja aineiston tulkintaan välittävät todellisuutta. (Kiviniemi 2018, 73, 76.)

Tutkimustehtäväni on selvittää sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä lastensuojelun sosiaalityössä. Olen kiinnostunut selvittämään, miten lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät käsittävät oikeudellisen osaamisen merkitykset osana työtään ja millaista oikeudellista osaamista heiltä työssään vaaditaan. Lisäksi haluan saada selville, onko oikeudelliseen osaamiseen liittyvälle lisäkoulutukselle tarvetta. En ole tehnyt rajausta haastateltavien valitsemiseksi lastensuojelun eri toimintakentiltä, koska se ei mielestäni ollut tutkimustehtävän kannalta relevanttia.

Tutkimuskysymyksiä on kolme:

Miten lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät käsittävät oikeudellisen osaamisen merkityksen osana sosiaalityötä?

Millaisena lastensuojelun sosiaalityöntekijät käsittävät oikeudellisen osaamisen vaatimukset työssään?

Olisiko lastensuojelussa työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä tarvetta oikeudelliseen osaamiseen liittyvälle lisäkoulutukselle?

4.2 SOHOVA-hanke tutkimuksen taustalla

Lapin yliopiston SOHOVA-hankkeen tavoitteena on kuntien, kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden yhteistyönä vahvistaa oikeudellista osaamista sosiaalityössä sekä tuottaa

hyvinvointioikeuden alalle sosiaalityön tuntemusta. Pilottikuntina toimivat Inari, Kittilä ja Rovaniemi, edustaen suhteellisen kattavasti Lapin kuntia. Inari edustaa saamelaiserityisyyttä, Kittilä Tunturi-Lappia ja Rovaniemi kasvavaa kaupunkikeskusta. Pilottikunnissa toteutettujen käyntien ja valvovien viranomaisten (AVI, Valvira) ja muiden hanketoimijoiden kanssa järjestettyjen tapaamisten avulla kerättiin loka-marraskuussa 2019 tietoa oikeudellisen osaamisen paikallisista tarpeista sekä lainsäädäntöön ja sosiaalihuoltolan tavoitteisiin kytkeytyvistä ongelmista. Kuntatapaamisiin osallistui 28 työntekijää ja edustettuina olivat lastensuojelu, aikuissosiaalityö, vammaissosiaalityö, vanhussosiaalityö, oppilashuolto, neuvolatoiminta sekä perhetyö. (Tuulari ym. 2020.)

Sosiaalityössä on osattava soveltaa erinäisiä lakeja siten, että ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista edistetään mahdollisimman hyvin. Omaan työalaan liittyvät säädökset ja lakien keskeinen sääntely on osattava, kuin myös eri lakien suhteet toisiinsa. Mitä ja miten lakia sovelletaan missäkin tilanteessa ja tapauksessa, riippuu asiakkaan edusta ja yleisistä oikeudellisista periaatteista. Päätöksiä tehdessä otetaan huomioon asiakkaan edun ja ihmis- ja perusoikeuksien toteutuminen mahdollisimman hyvin ja päätöksen on myös noudatettava laissa säädettyjä vaatimuksia. Tapaamisten perusteella nähtiin joidenkin esimiesten näkökulmasta puutteita työntekijöiden heille kuuluvien vastuiden ja velvollisuuksien hahmottamisessa. Lakia sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (2015/817) ei tunneta tarpeeksi hyvin, koska työntekijä ei välttämättä ole selvillä olevansa itse vastuussa esimiehen ohjeistamista tekemistään päätöksistä. Lastensuojelussa uudet työntekijät tuntevat usein lastensuojelulain, mutta muu työtehtäviin liittyvä lainsäädäntö ei ole hallinnassa. Valvovan viranomaisen taholta tuotiin esiin puutteet menettelysäännösten tuntemisessa; viranomaisten selvityspyyntöihin tai asiakkaan/omaisen tekemään muistutukseen ei välttämättä osata vastata asianmukaisesti, eikä päätöksiä perustella lainkohtaa avaamalla. (Tuulari ym. 2020.)

SOHOVA-hankkeen työseminaarin tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden oikeudellisen osaamisen vahvistaminen niin, että eri lakeihin sisältyvät sosiaalityötä ohjaavat periaatteet luovat vahvan perustan yksittäiselle työntekijälle käytännön päätöksenteossa. Sosiaalityöhön liittyvää lainsäädäntöä ja sen toimeenpanoa ohjaavat perus- ja ihmisoikeudet sekä asiakkaan ja lapsen etu. On välttämätöntä tuntea yleisten periaatteiden lisäksi myös oman työalan substanssilait ja niihin kytkeytyvä lainsäätäjän tarkoitus ja poliittinen päämäärä. Koulutuskokonaisuudessa perehdytään lakien etusijajärjestykseen ja siihen, mitkä ovat kussakin tapauksessa huomioon otettavat säännökset. (Tuulari ym. 2020, 26.)

4.3 Aineiston keruu

Toteutin tutkimukseni teemahaastattelun kautta, mikä tarkoittaa lomake- ja avoimen haastattelun välimuotoa ja sille on ominaista, että aihealueet eli teemat ovat haastattelussa tiedossa, mutta tarkkoja kysymyksiä ei ole asetettu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 208). Teemahaastattelun avulla pyrin saamaan käsityksen ja ymmärryksen tutkimukseni kohteena olevasta ilmiöstä ja saatujen vastausten kautta keräämään yksityiskohdista kokonaiskuva. Teemahaastattelussa keskustelu etenee haastateltavan ehtoilla, mutta haastattelijana minun tulee huolehtia siitä, että kaikki teemat käydään läpi ja tehdä haastattelun aikana tarkentavia kysymyksiä. Nykyään teemahaastatteluja voidaan tehdä myös puhelimitse tai sähköpostitse. (Kananen 2017, 90, 95.) Valmistauduin haastatteluihin huolella tekemällä haastattelurungon ja ensimmäisen haastattelun jälkeen tein pieniä korjauksia siihen, koska huomasin joidenkin kysymysten olevan turhan laajoja. Toteutin haastattelut marraskuun 2020 ja helmikuun 2021 välillä. Annoin myös haastateltavien tutustua etukäteen haastattelurunkoon.

Hirsjärvi ja Hurme (2008, 23, 47–48) tuovat esiin teemahaastattelun etenemisen keskeisten teemojen, ei tarkkojen ennalta tehtyjen kysymysten kautta. Teemahaastattelussa keskeistä on huomioida ihmisten tulkintoja ja vuorovaikutuksessa syntyviä merkityksiä asioille. Haastattelu on haastattelijan ja haastateltavan yhteistyön tulos. Teemahaastattelu soveltuu aineistonkeruutavaksi silloin, kun haastateltavilla on jokin yhteinen kokemus. Omassa tutkimuksessani haastateltavia yhdistää yhteinen kokemus lastensuojelun sosiaalityöntekijänä toimimisesta. Pro gradu tutkielmassani käytän analyysimenetelmänä fenomenografista analyysiä, jonka lähestymistapa on aineistolähtöinen. Aineistoa tulkitaan vuorovaikutuksessa aineiston kanssa, eikä luokittelu tapahdu teoriapohjaisesti. (Huusko & Paloniemi 2006, 166).

Tutkimusaineisto on vain aineistoa eli se ei suoranaisesti ole heijastus todellisuudesta eikä ole sama kuin tutkittava ilmiö sinänsä. Tämä asettaa aineiston käytölle, tulkinalle ja siitä tehtäville yleistyksille ehtoja, mutta myös mahdollisuuksia. Aineistoon tulee suhtautua mahdollisimman avoimesti, tutkija ei voi tehdä oletuksia siitä, että aineisto kuvaa ilmiötä juuri sillä tavalla kuin tutkija itse on olettanut. Aineiston käsittelyn aluksi on tarkasteltava, mitä aineistossa on ja mitä uupuu. Tutkittavilla saattaa olla erilainen näkökulma tutkittavaan ilmiöön kuin tutkijalla. Aineistoa analysoitaessa on perusteltava tehtyjä jäsennyksiä ja luokitteluja. Tutkijan tulee tutkimuksen alkuvaiheessa pohtia oman aiheeseen liittyvän esiyymmärryksen vaikutusta ja pyrkiä laittamaan sivuun sekä omat että tutkimusaiheeseen liittyvät olettamukset. (Ronkainen ym. 2011, 122–123.)

Teema- eli puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltaville tarjoutuu mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään ja tuoda esiin näkökulmiaan, joita haastateltavana en ole pystynyt ennakoimaan. Haastatteluissa käytiin läpi kaikki teemat, mutta järjestys vaihteli haastateltavien mukaan. Metodologisesti ajatellen teemahaastattelussa painottuvat haastateltavien tulkinnat tutkittavasta ilmiöstä sekä haastateltavien ilmiölle antamat merkitykset. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei yleensä ole kovin suuri. Siksi olennaista on, että haastateltavilla on tutkittavasta ilmiöstä tietoa tai kokemusta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88, 97.) Oma aineistoni koostuu viidestä haastateltavasta, mikä ei määrällisesti ole kovin paljon. Koen silti, että aineistoni monipuolisuudellaan täytti omalle pro gradulleni asettamat vaatimukset. Kaikki haastateltavani olivat naisia ja työkokemusta lastensuojelusta oli vuodesta useisiin vuosikymmeniin. Useilla oli myös muuta sosiaalityön työkokemusta taustalla. Kaikki haastateltavat eivät olleet vielä laillistettuja sosiaalityöntekijöitä, mutta opiskelivat alalle ja heillä oli kuitenkin työkokemusta lastensuojelusta.

4.4 Fenomenografia käsitysten tutkimuksessa

Olen kiinnostunut nimenomaan sosiaalityöntekijöiden käsityksistä, joten valitsin tutkimukseni näkökulmaksi fenomenografisen tutkimusotteen, joka on saanut alkunsa Göteborgin yliopistossa 1970-luvulla Ference Martonin tekemistä käsityksiin liittyvistä tutkimuksista. Ihmisten käsitykset samastakin asiasta saattavat olla hyvin erilaisia, johtuen esimerkiksi koulutustausta, kokemuksista tai sukupuolesta. (Metsämuuronen 2008, 34–35.) Olen rajannut tutkimustehtäväni koskemaan nimenomaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, koska lastensuojelussa oikeudellinen osaaminen korostuu alaikäisten ollessa päätöksenteon kohteena. Lastensuojelussa tehdään myös tahdonvastaisia päätöksiä, jotka puuttuvat rajusti ihmisten elämään ja näin ollen vaativat tuekseen vankkoja perusteita myös lainsäädännön näkökulmasta. Julkista valtaa käytettäessä korostuvat oikeusturvaodotukset. Sosiaalityöntekijä kohtaa työssään erilaisia oikeudellisia haasteita, joten oikeudellisen tiedon päivittäminen ja soveltamisen taidot ovat keskeisiä. (Sosnet.fi 2020.)

Huuskon ja Paloniemen (2006, 164–166) mukaan käsitykselle annetaan syvempi ja laveampi merkitys kuin mielipiteelle. Fenomenografian mukaisesti käsitykset mielletään suhteellisina, sosiaalisesti rakentuvina ja kokonaisuuksista merkityksensä saavina, joka tarkoittaa, että ne ovat kontekstisidonnaisia. Ahosen (1994, 117) mukaan käsitys ei ole staattinen ilmiö, sillä ihminen saattaa muuttaa omia käsityksiään useasti lyhyen ajan sisällä. Ihminen tekee hänelle uuden asian informaatioon liittyviä uudelleen jäsennyksiä käsitysten tuottamien konstruktoiden kautta. Ymmärrän, että tutkimukseeni osallistuvien sosiaalityöntekijöiden käsitykset ovat juuri siinä

haastattelutilanteessa rakentuvia, heidän omaan kokemusmaailmaansa liittyviä ja ne voidaan ymmärtää vain tämän pro gradu -tutkimukseni kontekstissa. Omassa tutkimuksessani en tavoittele ymmärrystä tutkittavien tavoille käsittää tutkimaani ilmiötä, enkä ole kiinnostunut siitä, ovatko tutkittavien käsitykset todellisuutta vastaavia, oikeita tai vääriä.

Marton (1988) sijoittaa fenomenografian filosofiselta perustaltaan fenomenologian ja hermeneutiikan välille. Yhteys hermeneutiikkaan voidaan nähdä merkittävämpänä, fenomenografian tutkiessa ihmisten tapoja ja prosesseja ymmärtää sekä heidän käsityksiään. Fenomenografiassa käytetään yleisesti teemahaastattelua aineiston keruumenetelmänä, koska sen kautta toteutuu parhaiten fenomenografisen tutkimusotteen tavoitteleva dialogisuus. Haastattelussa tutkimuskohteita ei objektivoida, heiltä kysytään suoraan heidän ajatuksistaan, mutta ajatuksille ei pyritä löytämään kausaalisia selityksiä. Tämä on myös hermeneuttisen filosofian mukaista. Hans-Georg Gadamer haluaa filosofisessa hermeneutiikassaan edistää dialogista suhtautumista ihmisen ja perinteen toiseuteen, joka vastaa myös fenomenografisen tutkimusotteen perusolemusta. (Kakkori & Huttunen 2010.)

Martonin (1988, 144–147) mukaan fenomenografia on kiinnostunut tutkimaan ihmisten laadullisesti erilaisia tapoja käsittää eri ilmiöitä. Tavoitteena on selvittää kaikki ihmisten tiettyihin ilmiöihin kohdistamat käsitykset ja järjestää ne lopulta kuvauskategorioiksi. Fenomenografia ei ota kantaa maailmaan sinänsä, vaan ihmisten käsityksiin maailmasta ja siihen kuinka asiat näyttäytyvät ihmisille. Aineistosta etsitään merkittäviä eroavaisuuksia käsityksissä, jotka selventävät kuinka ihmiset käsittävät tiettyjä ilmiöitä. Aineistosta pyritään löytämään olennaisimmat ja tärkeimmät näkökulmat ilmiön ja ihmisen välisestä suhteesta. Epäolennaiset asiat jätetään huomiotta ja kootaan jäljelle jäävistä käsityksistä kuvauskategoriat. Jokainen kategoria saattaa kuulua laajempaan käsityskategoriseen kokonaisuuteen. Fenomenografian tavoitteena on löytää rakenteellinen viitekehys, jossa on olemassa erilaisia ymmärryksen kategorioita.

Hermeneuttisen tutkimuksen kautta tavoitellaan tietoa, jossa ollaan kiinnostuneita tutkittavien tavasta luoda ilmiöille merkityksiä ja tulkita todellisuutta. Tutkijan tulee kuitenkin olla tietoinen, ettei toisen ihmisen todellisuuteen kunnolla pääse sisälle. Hermeneuttisessa lähestymistavassa korostuu tutkijan ja tutkittavan välinen suhde ja vuoropuhelu. Tavoitteena on dialogisuus ensin tutkijan ja tutkittavan ja sitten tutkijan ja aineiston keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tutkijalta odotetaan herkkyyttä ja empaattisuutta tutkittavan kokemusten ymmärtämiseksi. Ihanteena on ilman etukäteen

määriteltyjä käsitteitä tapahtuva lähestyminen ja myös analyysissä on pyrkimys alkuperäisten ilmausten säilyttämiseen. (Ronkainen ym. 2011, 97.)

Michael Uljens (1992, 9) kuvaa fenomenografisen tutkimuksen kolmea erilaista suuntausta, joissa ensimmäinen suuntaus liittyy yksilöiden käsityksiin oppimisesta ja heidän oppimistapaansa sekä siihen, miten ihminen muistaa oppimisensa. Toinen suuntaus käsittää kysymyksiä tietyn aihealueen keskeisistä käsityksistä kuten taloudesta, matematiikasta ja fysiikasta. Kolmas suuntaus kohdistaa kiinnostuksen siihen, miten yksilöt käsittävät yleisesti jonkun ilmiön, kuten esimerkiksi opettajan taidot. Oma tutkimukseni kohdistuu suuntaukseen kolme, koska haluan selvittää ja tarkastella lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä ja vaatimuksista työssään. Samaan ilmiöön eli omassa tutkimuksessani oikeudellisen osaamisen merkitykseen ja vaatimuksiin liittyvät käsitykset vaihtelevat ihmisten välillä ja ovat riippuvaisia kunkin ihmisen kokemustaustasta. Ymmärrän myös, että haastateltavien antamat vastaukset ovat kontekstisidonnaisia ja jonakin toisena hetkenä he olisivat saattaneet vastata kysymyksiin eri tavalla.

Sirkka Ahosen (1994, 114–115, 132) mukaan fenomenografinen tutkimus etenee neljän vaiheen kautta. Aluksi tutkija päättää, mitä käsitettä hän haluaa tarkastella, sitten paneutuu ilmiöön liittyviin teoreettisiin käsityksiin ja sen jälkeen haastattelee ihmisiä, joilla on erilaisia käsityksiä asiasta. Lopuksi hän tekee käsityksistä luokittelun niiden merkitysten perusteella ja erilaisuuden selittämiseksi tekee niistä vielä ylemmän tason merkitysluokkia. Fenomenografiassa ollaan kiinnostuneita erityisesti käsitysten sisällöllisistä eroista. Käsityksiin liittyvät erot johtuvat enemmän henkilön kokemustaustasta kuin ikävaiheesta. Käsitysten ajatellaan muodostuvan ihmisten luodessa omiin kokemuksiinsa ja vuorovaikutustilanteisiin pohjautuvia ajatusrakenteita.

Fenomenografiaa kohtaan on esitetty kritiikkiä tutkimuskäytänteiden epäselvyydestä ja selvän vaiheittain etenevän metodin puutteesta. Kritiikki on kohdistunut myös liian epämääräiseen ilmiön ja siihen liittyvän kontekstin kuvaukseen. (Uljens 1989, 59.) Säljö (1994, 73–74) kritisoi haastattelutilanteisiin liittyvän johdattelun vaikuttavan keskusteluun ja epäilee haastateltavan mahdollisuutta vaikuttaa keskusteluun. Hän kokee ongelmallisena myös haastateltavien ohjaamisen puhumaan asioista, joista he eivät ole aiemmin puhuneet. Myös analyysivaiheen ilmaisu ei tule hänen mukaansa kunnolla huomioituksi. Häkkinen (1996, 29) on huolissaan raportointiin liittyvistä ongelmista. Tutkijan kysymykset eivät ole esillä ja lainauksia on kirjattu yksittäisinä lauseina, joista on mahdoton arvioida kontekstin merkitystä.

4.5 Fenomenografia analyysitapana

Fenomenografisessa tutkimuksessa keskitytään empiiriseen aineistoon; teoriasta ei etsitä selityksiä eikä sitä käytetä luokittelumallina. Tulkintaa ja analyysia tehdään vuorovaikutuksessa aineiston kanssa, ja olennaista on käydä vuoropuhelua aiempien, vastakkaisten ja tukevien teorioiden kesken, kun muodostetaan tulkinnallisia kategorioita. Fenomenografisessa tutkimuksessa analyysin voidaan nähdä etenevän samanaikaisesti monella tasolla tulkinnan ja merkitysten jäljittämisen vaiheiden kautta. Analyysissa aineistosta etsitään erilaisten käsitysten suhdetta tutkittavaan ilmiöön selventäviä rakenteellisia eroja, joiden perusteella luodaan ilmiötä kuvaavia erilaisia käsitteellisiä kuvauskategorioita. (Huusko & Paloniemi 2006, 166). Fenomenografian kautta pyritään näkemään moninaisia ihmisten maailman hahmottamisen horisontteja, ja aineistoa analysoitaessa nämä horisontit ikään kuin fuusioituvat ja näkökulmat saatetaan yhteyksiin toistensa kanssa, jolloin saattaa tulla esiin uudenlainen horisontti tai näkökulma. (Kakkori & Huttunen 2010.)

Teemahaastattelun keinoin hankitun aineiston tulkintaa jäsennetään tutkijan tekstin välityksellä määrittelemien tulkintayksiköiden kautta. Tutkija lukee haastatteluja peilaten niitä teoreettiseen tietoon ja tutkimuskysymyksiin. Tulkintayksiköt määrittyvät tutkijan perehtyessä aineistossa esiintyviin ilmaisuihin ja seuraamalla, kuinka laaja-alaisesti ilmaisujen ajatusyhteydet tekstissä esiintyvät. Tulkintayksiköitä ei voi määritellä etukäteen, vaan ne muodostuvat vasta tulkinnan kuluessa ja sen asettamalla ehdoilla. Usein teemahaastattelussa yhteen teemaan liittyvät keskustelut muodostavat yhteneväisen kokonaisuuden. Tällöin teemakokonaisuudet muodostavat tulkintayksiköt. Yleensä keskustelun yhteydessä muodostuu kuitenkin useita eri ajatuskokonaisuuksia, joista rakentuu omat tulkintayksikkönsä. Eri tulkintayksiköt limittyvät toisiinsa niin, että samanlaiset ajatusyhteydet tukevat useampaa eri merkitystä. Tulkittavan henkilön ilmaisu tulee silti huomioida kokonaisuutena, ettei tulkittavan antamia merkitysten ajatuksellisia yhteyksiä rikota. (Ahonen 1994, 143.)

Kun tavoitellaan laadullista tietoa, halutaan tietää, mikä on tutkimuksen kohteen ilmaisun merkitys ja tarkoitus. Ilmaisua pitää tarkastella asia- ja tilanneyhteyksiä vasten, eikä irrallisena aineiston osana, koska sen merkitys on kontekstuaalista ja intersubjektiivista luonteeltaan. Intersubjektiivisuus merkityksen kohdalla on sitä, että ilmaisun merkitys riippuu sekä tutkittavasta että tutkijasta, joka käsittää ilmaisun merkityksen oman asiantuntemuksensa ja ajatusmaailmansa kautta. Mitä paremmin tutkija perehtyy teoreettiseen tietoon ja tiedostaa oman taustansa merkityksen, sitä objektiivisemmin hän pystyy saavuttamaan tutkittavan tuottaman merkityksen. Tietyntyylinen subjektiivisuus tulkinnassa

näky, mutta sen tiedostaminen vähentää sen haitallisuutta tulkinnan teossa. Omat kokemukset kuitenkin myös auttavat toisen asetelmiin paneutumisessa. Tutkijan on syytä käsitellä tutkittavien ilmaisuja mahdollisimman laveina yksikköinä, eikä jakaa niitä osiin. Ilmaisusta saadaan esiin merkitys rekonstruoimalla tutkittavien ilmaisujen merkityksiä sisäisten yhteyksien, tutkittavasta tiedetyn taustatiedon ja tutkijan oman asiantuntemuksen välityksellä. (Ahonen 1994, 123–124.)

Ahonen (1994, 125) viittaa Giddensin (1988), Salnerin (1989) ja Säljön (1994) esittämään fenomenografisen tutkimuksen spiraaliin, jonka mukaan teoreettinen perehtyneisyys, aineiston hankinta ja tulkinta, teorian muodostus sekä aineiston tulkinta ja luokittelu seuraavat toisiaan spiraalimaisesti. Tutkijan tulee olla tekemisissä aineistonsa kanssa koko tutkimusprosessin ajan; niin merkityksiä tulkitessa, aineistoa luokitellessa kuin raporttia kirjoittaessakin. Niikkon (2003, 32–33) mukaan fenomenografinen analyysi noudattaa suuresti laadullisille ihmistieteille luonteenomaisia piirteitä. Näitä ovat esimerkiksi analyysin jatkuminen koko aineiston keruuprosessin ajan, aineiston pilkkominen merkityksellisiin osiin ja näiden yksiköiden luokittelu systemaattisesti ja tulosten tuottama synteesi abstraktion tasolla.

Jo tutkimusta aloittaessani pyrin poistamaan mielestäni tutkimusaiheeseen liittyvät ennakkokäsitykseni. Tämä ei tuottanut mielestäni erityisiä haasteita, koska minulla ei ole omakohtaista kokemusta lastensuojelun sosiaalityöstä, eikä minulla ollut ennako-oletuksia siitä, minkälaisia käsityksiä haastateltavilla olisi oikeudelliseen osaamiseen liittyen. Pohdin kuitenkin etukäteen omia käsityksiäni liittyen yleisesti oikeudelliseen osaamiseen, jotta pystyin huomioimaan ne analyysia tehdessäni. Ennen fenomenografisen analyysin aloittamista litteroin eli puhtaaksi kirjoitin puhelimitse tekemäni ja sanelukoneella tallentamani haastattelut Word-dokumentille. Olin ennen haastattelua kysynyt informanteilta luvat haastatteluiden tallentamiseen ja tallenteita säilytin tietoturvallisesti lukkojen takana ja tuhosin tallenteet välittömästi pro graduni valmistuttua. Nimesin litterointivaiheessa haastateltavat H1-H5 haastattelujärjestyksen mukaisesti koodeilla ja poistin kaikki tunnistettavuuden mahdollistamat tiedot, kuten paikkakuntien tai erisnimien maininnat. Itsestäni käytin litteroidussa tekstissä nimitystä tutkija (T), jotta erottaisin litteroidusta tekstistä omat sanomiseni.

Kirjallisuus ei tarjoa kovin yksityiskohtaista tietoa fenomenografisen analyysin tekemiseen, mutta Häkkinen (1996) ja Uljens (1989) jakavat analyysin kolmeen ja Niikko (2003) neljään vaiheeseen. Tukeudun omassa analyysissäni nelivaiheiseen malliin Niikkoa (2003) ja Uljensia (1989) mukaillen. Käytin oman analyysiprosessin tukena myös Leena Valkosen (2006) väitöskirjassa kuvattua

fenomenografista analyysia. Ahonen (1994, 140) tuo esiin, että fenomenografisessa tutkimuksessa litterointi tulisi tehdä sana sanalta, jotta puheen vivahteet säilyvät. Jätin litterointivaiheessa kuitenkin tarpeettomiksi katsomani täytesanat ja äännähdykset pois. Kirjasin ylös naurahdukset ja muut sanoman kannalta merkitykselliset seikat. Litteroituna Times New Roman fontilla ja rivivälillä 1,5 aineistoa kertyi viidestä haastattelusta yhteensä 41 sivua. Haastattelut olivat kestoaltaan 29–75 minuuttia, yhteensä kaikkien haastattelujen kesto oli 244 minuuttia. Fenomenografisen analyysin ensimmäisen vaiheen mukaan luin litteroimani tekstit useaan kertaan läpi ja sen jälkeen kokosin kaikkien haastateltavien vastaukset kolmen eri teeman alle tutkimustehtävien mukaisesti eli haastateltujen tuottamat vastaukset oikeudellisen osaamisen merkitykseen työssään, oikeudellisen osaamisen vaatimuksiin työssään sekä haastateltavien käsitykset koulutustarpeesta. Analyysiä tehdessä keskitytään alusta saakka ilmauksiin, eikä niitä tuottaneisiin haastateltaviin (Niikko 2003, 33; Larsson 1986, 37).

Seuraavaksi pelkistin aineistoa ja karsin pois tutkimustehtävän kannalta epäolennaiset asiat. Tässä vaiheessa sivuja oli yhteensä 27 ja tulostin tämän dokumentin. Luin edelleen useaan kertaan läpi uudelleen kokoamani haastattelut ja keräsin kaikki haastatteluissa esiin nousseet käsitykset pelkistetyksi erilliseen dokumenttiin, kuitenkin säilyttäen niiden merkityskokonaisuuden. Analyysiyksikkönä käytin yhtä puheenvuoroa (kts. Niikko 2003, 33), koska se osoittautui aineistoni kannalta kaikkein tarkoituksenmukaisimmaksi. Kävin käsityksiä läpi useaan kertaan luokitellen niitä merkitystensä perusteella ja havaitsin, että käsitykset jakautuvat yhdeksään käsitysryhmään. Näitä ovat lain merkityksellisyys, ristiriidat ja haasteet, vaatimukset, koulutus, painoarvo, Covid-19, prosessien hallinta, konsultointi sekä osallisuus ja oikeudet. Yhteensä yhdeksään käsitysryhmään tuli 125 eri ilmausta eli analyysin merkitysyksikköä. Ne jakoutuivat siten, että lain merkityksellisyyteen tuli 20 ilmausta, ristiriitoihin ja haasteisiin työssä 9 ilmausta, 23 ilmausta vaatimuksiin, koulutukseen 26 ilmausta, painoarvoon 7 ilmausta, 9 ilmausta Covid-19, prosessien hallintaan 14 ilmausta, 9 ilmausta konsultointiin ja 8 ilmausta osallisuus ja oikeudet käsitysryhmään.

Olin vielä ennen haastatteluiden tekoa lisännyt kysymyksen Covid-19 vaikutuksesta työhön, vaikka se ei suoranaisesti liitykään tutkimustehtävääni. Niikkon (2003, 34) mukaan analyysin toisessa vaiheessa pyritään löytämään ja lajittelemaan tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä ilmauksia teemoiksi tai ryhmiksi, joita fenomenografiassa kutsutaan merkitysyksiköiksi. Ilmausten yhtäläisyyksiä ja eroja vertailemalla suoritetaan ryhmittely. Seuraavaksi esimerkki aineistosta löytyneistä merkitysyksiköistä muodostuneista merkitysryhmistä. Osa käsityksistä esiintyi

aineistossa useampaan kertaan. Huomioin kuitenkin jokaisen käsityksen vain yhden kerran. Pyrin myös tekemään havaintoja käsitysten eroista ja yhteneväisyyksistä.

MERKITYSRYHMÄT

Lainmerkitsevyys	Ristiriidat ja haasteet työssä	Koulutus	Vaati- mukset	Painoarvo	COVID-19	Proses- sien hal- linta	Konsulto- inti	Oikeu- det ja osalli- suus
riittävä oikeudellinen osaaminen luovaa varmuutta ja rentoutta työhön	kontrollin ja tuen ristiriita	case-koulutukset lastensuojelulaista	tietää, osaa, tuntee lait	määrittää jokaista työpäivää ja työtehtävää	tapaamisten rajoittaminen/lopettaminen sijaishuollossa	rajoituspäätöksen tekeminen ei ole ongelma, vaan prosessi suhteessa asiakkaaseen	työkaverilta kysyminen	oikeuksiin puuttumista
työn selkäranka ja tukipuu	lasten sijoittaminen vs. vanhempien tukeminen/ristiriitainen asema	pitkäkestoiset koulutukset samalla porukalla	muiden lakien olemassaoloon liittyvä tietämys	tietoisuus laista	epävarmuus työtavoista	asiakkaiden prosessi	esimieheltä kysyminen	oikeuksista kiinni pitäminen, asianajajat vanhemmillä
lain soveltaminen	päätösten teon haasteet, vaikea löytää tietoa; ydintä	live-koulutukset, netissä korkea kynnyks kysyä ja esittää mielipiteitä	laki velvoittaa yhteistyöhön ja kontaktin ottamiseen asiakkaaseen	virheitä sattuu, niistä oppiminen	etätöy mahdollistuminen sosiaalihuollossa	työntekijän sisäisen prosessin hallinta	lakimiehen läsnä oleva tuki tärkeätä	tietoisuus omista oikeuksista
palveluohjaus, oikeat palvelut lain puitteissa	rajoitustoi- menpiteet/yhteydenpidon rajoittaminen	keskustelu, reflektointi	lainopillinen osaaminen	asiakkaan oikeusturvan toteutumisen tärkeätä	aluksi liian rajuja toimenpiteitä	monen eri näkökulman huomioiminen	Tapio Rädyn Lastensuojelun käsikirja	toivomus vanhempien/huoltajien osallistumisesta
lapsen edun toteutuminen	kaikkien toimien pohtiminen lapsen edun näkökulmasta	yhdessä oppiminen	lainsäädännön hahmottaminen	lakien irrallisuus/kytkeytyminen käytäntöön	työssä huomioidaan etäisyydet ja käytetään suojavälineitä	asioiden aukirjoittaminen ymmärrettävään muotoon	Finlexin käyttö	osallisuuden lisääntyminen
lapsen edun huomioiminen keskeistä	oikeudellisen osaamisen korostuu rajoitus- ja	opintojen aikana vähän oikeudellista koulutusta	osaamisen käyttäminen asiakkaan eduksi	laki tulee käyttöön, kun arvioidaan lapsen ja asiakkaan	ennen kuulumaton, että viranomaistytä voi		osaa ja ymmärtää hakea neuvoja aiheen	oikeudet, velvoitteet, rajat

	sijoituspäätöksissä			näkökulmasta tiettyjä toimenpiteitä	tehdä myös kotona		asiantuntijoilta	

Taulukko 1. Esimerkki merkitysryhmistä.

Fenomenografisen analyysin tuloksena syntyy kuvauskategorioita. Kuvauskategoriat edustavat erilaisia käsityksiä tutkimusaineistossa, ei yksittäisten ihmisten käsityksiä. Ennen kuvauskategorioiden muodostamista käsitykset ryhmitellään. (Häkkinen 1996, 33). Martonin (1988, 148) mukaan kuvauskategoriat ovat fenomenografiassa enemmän kuin luokiteltuja käsityksiä, koska ne ovat tutkijan tekemiä tulkintoja aineiston käsitysryhmistä eli toisin sanoen ne ovat tutkijan käsityksiä. Fenomenografisessa analyysiprosessissa ei ole täysin mahdollista sulkea pois tutkijan esioletuksia, eikä vaatimuksena ole se, että eri tutkijat saavat samanlaisia tutkimustuloksia. Kuvauskategoriat syntyvät tutkijan tulkinnan kautta ja ovat tutkijan henkilökohtaisia valintoja. Analyysiprosessissa tärkeätä on koko ajan muistaa tutkimuskysymykset. Uljens (1989, 12, 42) tuo esiin sen, että kuvauskategorioiden avulla pyritään kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineistossa ilmeneviä merkityssisältöjä ja ilmaisemaan tutkittavan ilmiön rakennetta. Käsitysten syistä ei olla kiinnostuneita, eikä siitä, että käsityksiä pidetään muuttuvina ja tilanteeseen sidottuina. Vaihtelun tutkittavien käsityksissä ajatellaan olevan sen verran laaja, että vaikka käsitykset muuttuisivat, niin ne todennäköisesti jäisivät muodostuneiden kuvauskategorioiden sisälle.

Kategorioita ja niiden rajoja määritellään analyysin kolmannessa vaiheessa vertailemalla edellisen vaiheen tuloksena syntyneitä merkitysryhmiä koko aineiston merkitysjoukkoon (Niikko 2003, 36). Martonin (1988, 155) mukaan merkitysyksiköt yhdistetään kategorioiksi niiden yhtäläisyyksien perusteella ja ne erotetaan kategorioiden välisten erojen suuntaisesti. Viimeisessä analyysin vaiheessa teoreettisten lähtökohtien perusteella kategorioita yhdistellään laaja-alaisemmiksi ylemmän tason kategorioiksi eli kuvauskategorioiksi. Nämä ovat aineistossa esiin tulleiden käsitysten ja kokemusten ominaispiirteitä kuvaavia abstrakteja konstruktioita. (Niikko 2003, 36–37.) Larsson (1986, 37) tuo esiin sen, että jokainen haastattelu tulisi voida asettaa johonkin kuvauskategoriaan.

Kuvauskategoriat syntyvät aineiston pohjalta, joka yhtenä tekijänä erottaa fenomenografisen analyysin sisällönanalyysistä. (Marton 1988, 155). Pysin tutkimuksessa siihen, ettei käsityksiä ainoastaan luokitella, vaan niitä myös verrataan toisiinsa ja tuodaan esiin niihin liittyvät teoreettiset yhteydet. (ks. Niikko 2003, 36; Marton 1988, 154.) Kuvauskategoriat muodostavat kuvan

lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käsityksistä oikeudellisesta osaamisesta; sen merkityksistä ja vaatimuksista työssään. Uljensin (1989, 47) mukaan fenomenografiassa käytetään kolmenlaisia kategorisointeja; horisontaalista, vertikaalista ja hierarkkista. Omassa tutkimuksessani käytän horisontaalista kuvaustapaa, jossa kategoriat ovat samanarvoisia ja tasavertaisia keskenään ja kategorioiden erot ovat sisällöllisiä. Vertikaalisessa kategorisoinnissa käsitykset järjestetään ylhäältä alas aineiston mukaisesti ja hierarkkisen tavan mukaan kategoriat asettuvat eri tasoon suhteessa toisiinsa. (Huusko & Paloniemi 2006, 169.) Yhdeksästä merkitysryhmästä muodostui kaksi kuvauskategoriaa, näistä esimerkki seuraavaksi.

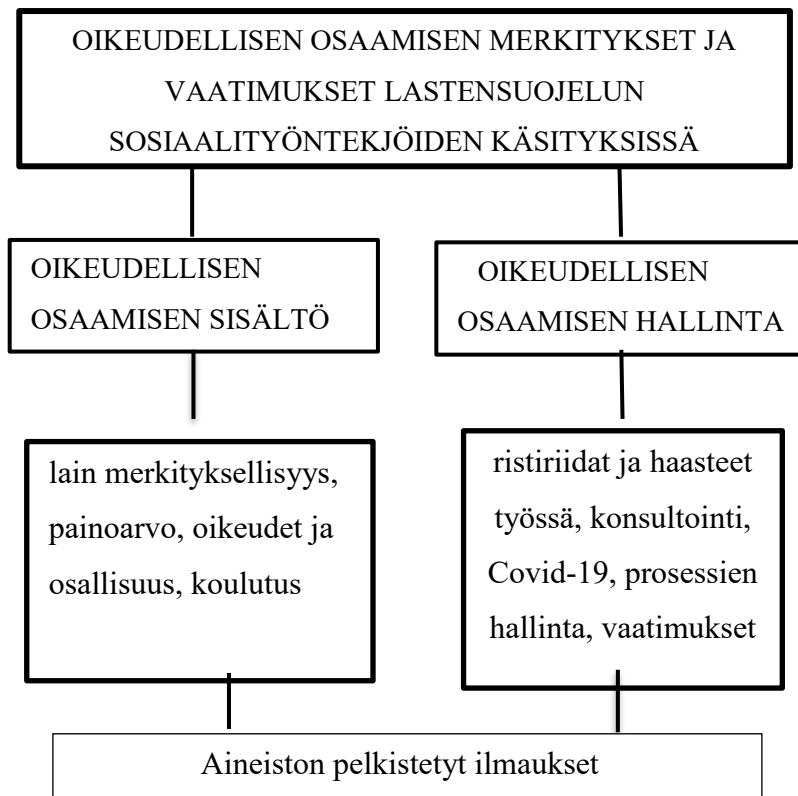
KUVAUSKATEGORIAT

OIKEUDELLISEN OSAAMISEN SISÄLTÖ	OIKEUDELLISEN OSAAMISEN HALLINTA
tietää, osaa, tuntee lait	kontrollin ja tuen ristiriita
lapsen edun huomioiminen keskeistä	määrittää jokaista työpäivää ja työtehtävää
työhön liittyvät oikeudet, velvoitteet ja rajat	lasten sijoittaminen vs. vanhempien tukeminen/ristiriitainen asema
virheitä sattuu, niistä oppiminen	epävarmuus työtavoista
riittävä oikeudellinen osaaminen	rajoitustoimenpiteet/yhteydenpidon rajoittaminen
oikeudellinen osaaminen on työn koko pohja	asiakkaan oikeusturvan toteutuminen tärkeätä
virkevastuun merkitys	ytimen löytäminen tärkeämpää kuin lakien osaaminen sanasta sanaan
lainsäädäntö on taustalla ja kehyksenä työlle	oman ammatillisuuden rajat
laki ei anna ohjeita siitä, kuinka asiakkaita kohdellaan	oikeudellisen osaamisen merkitys korostuu rankoissa rajoituspäätöksissä
laki tulee käyttöön, kun arvioidaan lapsen ja asiakkaan näkökulmasta tiettyjä toimenpiteitä.	lainsäädännöllisen osaamisen päivittäminen
lainsäädännöllä ohjaava merkitys silloin, kun asiakkaan kanssa tehdään yhteistyössä sopimuksia	riittävä oikeudellinen osaaminen luo varmuutta ja rentoutta työhön
ulkoa opettelu ei palvele käytännön työtä	työn kuormittavuus haasteena/huolimattomuusvirheitä

Taulukko 2. Kuvauskategorioiden muodostuminen

Niikko (2003, 40–41) kertoo fenomenografisen tutkimuksen tekoon ja kategorioiden muodostamiseen liittyvistä piirteistä. Tutkimuksen tekijä käyttää omaa persoonaansa työstäessään

tekstiä ja muodostaessaan kategorioita. Joku toinen tutkija saattaa saada toisenlaisia kategorioita samasta aineistosta, joten tutkimus ei sinällään ole toistettavissa. Itselläni kuvauskategorioiden muodostaminen ei tapahtunut kivuttomasti. Jouduin aika pitkään käymään käsitysryhmiä läpi ja varmistumaan siitä, että kaikki käsitysryhmät tulisivat otetuksi huomioon kuvauskategorioita muodostettaessa. Tarkastelin käsitysryhmien ilmauksia ja niiden välisiä eroavaisuuksia ja varmistin, että olen huomionnut kaikki käsitykset. Jako kahteen kuvauskategoriaan tuntui tarkoituksenmukaiselta, koska merkitysryhmien sisällön kautta oli havaittavissa oikeudellisen osaamisen sisältöön ja sen hallintaan liittyviä kokonaisuuksia. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 3.) kuvataan alimpana merkitysryhmät ja keskellä kuvauskategoriat.

Taulukko 3. Kuvauskategorioiden muodostuminen.

4.6 Tutkimukseen liittyvä eettinen näkökulma ja luotettavuuden arviointi

Ollakseen eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa, tulee tieteellisen tutkimuksen olla hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla suoritettua. Keskeisiä hyvän tieteellisen käytännön näkökohtia

tutkimusetiikkaan liittyen ovat tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja arvioinnissa noudatettava tarkkuus, rehellisyys sekä yleinen huolellisuus. Tutkimuksessa tulee soveltaa eettisen tarkastelun kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä tieteellisen tutkimuksen kriteerein. Tutkimuksessa ja tulosten julkaisemisessa huomioidaan ja kunnioitetaan muiden tutkijoiden työtä asianmukaisin viittauksin. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa sovitaan tutkimuslupaun, aineiston keräämiseen, tallentamiseen, säilyttämiseen ja tuhoamiseen liittyvistä yksityiskohdista. Tuloksia julkaistaessa raportoidaan tutkimuksen kannalta merkitykselliset sidonnaisuudet. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Tiedostan, että eettisten näkökohtien riittävä huomiointi on vaativa tehtävä ja minun tulee tutkimukseni eri vaiheissa ottaa huomioon monia eettisiä periaatteita. Jo aihetta valitessani olen tehnyt eettisen valinnan, josta minun on kannettava vastuu. Olen huolehtinut siitä, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt tietävät riittävästi tutkimukseni aiheesta, jotta voivat tehdä päätöksen osallistumisestaan. (Hirsjärvi ym. 2012, 23–27.) Haastattelemani sosiaalityöntekijät antavat myös suostuessaan haastatteluun luvan tallentaa haastattelut. Annan haastateltaville mahdollisuuden vetäytyä tutkimuksesta koska tahansa tutkimusprosessin aikana. Haastatteluissa toimin asiallisesti ja hienotunteisesti sekä käsittelen kaikkea saamaani ja keräämäni aineistoa luottamuksellisesti. Varmistan, ettei aineisto joudu kenenkään muun käsiin itseni lisäksi. En tallenna aineistoa pilvipalveluihin, vaan säilytän sitä salasanalla suojatulla muistitikulla.

Tulosten raportoinnissa noudatan huolellisuutta, enkä yritä johtaa harhaan tai muokata tuloksiani. Tuon esiin myös tutkimukseeni liittyvät puutteet. Pysin selostamaan tarkasti käyttämäni menetelmät ja aineiston analyysin jälkeen hävitän aineiston tietoturvallisesti. Teen tietoisia valintoja aineiston käsittelyssä, koska haluan varmistaa, ettei valmiista pro gradu tutkimuksesta tule käymään selville mitään tietoja, joiden perusteella kyseinen haastateltava voitaisiin tunnistaa. Pro gradussa erotan oman tekstini muiden tuottamasta tekstistä asianmukaisilla viittauksilla ja suhtaudun tutkimuksen tekoon sen vaatimalla tavalla huomioiden erityisesti tietosuojaan liittyvät näkökulmat.

Tiedostan tutkimusta tehdessäni, että tutkimuksen luotettavuuteen ja ihmisarvon suojeluun liittyvät normit määrittävät tutkimuksen aineiston hankintaa. Tieteen käytännöissä olennaista on tutkimusaineiston avoimuus ja tämän kautta mahdollistuva tulosten tarkastaminen. Haastatteluja tehdessäni huomioin keskeisinä eettisinä periaatteina ihmisen itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kunnioittamisen. (Kuula 2011, 60.) Huusko & Paloniemi (2006, 166) tuovat esiin sen, että tutkijan tulee huomioida myös käsitysten muodostumisen tilannesidonnaisuus. Onko

haastateltava muodostanut käsityksensä ilmiöstä itse haastattelutilanteessa vai oliko kyseessä jo aikaisemmin muodostunut käsitys? Tutkimuksesta tulee käydä ilmi, onko tukija jotenkin vaikuttanut käsityksen muodostumiseen haastateltavan kohdalla. Aineiston analyysissä ja tulkinnassa selvitetään haastateltavien ajatuskokonaisuuksia, eikä tutkijan omia mielipiteitä.

Eettinen kestävyys ja sitoutuneisuus ovat tutkimuksen teon ja sen luotettavuuden kannalta olennaisia tekijöitä. Tutkijana minun on pitänyt huolehtia tutkimussuunnitelmani laadukkuudesta, tutkimusasetelman soveltuvuudesta ja tutkimusraportin hyvästä laadusta. Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa ihmisoikeuksien noudattaminen toimii eettisenä perustana. Tutkijana olen kertonut kaikille tutkimukseen osallistujille tutkimukseni tavoitteet ja menetelmät sekä korostanut tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta ja mahdollisuutta kieltäytyä osallistumisesta missä vaiheessa tahansa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149–150, 155–156.) Tuomen & Sarajärven (2018, 163–164) mukaan tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa minun tulee huomioida omat sitoumukseni tutkimukseen. Miksi koen tutkimukseni kohteen tärkeänä ja minkälaisia metodologisia valintoja olen tehnyt. Miten olen kerännyt aineistoni ja valinnut informanttini sekä millä aikataululla ja millaisella analyysitavalla olen edennyt. Olen pyrkinyt perustelemaan näitä kaikkia valintojani raportissa riittävän yksityiskohtaisesti ja selkeästi luotettavuuden osoittamiseksi.

Tutkijana minun tulee olla tietoinen omien käsitysteni ja taustaoletusteni vaikutuksesta, koska Huusko & Paloniemen (2006, 166) mukaan tutkijan ei ole mahdollista suhtautua aineistoon täysin ilman ennakoajatuksia. Ahonen (1994, 124) kertoo, että fenomenografista analyysiä on mahdotonta tehdä täysin objektiivisesti, koska tutkijan omat tiedot ja ajatukset vaikuttavat taustalla. Aiheeseen ja teoriaan perehtyminen auttavat objektiivisuuden tavoittelussa. Ahosen (1994, 152) tuo esiin, ettei fenomenografinen tutkimus tavoittele tilastollista yleistettävyyttä johtuen pienestä tutkimusjoukosta. Tutkimuksessa tavoitellaan kuitenkin tulosten yleisyyttä, joka merkitsee käsitysten käsittelemistä teoreettisella ja yleismaailmallisella tasolla. Itsekin olen tutkimuksessani kiinnostunut oikeudellisen osaamisen ilmiöstä yleisellä tasolla, en yksittäisten haastateltavien käsityksistä.

Häkkisen (1996, 23) mukaan fenomenografista tutkimusta kohtaan on esitetty runsaasti kritiikkiä käsitys- käsitteen määrittelyyn liittyvästä epämääräisyydestä. Käsityksen määrittelyä voidaan tehdä yksilön suhteesta ympäröivään maailmaan, ensimmäisen ja toisen asteen näkökulmien vertailun kautta tai kuvauskategorioiden esittämien käsitysten tarkastelemisen avulla. Kakkori & Huttunen (2010, 9) esittävät toisen asteen näkökulman merkitsevän sitä, ettei fenomenografia ole kiinnostunut asioiden tämänhetkisestä tilasta maailmassa, vaan siitä, kuinka haastateltavat ne ajattelevat eli heidän

käsityksistään. Ahosen (1994, 129–130) mukaan fenomenografisen tutkimuksen luotettavuus riippuu ennen kaikkea tulkintojen validiteetista. Empiirisen aineiston suhteen tämä tarkoittaa aineiston aitoutta; haastateltavat puhuvat siitä, mistä tutkija on olettanut. Aineiston tulee olla myös relevanttia suhteessa tutkimustehtävän taustalla oleviin teoreettisiin käsitteisiin. Tutkimuksen johtopäätökset taas ovat valideja vastatessaan haastateltavien tarkoittamia sisältöjä, eikä tutkija ole esimerkiksi tehnyt aineiston ilmaisuista ylitulkintoja.

5 OIKEUDELLISEN OSAAMISEN MERKITYKSET JA VAATIMUKSET LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKJÖIDEN KÄSITYKSISSÄ

5.1 Käsitteet oikeudellisesta osaamisesta

Esittelen seuraavissa luvuissa tutkimuksen tulokset fenomenografisen analyysitavan mukaisesti horisontaalisten kuvauskategorioiden kautta. Kuvauskategoriat ovat keskenään samanarvoisia niiden välisten erojen ollessa sisällöllisiä. Kategorioita on kaksi, jotka esittelen omissa luvuissa ja olen molempien kategorioiden alalukuihin kerännyt haastattelemieni lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden erilaisia käsityksiä oikeudelliseen osaamiseen liittyvistä ilmiöistä. Havainnollistan käsityksiä tuomalla niiden yhteydessä esiin aineistoesimerkkejä. Kuvauskategoriat ovat oikeudellisen osaamisen sisältö ja oikeudellisen osaamisen hallinta.

Tutkimuskysymyksiä on kolme; Miten lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät käsittävät oikeudellisen osaamisen merkityksen osana sosiaalityötä, millaisena lastensuojelun sosiaalityöntekijät käsittävät oikeudellisen osaamisen vaatimukset työssään sekä olisiko lastensuojelussa työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä tarvetta oikeudelliseen osaamiseen liittyvälle lisäkoulutukselle? Kuvauskategorioiden kautta välittyy haastattelemieni lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käsitykset oikeudellisen osaamisen merkityksestä, vaatimuksista ja koulutustarpeista. Osa käsityksistä sopisi useampaan merkitysryhmään, mutta olen sijoittanut käsitykset siihen ryhmään, johon se sisältönsä puolesta parhaiten sopii. Olen merkinnyt suorat aineistolainaukset kursiivilla ja itsestäni käytän T- (tutkija) kirjainta ja haastateltavista H-kirjainta.

5.2 Oikeudellisen osaamisen sisältö

Kuvauskategorioita muodostui aineiston fenomenografisen analyysin kautta kaksi ja toinen niistä on Oikeudellisen osaamisen sisältö- niminen. Se sisältää lain merkityksellisyyden, painoarvon, oikeuksien ja osallisuuden sekä koulutusnäkökulmien merkitysryhmien sisältämät käsitykset. Ryhmät saavat merkityksensä lastensuojelun sosiaalityön oikeudellisen osaamisen sisällöistä.

5.21 Lakien merkityksellisyys

Lakien merkityksellisyys nousee haastateltavien käsityksissä voimakkaasti esiin puhuttaessa oikeudellisesta osaamisesta. Oikeudellisen osaamisen merkitys lastensuojelun sosiaalityössä käsitetään nimenomaan lakien kautta. Työn kannalta tärkeimpinä lakeina käsitetään sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki. Haastateltavien käsitykset oikeudesta linkittyvät pitkälti lain olemukseen ja sen mukanaan tuomiin oikeuksiin ja velvoitteisiin. Laeista puhutaan käytännön työn viitekehyydessä työtä ohjaavina ja niille annetaan lastensuojelutyössä suuri merkitys. Lait otetaan vakavasti ja niihin suhtaudutaan tietynlaisella kunnioituksella.

Omassa työssäni lastensuojelun avohuollossa tarjotaan perheille suunnitelmallista apua ja tukea ja minun tulee tietää, mitä palveluita perheille voidaan lain puitteissa tarjota. Keskeisiä lakeja työssä ovat sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki. Minun pitää myös tietää laissa olevat tietyt aikarajat esimerkiksi huostaanottoon liittyen ja muutenkin osata ottaa huomioon lain määrittämät mahdollisuudet ja rajoitteet. (H5)

Työn peruspohja on se, että tietää nuo lait, siitähän sitä paljolti ponnistellaan eteenpäin; tosin se on aina välillä aika huteraa se lain tuntemus. Minäkin aina välillä luen tuota Rädyn kirjaa, jos pitää tehdä joku päätös, josta pitää olla ihan varma, että miten sen pitäisi mennä. (H1)

Minähän en ole lain pilkunviilaaja, mutta se lain henki, sen lain tarkoituksen ja rakenteet, ne minä olen sisäistänyt. Käsitän sen niin, että se pitää ymmärtää se lain sisältö, että voit sitten käyttää luovuuttasi työssä ja tämä tavallaan hyödyttää yksittäistä asiakasta. (H3)

Lakiosaamisen käsitetään tuovan varmuutta ja turvaa työn tekemiseen. Haastateltavien käsityksessä lait otetaan annettuina, eikä niitä tunnuta juurikaan kyseenalaistettavan. Pidetään itsestään selvyytenä, että lakeja on noudatettava. Toisaalta lakien noudattamisen koetaan aiheuttavan kuormittumista työssä, koska esimerkiksi lastensuojelulain määrittelemät aikarajat eri toimenpiteiden kestolle aiheuttavat kiirettä ja painetta työssä. Lain sisäistämisen käsitettiin myös tuovan työhön tietynlaista vapautta ja mahdollisuutta luovuuden käyttöön. Laki käsitetään työvälineenä ja lastensuojelutyöhön liitetään vahvasti virkavastuun käsite. Lain soveltamiseen haetaan tukea työkavereilta, esimieheltä ja sovellusoppaista.

Kyllähän meillä on semmoiset sovellusoppaat, joissa on aukaistu se lain kirjain ja annettu esimerkkejä, joita sitten tulkitaan, muokataan ja käytetään sitten tilanteessa tarvittavalla tavalla. Yhteistyötilanteissa muiden viranomaisten kanssa pitää osata soveltaa lakia, koska sun pitää jokainen pyyntö perustella lain kirjaimella. (H3)

Oikeudellisuuden käsitetään kuuluvan olennaisena osana viranomaistyöhön, jota lastensuojelukin edustaa ja oikeudellinen osaaminen ja sen merkitys korostuvat tehtäessä perusoikeuksiin puuttuvia tahdonvastaisia päätöksiä. Sekä sosiaalityöntekijän oma, että asiakkaan oikeudellinen asema

käsitetään perustana lastensuojelutyölle. Viranomaisten välisessä yhteistyössä käsitetään myös tarvittavan lain tuntemusta, koska tiedonsaantioikeus pitää osata perustella.

T: Mitä oikeudelliseen osaamiseen mielestäsi kuuluu?

Varmaan just lakien osaaminen, esimerkiksi sosiaalihuoltolaki, hallintolaki, lastensuojelulaki ja laki asiakkaan oikeuksista. Juridisten prosessien hallinta ja tietämys, esimerkiksi huostaanotoissa ja joudutaan tekemään jonkin verran myös rajoituspäätöksiä. Tietysti koko työ pohjaa periaatteessa asiakkaan oikeudelliseen asemaan ja omaan oikeudelliseen asemaan virkamiehenä. (H4)

5.22 Oikeudellisen osaamisen painoarvo lastensuojelutyössä

Oikeudellisen osaamisen merkitys lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käsityksissä on suuri. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän pitää pystyä arvioimaan kiireellisten lastensuojelutoimien tarvetta lapsen edun näkökulmasta ja siinä apuna on lainsäädäntö. Lainsäädännön käsitetään määrittävän toimintamahdollisuuksien raamit, mutta päätös- ja harkintavalta on kuitenkin yksittäisellä sosiaalityöntekijällä tai johtavalla sosiaalityöntekijällä joissain tapauksissa. Päätöksiä lastensuojelussa ei käsitysten mukaan voi tehdä pelkästään lakien pohjalta, vaan niiden takana on työntekijän harkintaa, asiantuntemusta ja arviointia suhteessa tilanteeseen.

T: Jos mietit työtäsi kokonaisuutena, niin minkälainen on oikeudellisen osaamisen osuus siinä?

Tavallaan se on koko pohja, että jos mieltii työaikaan sidottuna, niin niiden asioiden kanssa on suoranaisesti tekemisissä jotain 40–45 % kokonaistyöajasta. Aina kun teet vaikka lakiin perustuvia päätöksiä, niin kyllähän se on olennainen osa siinä. Koko sosiaalityön kontekstissa, niin tavallaan kaikki asiakaskohtaamisetkin ovat sellaisia mitä laki säätelee. (H4)

Oikeudelliseen osaamiseen liitetään käsityksissä suuri painoarvo ja tavallaan koko lastensuojelutyön käsitetään painottuvan voimakkaasti oikeudellisiin asioihin. Lastensuojelutyössä tehdään paljon arviointityötä ja näissä tilanteissa joudutaan hakemaan tukea myös laeista ja niiden antamista ehdoista ja mahdollisuuksista. Haastateltavien käsitysten mukaan ei ole aina helppoa erottaa, mikä osa työstä on oikeudellista osaamista ja mikä sen rooli käytännön erilaisissa työtilanteissa on. Oikeudellisuuteen liittyvä osaaminen käsitetään kuitenkin painoarvoltaan merkittävänä erityisesti tahdonvastaisissa päätöksissä, joissa perusteluja oman harkinnan ja arvioinnin tueksi haetaan laista.

Se lainsäädäntö on siellä taustalla koko ajan ja kehyksenä työlle, mutta en minä pykälän kautta työtä tee ollenkaan. Pykälät tulee avuksi, kun esimerkiksi mietittiin yhden lapsen kohdalla, että pystyykö vanhempi huolehtimaan lapsesta. Siinä piti arvioida, onko tässä kiireellisen sijoituksen paikka, että riittääkö kriteerit siihen vai tuleeko kyseeseen joku muu toimenpide. Siinä se laki tulee käyttöön tietyssä tilanteessa, kun arvioit lapsen ja asiakkaan edun näkökulmasta näitä tiettyjä toimenpiteitä. (H3)

No on se painoarvo kyllä melko suuri, koska pitää olla koko ajan tietoinen siitä, miten laissa määritellään jotkut asiat. Toki siinä käyttää sitten sitä omaa harkintaa ja arviointia eri tilanteissa, mutta kyllä se pitää tietää, mitä lastensuojelulaissa sanotaan mistäkin asiasta ja mikä on mahdollista. Varsinkin sijoitus- tai rajoitustilanteissa korostuu oikeudellinen osaaminen, kun pitää tarkkaan tietää miten pitkäksi aikaa voi mitään toimenpidettä tehdä. Lopulta kuitenkin joudun itse harkitsemaan asioita ja tekemään päätöksen siltä pohjalta, miten tilanteen arvioin, mutta lainsäädännöstä saan tukea päätöksille, vaikka laki aika väljä onkin. (H5)

Oikeudellinen osaaminen näkyy erityisesti, kun joudut tekemään rajoituspäätöksiä. Kun teet asiakkaiden kanssa sopimuksia yhteistyössä, niin lainsäädännöllä on enemmän ohjaava merkitys, mutta rajoituspäätöksistä asiakkaat ovat todella tarkkoja. Hallinto-oikeus lähettää takaisin muotovirheistä ja silloin sinä et saa läpi sitä asiaasi. (H3)

5.23 Oikeuksien ja osallisuuden merkitys käsityksissä

Haastateltavien käsityksissä tulee esiin sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan oikeuksien huomioiminen. Oikeudellisen osaamisen käsitetään liittyvän siihen, että asiakkaan oikeuksien ja varsinkin lapsen edun toteutumisesta tulee pitää huolta työskentelyn eri vaiheissa, mutta yhtä tärkeänä käsitetään myös työntekijän oikeuksien tiedostaminen. Vanhempien osallisuutta toivotaan, koska sitä pidetään lapsen edun mukaisena ja sen koetaan myös lisääntyneen viime vuosina. Vanhempien osallisuuden lisääntyminen yhdistetään käsitysten mukaan lastensuojelun oikeudellistumiseen.

Vanhemmat tapaavat aiempaa enemmän lapsia ja pitävät itsekkin siitä oikeudesta kiinni ja sitten monilla on niitä asianajajia. Ollaan tietoisia omista oikeuksista, mikä on minusta hyvä asia. Suotavaa olisikin, että osallistuisivat mahdollisimman paljon ja tapaisivat lapsia, ettei lapset menettäisi sijoituksen myötä lähiverkostoa. (H1)

Se on hirveän hyvä, että ihmiset käyttävät omia oikeuksiaan. Itse olen sillä mielellä, että jos olen toiminut oikein, niin en kauheasti hetkahda valituksista. (H4)

Kiireellisiin ja vastentahtoisin päätöksiin käsitetään liittyvän tietynlaista epävarmuutta ja erityisesti kiireellisen sijoituksen kriteerien täyttymiseen liittyi joidenkin haastateltujen käsityksissä kysymysmerkkejä. Omaan oikeudelliseen osaamiseen liittyy käsityksissä kuitenkin myös varmuutta ja tämä ilmeni sosiaalityöntekijän kykyä luottaa siihen, että vaikka tehdyistä toimenpiteistä valitettaisiin, niin itse työntekijänä oli tehnyt oikean päätöksen ja pystyi seisomaan sen takana.

Kiireelliset toimenpiteet käsitetään riskeinä toimia lain vastaisesti, koska aikaa laajempaan selvitystyöhön ei aina kaikissa tapauksissa ole.

Lakien tuntemus ja se, että tietää omat valtuutensa, mitä edellytetään eri tehtävissä. Tärkeää on myös se, että osaa kysyä tarvittaessa neuvoa muilta ja konsultoida lakimiestä. Pitää myös tietää, mistä etsiä tietoa. On pakko pitää itsensä ajan tasalla laeista ja säädöksistä. Olen lukenut paljon myös oikeuden päätöksiä ja linjauksia lastensuojeluasioihin liittyen. Lapsen edun pitäminen etusijalla on tärkeintä, että osaa pohtia kaikkia toimia lapsen edun näkökulmasta. (H5)

5.24 Koulutuksellinen näkökulma oikeudelliseen osaamiseen

Kukaan haastateltavista ei ollut sitä mieltä, että oikeudelliseen osaamiseen liittyvää koulutusta olisi sosiaalityön opintojen aikana ollut tarpeeksi työelämän vaatimuksia ajatellen. Osa haastateltavista on sitä mieltä, ettei käytännön työhön kunnolla opiskeluaikana edes pysty valmistautumaan. Moni ei myöskään koe omaa osaamistaan oikeudellisista asioista riittäväksi ja myös työhön perehdytys koetaan liian ohuena ja riittämättömänä. Enemmän kaivataan perehdytystä lastensuojelutyön oikeudelliseen puoleen myös lainsäädännön näkökulmasta. Samalla kuitenkin ymmärretään, ettei kaikkea edes pystytä opettamaan ja työtehtävien myötä tulee hankkia lisäkoulutusta myös oikeudellisista asioista.

Oli se vähän pöyristyttävää, että perehdytysvaiheessa vaan pistettiin tekemään päätöksiä esimerkiksi kiireellisen sijoituksen pykäliin liittyen. Olisin halunnut tietää, mitä olen tekemässä lain puitteissa, mutta tein sitten omat johtopäätökset ja tutustuin niihin lakeihin ihan omin päin. (H4)

Opinnot ja käytäntö eivät samassa todellisuudessa kohtaa ja en koe opintojen riittävästi valmistavan tähän todellisuuteen, mikä tulee vastaan tässä työssä. (H2)

Oikeudelliseen osaamiseen kaivataan lisäkoulutusta ja kaikki haastateltavat toivovat pidempikestoisia koulutuksia, joissa käytäisiin läpi esimerkkitapauksia ja niistä keskusteltaisiin yhdessä reflektoidusti. Joku kaipasi myös muuta kuin juuri omaa työtä koskevaa koulutusta lainsäädännön kokonaisvaltaisen hahmottamisen vuoksi.

Oikeastaan tuossa koko lastensuojelulaisissa olisi hyvä olla sellainen koulutus, missä käytäisiin niitä tapauksia läpi, se selkeyttäisi, mitä sillä lailla halutaan sanoa. Toki monet asiat konkretisoituvat täällä käytännössä. (H2)

T: Kaipaisitko lisäkoulutusta oikeudelliseen osaamiseen liittyen?

Kyllä minä varmaan aika perusasioihin keskittyvää, että ihan noita keskeisiä lakeja, niiden tarkoituksia ja soveltamisia. Lastensuojelun rajoituspäätökset ovat muuttumassa, että ihan sellaista kaipaisin, että tietää vähän laajemmin sitä lainsäädäntöä. (H4)

Osa haastateltavista kokee, ettei ole riittävästi oikeudellista osaamista kaikkien eteen tulevien työtehtävien hoitamisen kannalta. Toisaalta joku pohti sitäkin, mitä ylipäänsä on riittävä osaaminen ja miten paljon oikeudellista osaamista voi vaatia. Siitä kaikki haastateltavat olivat samaa mieltä, ettei ole tarkoituskaan tietää tai osata kaikkea, mutta täytyy osata ottaa selvää asioista ja kysyä neuvoja sellaisilta, jotka ovat tietyn spesifin alan asiantuntijoita. Joidenkin käsitysten mukaan lastensuojelutyö on ajoittain niin haastavaa, ettei oma oikeudellinen osaaminen ole riittävä. Kiinnostusta lisäkoulutukseen oli jokaisella haastateltavalla ja osa toivoi myös muuta kuin omaan työhön liittyvää lainsäädännöllistä koulutusta. Kukaan haastateltavista ei nostanut esiin oikeustieteilijöiden koulutustarvetta tai tietouden lisäämistä suhteessa lastensuojelun sosiaalityöhön.

T: Onko sinulla mielestäsi riittävästi oikeudellista osaamista työtehtäviisi liittyen?

No ei sitä ole, kun ei oikein ole ollut mitään perehdytystäkkään. Olen aloittanut työt ja sitten yrityksen ja erehdyksen kautta edennyt. Alussa tein yhden semmoisen päätöksen, johon ei ollut edes valtuuksia, kun en tiennyt, että se olisi esimiehen pitänyt tehdä. Siinä alussa oli kymmeniä asiakkaita, joista osa oli ollut puoli vuotta hoitamatta, kun ei ollut työntekijää ja oli akuutteja tilanteita, joiden hoitamisessa meni ainakin ensimmäinen puoli vuotta. (H1)

Kaikki haastateltavat ovat käyneet kutakuinkin saman sisältöiset opinnot läpi opiskellessaan sosiaalityöntekijöiksi. Painotuseroja toki on riippuen esimerkiksi opiskelun ajankohdasta tai siitä, onko opiskellut valtiotieteiden vai yhteiskuntatieteiden maisteriksi. Oikeudelliseen osaamiseen liittyvään koulutukseen liittyen haastateltavilla on toiveita case-tyyppisestä koulutuksesta. Erityisesti kaivataan pienryhmässä tapahtuvaa, käytäntöön kytkeytyvää ja refleктоivaa koulutusta. Esiintyi myös toive pidempiaikaisen oikeudellisen koulutuksen järjestämisestä ja toivottiin myös muuta, kun omaan työhön liittyvää lainsäädännöllistä koulutusta. Useimmilla haastateltavilla on kokemus siitä, ettei opiskeluaikana ollut riittävästi oikeudellista koulutusta. Opintojen aikaiset oikeudelliset kurssit myös koettiin vaikeasti lähestyttävänä ja lähinnä ulkoa oppimisen kykyä mittaavina. Ulkoa oppimisen ei kuitenkaan nähdä palvelevan käytännön työtä, vaan tarve olisi keskustelelevasta, esimerkkeihin perustuvasta koulutuksesta.

Yksi kerta koulutusta ei auta mitään, että olisi hyvä, vaikka samalla porukalla pitempikkestoinen koulutus ja varmaan varsinkin niillä, jotka on kauan sitten opiskelleet, niin olisi sitä tarvetta. Lastensuojelulaki on muuttunut niin paljon, että se on ihan eri maailma nykyisin. (H1)

Varmaan se olisi hyvä, jos jostain koulutusta miettii, että siellä katsottaisiin se lakipaketti, kaikki mitä sosiaalityöntekijän on hyvä tietää minkäkin lain olemassaolosta. Esimerkiksi laki rekisterin ylläpitämisestä, laki yksityisyydestä, että tiedät ne, koska ne vaikuttavat siellä sinun työssäsi, vaikka arjessa et niistä tiedäkään yhtään mitään. (H3)

Osa haastateltavista alkoi pohtia ihan konkreettisia esimerkkejä mahdollisista koulutustilanteista ja sen sisällöistä. Koulutuksista toivotaan havainnollisia ja hyvin tiiviisti käytäntöön linkittyneitä. Osalle ei ollut väliä, ovatko koulutukset etänä vai perinteisempiä koulutustilaisuuksia, mutta melkein jokaisen käsityksen mukaan enemmän hyötyä olisi koulutuksista, joissa pääsisi yhdessä muiden kanssa refleктоimaan asioita ja käymään tapausesimerkkien kautta läpi haastavia tilanteita ja niihin liittyviä oikeudellisia näkökulmia.

Ei ole kovin paljon ollut suoranaista oikeudellista koulutusta opintojen aikana ja nekin vähät mitä on ollut ovat olleet aika vaikeasti lähestyttäviä kursseja, joissa luetaan ja opetellaan ulkoa vaikeaselkoisia lakiteoksia ja tentitään sitten niitä ja myöhemmin ei muista sitten enää mitään sisällöistä. Työssä en ole päässyt oikein mihinkään työn oikeudellista puolta käsitteleviin koulutuksiin. Yhteinen keskustelu olisi tärkeätä ja asian tarkastelu eri näkökulmista. Mahdollisesti moniammatillisestikin. (H5)

Sohova-hankkeen (2021) tuotoksena on jo syntynyt toukokuussa 2021 alkanut Sosiaalityön ja hyvinvointioikeuden opintokokonaisuuden 10 opintopisteen opintojakso sosiaalityöntekijöille ja juristeille. Opintojakson aikana käsitellään esimerkiksi asiakkaan etuun ja salassapitosäännöksiin liittyviä tekijöitä ja tarkoituksena on pohtia käytännön työelämään liittyviä kysymyksiä eri alojen asiantuntijoiden kesken. Opintojakson tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden ja juristien ymmärryksen lisääminen sosiaalityön oikeudellisesta toimintakentästä ja erityyppisten laintulkintatilanteiden ratkaisuvalmiuksien kartuttaminen.

5.3 Oikeudellisen osaamisen hallinta

Oikeudellisen osaamisen hallinnan kuvauskategoria muodostui viiden eri merkitysryhmän kautta. Näitä ovat ristiriidat ja haasteet työssä, muiden konsultointi, Covid-19, prosessien hallinta sekä vaatimukset. Haastatteluiden aikana havaitsin, että käsite oikeudellinen osaaminen ei ollut itsestään

selvä kaikille haastateltaville. Kävimme keskustelua siitä, mitä kaikkea se pitää sisällään erityisesti lastensuojelun kontekstissa. Yksinkertaisimmillaan oikeudellisen osaamisen koetaan merkitsevän lakien, erityisesti sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain tuntemusta ja kykyä soveltaa lakeja käytännön työssä. Oikeudellinen osaaminen nähdään kuitenkin myös laajempänä kokonaisuutena ja osa haastateltavista liitti siihen hyvin kokonaisvaltaisia prosesseja omassa työssään. Lain hengen käsite tuli esiin jokaisessa haastattelussa ja lain sisäistäminen ja soveltaminen nähdään merkittävänä osana työtä.

5.31 Ristiriidat ja haasteet työssä

Oikeudelliseen osaamiseen liittyvät epävarmuustekijät lastensuojelutyössä kumpuavat erityisesti haasteista vanhempien kanssa ja kontrollin ja tuen tuottamasta ristiriidasta. Sosiaalityöntekijän kaksoisrooli sekä lapsen edun vartijana, että vanhempien tukijana tuottaa haastateltujen käsityksissä haasteita ja kuormitusta työssä. Eettiset näkökulmat askarruttavat myös, koska työllä ymmärretään olevan suuri vaikutus perheiden elämään ja aina ei ole mahdollista toteuttaa työtä omien eettisten arvojen mukaisesti.

Oikeudellisuus minun mielestäni luo sellaista kontrollia, tuen ja auttamistyön ristiriitaa siihen työhön. Vaikka me tehdään niitä päätöksiä esimerkiksi siitä, että lapset sijoitetaan pitkäaikaisesti, niin silti me pyritään kuitenkin siihen, että ne vanhemmat saisivat myös tukea, eli silloin jos mieltii ihan tällaista ihmissuhdetyötä, niin se on tosi ristiriitainen se meidän asemamme. (H4)

Kovasti mieltii eettisiä näkökohtia, että miten tämä vaikuttaa laajemminkin lasten, vanhempien ja lähipiirin elämään. Niin monelta kantilta pitää mieltiä ja jos ajattelee kaikkea, esimerkiksi sitä vaitiolovelvollisuutta, että lapsilla on lähiomaisia, joilla on paljon tietoa, niin että saa sellaista vuorovaikutuksellista keskustelua, niin joutuu miettimään mitä tietoja itse antaa täältä. Tavallaan että syntyy se luottamus ja saa arvokasta tietoa. (H1)

Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä korostuu vastentahtoisten lastensuojelutoimenpiteiden aiheuttamat ristiriitaiset tunteet. Esimerkiksi huostaanoton ja rajoitustoimenpiteiden oikeutusta pohditaan työssä ja yritetään hakea varmuutta laeista. Selkeästi työkokemus tuo enemmän varmuutta ja luottoa omien päätösten laillisuuteen ja eettisyyteen. Lainopillisen ohjauksen merkitys tulee esiin melkein kaikkien haastateltavien käsityksissä, mutta itse päätöksenteko käsitetään kuitenkin sosiaalityöntekijän tehtävänä, josta hänen on myös kannettava vastuu. Virkavastuu käsitetään velvoittavana ja joskus kuormittavana, mutta kukaan haastateltavista ei kertonut pelkäävänsä vastuuta tai siihen liittyvää päätöksentekoa. Epävarmuutta työssä kuitenkin koetaan oikeudellisen osaamisen

suhteen, kun pohditaan, toimitaanko kaikissa tilanteissa oikealla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Vahvistusta omille päätöksille haetaan joskus muilta viranomaisilta, mutta aina tukea ei haastateltavien mukaan saada.

Vastentahtoiset huostaanottokeissit mietityttävät aina, että onko toiminut siinä kiireellisessä sijoituksessa niin kuin pitää. Toisaalta on kuitenkin sellainen luotto siihen omaan toimintaan, että ei ole kuitenkaan ihan vasta-alkaja enää. On semmoinen luotto siihen oman toiminnan lakiperustaan ja sitten on tosiaan se lainopillinen ohjaus käytettävissä ja voi saada sitä vahvistusta. Kuitenkin se on aina sosiaalityöntekijän oma päätös siinä tilanteessa, joka tehdään. Ei se ole lakimies, joka sanoo, että se huostaanotto tehdään, vaan se on se sosiaalityöntekijä, joka sen päätöksen tekee. (H2)

Välillä on semmoinen tunne, ettei ole niin kauhean varmalla pohjalla näissä asioissa, että mikä olisi sitten oikeudellisesti oikein näissä asioissa ja mikä väärin. (H1)

Yhteydenpidon rajoittaminen on itselle ainakin aika uusi asia, niin siinä jouduin miettimään, kun tein sitä päätöstä, että mistä kaikkialta siihen pitää sitä tietoa saada, että saan päätöksestä pitävän. Soitin sitten Aviinkin (Aluehallintovirasto) ja kysyin, että miten se oikein menee. Ei siitä oikein tolkkua tullut. Tuo Rädyn kirja, niin siinä on yhteydenpidon rajoittamisesta varmaan ainakin 30 sivua ja minä yritin sitäkin useampaan otteeseen lukea, että tajuanko kunnolla mitä siinä halutaan, mutta kyllä se oli aika vaikeata löytää sitä villakoiran ydintä, että minkälaisiin tapauksiin se oikein soveltuu. (H2)

Huoli lasten oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisesta tulee usein esiin käsityksissä, samoin kuin vastuun käsite. Tehdyistä päätöksistä koetaan oltavan vastuussa monille eri tahoille ja hallinto-oikeuteen vietävistä hakemuksista halutaan pitäviä, jotta muutoseikoista ei tule palautetta. Lapsen edun käsitetään toteutuvan, mikäli päätökset osataan perustella siten, että ne toteutuvat sosiaalityöntekijän tekemän arvion mukaisesti. Vaatimuksia lastensuojelutyölle asettaa monen suuntaiset vastuut. Lain noudattaminen käsitetään oleellisena osana työtä ja käsityksistä välittyvä tavoite tehdä lain mukaista ja tarkastelua kestävä työtä, jossa lapsen etu on johtotähtenä.

Hyvä esimerkki tuo yhteydenpidon rajoittaminen, se on hankala juttu, kun siinä niin voimakkaasti puututaan varsinkin lasten oikeuksiin tavata vanhempiaan tai sitä lähiverkostoa, niin se tuntuu itsestä varsinkin lapsen näkökulmasta tosi raadolliselta. (H2)

Me emme ainoastaan vastaa asiakkaalle ja esimiehelle vaan me vastaamme hallinto-oikeudelle, Valviralle, aluehallintovirastolle, eduskunnan oikeusasiamiehelle, korkeimpaan hallinto-oikeuteen ja asiakkaan perheelle ja verkostoille. Jos lähdet jotain huostaanottihakemusta viemään hallinto-oikeuteen vastentahtoisena, niin sen pitää olla perusteltu lain kirjaimen mukaan viimeisen päälle, että se lapsen etu toteutuu. (H2)

Haastateltavilla oli jonkin verran kokemusta päätöksiin liittyvistä valituksista, koska moni toi käsityksissään esiin asiakkaan oikeusturvan parantumisen ja siihen liittyvät asiat, kuten asianajajien lisääntyneen määrään asiakkailla. Oli myös kokemus siitä, että itse työntekijänä ei saanut asianajajaa oikeuteen, joka käsitettiin hyvin ikävänä asiana.

Itse, kun olen sijoituspäätöksiä tehnyt, niin ei ole koskaan vanhempi hakenut muutosta päätöksiin, olisi ihan mielenkiintoista nähdä, että minkä kannan oikeusaste siitä ottaa, että voiko noin toimia, kun siinäkin oli vanhemmalla asianajaja mukana. (H1)

Joskus olen ollut oikeudessa työasiassa, niin en saanut itselleni asianajajaa. Asia meni vielä korkeampaan oikeusasteeseen. Minulle sanottiin, että koska ei ollut käräjäoikeudessakaan asianajajaa niin ei saa nytkään. Se oli aivan kauheaa ja tunsin itseni aika yksinäiseksi. Noloa olla jatkokäsittelyssä, kun kysyttiin, että eikö sinulla ole asianajajaa ja väärin toimineella asiakkaalla oli asianajaja. (H1)

5.32 Konsultoinnin merkitys käsityksissä

Kaikkien haastateltavien käsityksissä tuotiin esiin konsultoinnin suuri merkitys. Ymmärrettiin, ettei yksittäisellä työntekijällä voi olla kaikkea oikeudellista osaamista ja on tärkeätä osata pyytää apua sellaisilta, joiden työhön tämänkaltaiset sisällöt kuuluvat. Toisaalta koettiin myös, ettei aina ole saatavilla tarvittavaa apua ja lopulta on jäänyt päätöksenteon kanssa aika yksin. Moni käsitti kuitenkin konsultoinnin oleellisena osana työtä, joka osaltaan toi myös helpotusta omaan työhön.

Ei ole semmoinen tunne ollenkaan, että olisi riittävästi osaamista, on joutunut välillä pätkäilemään näitä juttuja tosissaan ja ajattelemaan, että toiminko nyt varmasti lain mukaisesti ja ymmärränkö sen lain hengen ja olen sitten kysynyt tuolta Avistakin (Aluehallintovirasto) neuvoa ja yrittänyt täältäkin kysellä esimieltä. On jäänyt itselle semmoinen tunne, että ymmärrän vielä enemmän tästä lastensuojelusta kuin se Avin työntekijä. (H1)

Oikeudelliseen osaamiseen käsitetään kuuluvan lakien tuntemisen ja soveltamisen lisäksi ainakin toimivaltaan liittyvät tekijät. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän on tärkeätä hahmottaa oman toimivaltansa rajat ja osata pyytää tarvittaessa apua muilta. Erilaisiin päätöksiin liittyvä toimivalta aiheutti myös pohdintaa ja joku myönsi tehneensä työuransa alussa toimivaltansa ylittäviä päätöksiä.

Ainakin se, että osaa soveltaa niitä sitten käytännössä ja päätöksiä tehdessä osaa miettiä mitkä lait mihinkin päätökseen kuuluu ja minkälainen toimivalta minulla työntekijänä on niitten lakien puitteissa. (H1)

Paljonhan siinä on sitä harkintaa ja tulkintaa, mitä pitää osata tehdä, mutta kyllä puitteet ja säännöt tulee sieltä laista. Sittenhän me saamme konsultoida lakimiehiä ja kysyä, että onko tämä toimenpide mennyt lain mukaisesti. Jos menee siinä pykäläviidakossa sekaisin niin lakimieheltä saa tukea hyvin. (H2)

Kollegoiden, esihenkilöiden ja lakimiesten tuki tuli korostuneena esiin sosiaalityöntekijöiden käsityksissä. Myös työnohjaus mainittiin merkityksellisenä, mutta osa kaipasi enemmän yksilötyönohjausta, koska ryhmämuotoisessa työnohjauksessa ei aina päässyt riittävän syvällisesti käsittelemään haastavia tilanteita. Vertaistuen ja huumorin merkitys nousi myös haastatteluissa esiin haastavien asioiden kohdalla.

5.33 Prosessien hallinta

Lastensuojelun sosiaalityön asiakasprosessi ja sen hallintaan liittyvät kysymykset tulivat käsityksissä ilmi monenlaisen pohdinnan kautta. Asiakassuhteen luomiseen halutaan panostaa ja luottamuksen syntymiseen käyttää aikaa. Oikeudellisen osaamisen näkökulmasta prosessissa korostuu viranomaisvastuun merkitys siitä, mitä työntekijänä puhut ja miten toimit. Asiakasprosessin lisäksi käsityksissä korostettiin sosiaalityöntekijän omaa sisäistä prosessia ja sen hallintaa sekä omien oikeuksien tiedostamista. Lapsen edun näkökulmasta koettiin olevan tärkeätä, että työntekijällä on riittävä varmuus tekemistään ratkaisuista.

Oikeudellisen osaamisen merkityksen käsitettiin korostuvan asiakkaan näkökulmasta vastentahtoisissa päätöksissä. Silloin, kun asiakkaan kanssa tehdään asioita yhteisymmärryksessä, niin lainsäädännöllä koetaan olevan työtä ohjaava merkitys eli sen painotus ei ole niin suuri. Varsinaista päätösten tekemistä ei käsitetty ongelmallisena, mutta asiakasprosessi täysin eri mieltä olevan asiakkaan kanssa nähtiin haastavana ja siihen haluttiin panostaa, jotta lapsen etu toteutuisi. Tuomioistuimelle päätöksiä tehtäessä haluttiin varmistua siitä, että käsittelijät ymmärtävät päätösten sisällön. Rajoittaviin ja vastentahtoisiin lastensuojelun päätöksiin haluttiin panostaa ja käyttää niihin oikeudellista osaamista tarvittavassa laajuudessa.

T: Miten työssäsi näkyy oikeudellisen osaamisen merkitys?

Oikeudellinen osaaminen näkyy erityisesti silloin, kun joudun tekemään rankkoja rajoituspäätöksiä. Silloin lainsäädännöllä ei ole niinkään väliä, kun teet asiakkaiden kanssa sopimuksia heidän kanssaan yhteistyössä, silloin lainsäädännöllä on enemmän ohjaava merkitys. Ongelma ei ole se rajoituspäätöksen tekeminen sinänsä vaan se prosessi, jonka käyt suhteessa siihen asiakkaaseen, jonka kanssa olet totaalisen eri linjoilla. Työntekijälle on

tärkeätä sen oman sisäisen prosessin hallinta ja sinun pitää tietää oikeutesi. Silloin pystyt puolestamaan sitä lapsen etua, kun näet että se lapsi vahingoittuu siinä tilanteessa. (H3)

Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä esiintyy työskentelyprosessien hallintaan liittyviä haasteita. Työtä on ajoittain vaikeata hallita täysin ja niissä tilanteissa työntekijä saattaa saada kriittistä palautetta työstään. Oikeudellisen osaamisen merkitys käsitetään korostuneena haastavissa työtilanteissa ja sen käsitettiin tuovan varmuutta työhön. Omaa oikeudellista osaamista peilataan suhteessa muihin ja hahmotetaan oman osaamisen suhdetta muiden osaamiseen. Tietyissä spesifissä tilanteessa joutuu tarkistamaan ja varmistamaan asioita esimerkiksi lastensuojelulain sovellusoppaista. Tärkeänä käsitetään asiakkuuden prosessin avaaminen asiakkaalle.

Kun työtilanne oli murskaava ja oli liian vähän resursseja selvittää tilanne loppuun, asia hoidettiin lapsen kannalta loppuun parhain päin, mutta minä sain työntekijänä sapiskaa huolimattomuudesta, vaikka olin parhaani tehnyt. Kyllä se on niin, että lainopillinen osaaminen on äärimmäisen tärkeä, koska se tuo sinulle selkärankaa tähän työhön ja sellaista, että kun tiedät lakisi, niin sinun on rennompi olla töissä ja kohdata niitä asiakkaita. (H3)

Meidän tiimissämme on ihmisiä, jotka tavallaan hallitsevat lainsäädännön paremmin kuin minä, mutta minä hallitsen ne raamit ja ymmärrän sen sisällön. Mielestäni lainsäädäntöä pitää hallita, että tiedät oikeudet, velvoitteet ja rajat, mutta kaikkea ei voi ulkoa muistaa näitä sisältöjä. (H3)

5.34 Lastensuojelutyön vaatimukset

Haastateltavien käsityksissä lastensuojelun sosiaalityöhön liittyvää oikeudellista osaamista tulee jatkuvasti päivittää ja on työntekijän vastuulla pitää itsensä ajan tasalla esimerkiksi lain muutoksista ja alan oikeuskäytännöistä. Ylipäänsä lastensuojelussa vaaditaan haastateltavien mukaan laajaa asiantuntemusta ja oman osaamisen kehittämistä. Oma rajallisuus osaamisen ja tiedon suhteen sosiaalityöntekijänä tunnustettiin ja painoa annettiin myös asiakkaan kuuntelemiselle. Sosiaalihuoltolaissa olevat velvoitteet moniammatillisesta yhteistyöstä otettiin tyytyväisinä vastaan ja sosiaalihuoltolain suhdetta lastensuojelulakiin pidettiin toimivana.

Lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain uudistukset, kun lakia koko ajan kehitetään ja muutetaan, niin meidän pitää pystyä reagoimaan muutoksiin ja muuttaa omaa työtä ja toimintatapaa niitten lain edellyttämien muutosten mukaisesti, sehän aiheuttaa tavallaan sellaisen jatkuvan niin kuin uudistamispaineen ja pitää olla ihan jäätävän laaja asiantuntemus ja valmius tavallaan kehittää sitä osaamista koko ajan. (H2)

Tämä on semmoinen loputon sarka tämä lainopillisen osaamisen päivittäminen, että aina on joku osa-alue, joka vaatii petraamista tai perehtymistä. (H2)

Tämä uusi sosiaalihuoltolaki varsinkin on tosi ihana laki, sehän on laki, joka ennen kaikkea velvoittaa työntekijöitä ottamaan kontaktia asiakkaaseen ja tekemään yhteistyötä. Lastensuojelulaki on selkeämpi ja kapeampi laki. Mittasuhteet ovat ihan oikein, koska täytyyhän sosiaalihuoltopalvelukentän olla suurempi ja keskeisempi. (H3)

Lastensuojelutyön vaatimusten suhteen kaikki haastateltavat eivät koe omaavansa riittävästi oikeudellista osaamista. Varmuus osaamisen suhteen vaikutti käsitysten mukaan lisääntyvän työvuosien myötä. Käsitys riittävästä oikeudellisesta osaamisesta aiheutti pohdintaa ja tärkeänä koettiin valmius hakea apua silloin, kun oman osaamisen rajat tulevat vastaan. Virkavastuun vaatimus käsitettiin merkittävänä ja tämän koettiin asettavan vaatimuksia myös oikeudellisen osaamisen suhteen. Lain merkitystä pohdittiin monelta kantilta ja sen käsitettiin antavan työlle raamit ja tarjoavan tukea, mutta asiakkaiden kohtaamiseen ja työn sisältöön lainsäädännön vaikutus jää muita sosiaalityön sisältöjä ohuemmaksi.

Koetko, että sinulla on riittävästi oikeudellista osaamista?

En todellakaan koe, että olisi tarpeeksi osaamista työhön liittyen. En ole kovin pitkään ollut lastensuojelussa töissä, enkä koe minulla olevan täysin sellaista varmuutta, jota tässä työssä vaaditaan. Monesti on tullut sellaisia tilanteita, joissa on toivonut, että olisi enempi osaamista nimenomaan jostain lakiteknisistä jutuista. (H5)

Kyllä minä olen selvinnyt ja olen soittanut lakimiehelle, kun olen jotain asiaa epäillyt. Täytyykö sinulla itsellä olla kaikki se oikeudellinen osaaminen, mutta täytyy olla ymmärrys siitä, että kannattaa selvittää, kun tulee sellainen asia eteen. Enemminkin se lainopillisuus on sitä, että ymmärtää sen lain sisällön, kun tulee joku tietty asia, niin pystyt kysymään niitä lainopillisia neuvoja ja ohjausta siinä asiassa. Viranomaistyö perustuu tavallaan siihen, että noudatetaan lainsäädäntöä ja toimit sen mukaan ja olet virkavastuussa siitä mitä teet. Pitää ymmärtää, että lain tehtävä on tukea tässä työssä ja antaa meille eväitä, ei niin että me luemme jotain lakia ja kohdellaan asiakkaita sen mukaan. (H3)

5.35 Covid-19 merkitys työssä

Yllättäen maaliskuussa 2020 alkanut Covid-19 epidemia on vaikuttanut haastateltavien mukaan vaihtelevasti heidän työhönsä. Epidemia on asettanut lastensuojelutyöhön uusia haasteita ja luonut tarvetta myös oikeudellisen osaamiseen tarkasteluun. Käytännön työssä kevät 2020 aiheutti paljon rajoituksia esimerkiksi sijoitettujen lasten perheiden tapaamisten järjestämiseen ja moni teki työuransa aikana ensimmäistä kertaa sosiaalityötä etänä. Etäyhteyksien koetaan tuovan työhön uusia mahdollisuuksia ja niiden uskotaan olevan tulevaisuudessa yhä enemmän käytössä.

T: Onko koronatilanne vaikuttanut näihin asioihin?

On se vaikuttanut varsinkin alussa, kun se korona tuli. Meidän piti ottaa kaikkiin biologisiin vanhempiin yhteyttä, että nyt laitetaan kaikki tapaamiset hyllylle. Ja sitten piti tehdä erityisjärjestely joihinkin tapaamispaikkoihin esimerkiksi hygienian suhteen. Jos on monisairaita tai iäkkäitä omaisia, niin osa on itsekin tullut siihen tulokseen, että on halunnut vähentää tapaamisia. Ei sitä kaikki ole ymmärtäneet, että on pitänyt sitten muistuttaa, että pitää olla sen omankin terveyden kanssa varovainen. (H1)

Ensivaiheessa jätettiin työmatkat ynnä muut pariaksi kuukaudeksi, nyt olen tehnyt työmatkoja omalla autolla, kun huomioi etäisyydet ja maskit. Etäyhteyksien lisääntyminen on ollut tosi hurjaa, tulee jatkossa parantamaan työtä, kun lain hengen mukaan pystytään tiivistämään yhteistyötä ja työskentelyä asiakkaan kanssa. Kyllä se näköyhteys on tärkeä, mutta kyllä se fyysinen yhteyskin on tärkeitä. On ennen kuulumatonta, että viranomaistyötä voi tehdä myös kotona, ei ole ollut aikaisemmin mahdollista. (H3)

Covid-pandemian alkaessa näytti siltä, että työmäärä lastensuojelussa vähentyi ihmisten eristäytyessä koteihinsa, mutta aika nopeasti havaittiin sen olevan väliaikainen ilmiö. Tällä hetkellä työssä nähdään pandemian seurauksena lisääntynyttä pahoinvointia perheissä ja etenkin lasten psyykkiset ongelmat ovat lisääntyneet. Koulunkäynnin siirtymisen ajoittain etäopetuksiksi käsitetään vaikuttaneen epäsuotuisasti suureen osaan oppilaista. Huolta on tuottanut se, että pienetkin lapset ovat oireilleet rajusti.

Se oli väliaikainen ilmiö, näytti että työt vähenivät, kun ihmiset piiloutuivat sinne bunkkereihinsa. Nyt näkyy esimerkiksi erityisesti nuorissa psyykkisen oireilun lisääntyminen tosi voimakkaasti, että on semmoista tosi rajua psyykkistä oireilua, viiltelyä ja itsetuhoisuutta tulee ilmi nyt aika paljon, että ihan niin kuin pienemmällä lapsillakin sellaista tosi rajua oireilua esimerkiksi koulussa. (H2)

6 YHTEENVETO

6.1 Johtopäätökset tuloksista

Olen laadullisessa tutkimuksessani pyrkinyt selvittämään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä ja vaatimuksista työssään sekä koulutukseen liittyviä oikeudellisen osaamisen näkökulmia. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on fenomenografia, jota käytän myös analyysitapana. Teoreettinen viitekehys muotoutuu aiempaan tutkimukseen nojautuen. Haastattelin tutkimuksessa viittä lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Tutkimuksen tulokset kuvaan kahden kuvauskategorian kautta, joita ovat oikeudellisen osaamisen sisältö ja oikeudellisen osaamisen hallinta.

Oikeudellinen osaaminen näyttäytyy kaikkien haastateltavien puheissa merkityksellisenä ja tärkeänä osana lastensuojelun sosiaalityötä. Oikeudelliseen osaamiseen yhdistetään keskeisten lakien tuntemus ja nimenomaan kyky soveltaa lakeja käytännön työssä sekä juridisten prosessien tietämys ja hallinta. Lait, kuten sosiaalihuoltolaki, hallintolaki ja lastensuojelulaki nähdään työtä ohjaavana selkärankana. Erityisesti sosiaalihuoltolaki käsitetään keskeisenä ja toimivana työtä ohjaavana lakina. Sipilän (2011, 68) mukaan säädöksillä on erityisen keskeinen sija sosiaalihuollon työssä. Itsenäisesti toimivan sosiaalityöntekijän on tiedettävä alaan liittyvät lait, säännökset ja ohjeet sekä osattava myös soveltaa niitä käytännössä. Sosiaalityöntekijän työ voidaan nähdä kaksijakoisena, sillä työssä yhdistyvät ammatillinen tieto- taito sekä lakeihin ja ohjeistuksiin pohjautuvat säännöt. Lapsen näkemyksen huomioiminen, kuulluksi tuleminen ja lapsen tieto on otettu esille lakiin liittyvän osaamisen rinnalle perheiden kanssa työskenneltäessä. Myös haastateltavat toivat käsityksissään esiin sosiaalityöntekijän kaksoisroolia, jossa tulee hallita oikeudellinen osaaminen sosiaalityön ammatillisuuden lisäksi. Sosiaalityöntekijän kaksijakoinen rooli lapsen edun turvaajana ja vanhempien tukijana tuli esiin käsityksissä ja sen koetaan hankaloittavan jossain määrin työn tekemistä erityisesti silloin, kun lapsi, vanhempi ja sosiaalityöntekijä ovat kaikki eri linjoilla tavoitteista.

Haastatteluiden perusteella tuli ilmi Kananojan (2017, 37–48) esiin tuoma ristiriita sosiaalityön eettisten ja moraalisten periaatteiden ja lakisääteisten palveluiden ja organisatoristen järjestelmien välillä. Osa haastateltavista koki, ettei kaikissa tilanteissa ole esimerkiksi kiireen vuoksi mahdollisuutta tehdä sellaista työtä, jota omat ja sosiaalityön eettiset periaatteet vaatisivat.

Kääriäisen (2003) väitöstutkimuksen mukaan lapsen ääni ei lastensuojelun avohuollossa kuulu riittävästi asiakirjoissa kiireen ja vanhempien suuren roolin vuoksi. Haastateltujen käsityksissä tuli myös esiin vanhempien korostunut merkitys, joka saattaa vaikuttaa heikentävästi lapsen huomioimiseen. Haastateltavat kuitenkin näkivät lapsen huomioimisen tärkeänä ja pyrkivät pitämään lapsen edun kirkkaana mielessään.

Sinkon (2004) esiin tuomat huolet lastensuojelun oikeudellistumisesta liittyvät lain tarjoamiin liian väljiin toimintaohjeisiin ja epätietoisuuteen oikeudellistumisen mukanaan tuomasta hyödyistä lastensuojelutyön laadukkuuden suhteen. Haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat esiin lain tarjoamaa tulkinnanvaraa, mutta käsityksissä ei syntynyt huolta siihen liittyen vaan se koettiin mahdollisuutena vaikuttaa työhön. Kukaan haastatelluista ei tuonut negatiivisessa sävyssä esiin oikeudellistumisen vaikutuksia työssään. Suhtautuminen oikeudellisuuteen on lähinnä neutraalia. Sosiaalityöntekijällä pitää olla Sinkon (2004) tutkimuksen mukaan oikeudellista ymmärrystä ja kykyä hahmottaa lain ja oikeuden tehtäviä ja tavoitteita. Sosiaalityö ei saisi olla alisteista oikeustieteelle, mutta toisaalta sosiaalityössä ei myöskään voida mennä juridiikan taakse. Haastateltavien käsitysten mukaan tarvetta oikeudelliselle osaamiselle ja ymmärrykselle on, mutta vähintään yhtä tärkeänä pidetään sosiaalityön arvojen ja etiikan merkitystä lastensuojelussa. Laki käsitettiin tietyssä mielessä myös turvana, mutta sen taakse ei silti haluttu piiloutua.

Kuten Kääriäinen (2003, 11–12) tuo väitöstutkimuksessaan esiin, niin lastensuojelutyötä koskeva sääntely ei ole kovin tarkkaa. Lapsen edun keskeisyys ja turvaaminen ovat kuitenkin lastensuojelulain keskiössä. Lapsen etu saattaa myös joskus ohittaa muiden osallisten edun. Rädyn (2015, 70,74) mukaan jokaisella lastensuojelun asiakkuudessa olevalla lapsella tulee olla lapsen asioista vastaava, riittävän pätevyyden omaava sosiaalityöntekijällä. Sosiaalityöntekijän tulee huolehtia lapsen oikeusturvan, edun ja kuulluksi tulemisen toteutumisesta. Haastatteluissa tuli esiin useita käsityksiä lapsen edusta, liittyen lapsen edun ja oikeusturvan huomioimiseen ja toteutumiseen. Lapsen etu nähtiin työssä ensisijaisen tärkeänä elementtinä, mutta sen toteutumisesta oltiin myös huolissaan. Ristiriitaa oman oikeudellisen osaamisen ja lapsen edun toteutumisen välillä ei aineistossa tullut esiin. Omassa oikeudellisessa osaamisessa koettiin jonkin verran puutteita, mutta se ei haastateltujen käsityksissä vaikuttanut liittyvän lapsen edun toteutumiseen ja sen huomioimiseen. Lapsen edun korostuminen muiden asianosaisten kustannuksella ei myöskään haastateltavien tuottamana tullut esille. Työskentelyssä haluttiin haastateltavien käsityksissä aidosti huomioida kaikki osapuolet, vaikka se välillä hyvin haastavaksi koettiinkin.

Haastatteluiden perusteella lakien merkitys työssä käsitetään sekä velvollisuuksien että oikeuksien määrittymisen kautta. Laeista varsinkin sosiaalihuoltolaki koettiin toimivana työtä ohjaavana lakina ja myös lastensuojelulain todettiin antavan työkaluja. Lait tuovat työhön runsaasti velvoitteita esimerkiksi aikarajojen noudattamisen ja yhteistyövelvoitteiden muodossa, mutta antavat samalla rajoja ja turvaa työhön erinäisten reunaehtojen avulla. Toisaalta osa käsittää lain tarjoaman tuen liian heikkona, koska laki antaa niin paljon tulkinnanvaraa ja harkinnan käyttö haastavissa tilanteissa ja päätöksissä jää kuitenkin sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä korostuvat lastensuojelun oikeudellistuminen ja asiakkaan näkökulmasta sen käsitetään tuovan parannuksia oikeusturvaan. Myös työntekijän oikeusturvan parantuminen tuodaan esiin. Asiakkaan tietoisuus omista oikeuksista ja osallisuuden lisääntyminen nähdään positiivisina tekijöinä oikeudellistumiskehityksessä.

Tuorin (2000, 138, 304–305) mukaan oikeustieteilijä tarkastelee oikeutta sisältä päin ja yhteiskuntatieteilijä ulkoa päin, näin ollen heillä voi olla vaikeuksia ymmärtää toistensa tapaa käsittää oikeutta. Yhteiskuntatieteilijän ajatuksissa oikeutta ilmiönä ei välttämättä nähdä normatiivisena ilmiönä. Haastateltavien käsityksissä oikeuteen suhtaudutaan työhön itsestään kuuluvana osana, sen olemassaoloa ei kukaan kyseenalaistanut, päinvastoin jokainen mainitse oikeudellisen osaamisen olevan merkittävä osa työtä. Oikeuden olemusta ei käsityksissä analysoitu, eikä pohdittu oikeusnormien merkitystä sen syvällisemmin. Oikeuteen suhtauduttiin lähinnä käytännöllisyyden kautta ja pohdittiin sitä, mitä hyötyä siitä on lastensuojelutyössä. Oikeudellinen osaaminen käsitettiin kuitenkin vain yhtenä osana työtä ja haastatteluiden perusteella sitä on vaikea erottaa muusta sosiaalityössä vaadittavasta osaamisesta. Muiksi tärkeiksi osaamisalueiksi lastensuojelutyössä mainittiin vuorovaikutustaidot, empatiakyky, teoreettinen osaaminen sekä kohtaamis-, eläytymis- ja organisointikykyyn liittyvät osaamisvaatimukset.

Oikeudellinen osaaminen nähdään työn perustana ja selkärankana, mutta silti vain yhtenä palasena lastensuojelun sosiaalityötä. Kaikki haastateltavat mainitsivat Tapio Rädyn (2015) Lastensuojelulaki-teoksen ja sen käyttämisen hakuteoksena ja käsikirjana erilaisissa lastensuojeluun liittyvissä päätöksentekotilanteissa työssään. Kaikki eivät muistaneet teoksen nimeä, mutta teokseen viitattiin esimerkiksi ”Rädyn Raamattuna”. Selvästi haastateltavilla oli tarvetta käyttää työssään jotakin konkreettista lähdeostoa, josta sai tukea omaan työhönsä. Myös kollegoiden, esihenkilön ja lakimiespalveluiden tukeen luotettiin ja niitä osattiin hyödyntää. Aluehallintovirastoon (AVI) kohdistui joidenkin haastateltavien taholta epävarmuutta siitä, saiko sieltä tarvittavaa ohjausta ja tukea työhön. Osa koki, että oma osaaminen oli AVIn työntekijöitä varmemmalla pohjalla.

Lastensuojelun sosiaalityössä päätöksenteko koskettaa paitsi lasta, niin myös hänen verkostoaan, joten on ymmärrettävää, että päätöksenteossa halutaan varmistua niiden oikeudenmukaisuudesta ja olla selvillä niiden vaikutuksista asiakkaan oikeusturvaan. Sijoitus- ja rajoituspäätöksiin liittyen koetaan haastatteluiden perusteella erityisesti tarvetta saada vahvistusta siitä, että ollaan tekemässä oikeanlaisia päätöksiä riittävin perustein. Ketään haastateltavista ei kuitenkaan tuonut esiin, että joku päätös olisi jäänyt vaivaamaan mieltä tai että olisi kokenut tehneensä vääränlaisen päätöksen. Tietynlainen epävarmuus oikeudellisesta osaamisesta kuitenkin välittyi haastateltavien käsityksissä etenkin silloin, kun oli kyse vastentahtoisista päätöksistä. Epävarmuuden tema oli läsnä monissa haastateltavien käsityksissä liittyen oikeudellisen osaamisen käsitteeseen ja työn sisältöön oikeudellistumisen näkökulmasta. Sipilän (2011) tutkimuksen mukaan sosiaalityön oikeudellistuminen saattaa selkeyttää lastensuojeluun liittyvää epämääräisyyttä ja antaa sosiaalityöntekijöille etäisyyttä inhimillisiin suhteisiin liittyvään monimutkaisuuteen. Lastensuojelun julkisuuskuvan voidaan ajatella vahvistuvan huolelliseen lainsäädännön tulkintaan liittyvän lähestymistavan kautta. Omassa aineistossani oikeudellisen osaamisen kautta koettiin saatavan varmuutta ja tukea työhön, mutta käsitysten mukaan lastensuojelutyöhön liittyvään inhimillisten suhteiden kompleksisuuteen siitä ei ollut apua.

Samoin kuin Uusitupa (2012) toi Pro gradussaan esiin, myös omassa tutkimuksessani sosiaalityöntekijöiden käsityksissä ilmeni ristiriitoja sosiaalityön etiikan ja lainsäädännön välillä. Tutkimukseni mukaan Lastensuojelun sosiaalityötä ei käsitysten mukaan voi tehdä pelkän lainsäädännön varassa, koska tilanteet vaativat runsaasti eettistä pohdintaa ja moraalisia valintoja. Uusituvan (2012) haastateltavat kokivat oikeudellistumisen lisänneen ajankäyttöä lain määrittelemiin käytäntöihin ja dokumentointiin liittyvää painetta. Oman aineistoni perusteella dokumentointia ei erikseen mainittu paineita aiheuttavana, mutta työn kuormittavuutta lisäsi ajoittainen kiireen tuntu ja paine tehdä oikeudessa pitäviä päätöksiä, jotka eivät ”kaatuisi” muotovirheisiin.

Sinkon (2004) tutkimuksen mukaan oikeudellistuminen on alkanut hallita lastensuojelun sosiaalityötä, mutta yksittäisissä tilanteissa ei silti ole yleensä mahdollista saada laista tietoa siitä, mikä olisi paras tapa toimia. Tämä asia tuli ilmi myös haastateltujen käsityksissä, sillä yksittäistapauksissa vastuu päätöksistä on sosiaalityöntekijällä, eikä lain koeta antavan kovin yksityiskohtaista tietoa tilanteisiin. Myös Mahkonen (2007) teroittaa lain tulkinnan merkitystä työtehtävissä, koska laki tarjoaa niin monia mahdollisia vaihtoehtoja. Oikeudellisen sääntelyn on tavoite olla yleispätevää ja on täten abstraktia, kun työkäytännöt lastensuojelussa ovat konkreettisia. Haastateltavien käsityksissä oli eroja varmuuden kokemisesta työtehtävissä riippuen siitä, kuinka

kauan oli työskennelly lastensuojelussa. Pidemmän aikaa työskennelleet olivat varmempia tekemiensä päätösten sisällöistä ja suhtautuivat haastaviin päätöksiin rennommalla asenteella kuin ne haastateltavat, joilla ei vielä ollut kovin pitkää kokemusta lastensuojelun sosiaalityöstä.

Haastatteluissa ei tullut esiin pohdintaa siitä, tulisiko lakimies- tai tuomarikunnassa olla enemmän tietoutta ja ymmärrystä yhteiskunnasta. Tarasti (2002) on tätä pohtinut, koska hänen mielestään oikeudellisissa ratkaisuisa yhteiskunnallisen taustan tuntemus korostuu tulevaisuudessa. Valjakan (2016) tutkimus pyrkii syventämään käsitystä suomalaisesta lastensuojelusta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Lastensuojelussa sosiaalityöntekijät joutuvat ratkaisemaan haastavia yksilöiden oikeuksiin puuttuvia kysymyksiä ja pohtimaan lasten ja vanhempien perus- ja ihmisoikeuksia. Joissain tilanteissa joudutaan rajoittamaan toisen henkilön oikeuksia toisen edun toteutumiseksi. Myös omassa tutkimuksessani tuli haastateltavien käsityksissä esiin lapsen edun ensisijaisuus ja sen merkitys työskentelyn kannalta. Tämän koettiin tuottavan työssä ristiriitaisia tilanteita, koska tilanteissa ei aina voida huomioida kaikkien osapuolten oikeuksien toteutumista.

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden käsityksissä koettiin erityisiä haasteita myös oikeudellisen osaamisen näkökulmasta tilanteissa, joissa pahimmillaan kaikki osapuolet olivat eri mieltä tavoitteesta. Hurtigin (2003) etnografisessa tutkimuksessa tuodaan esiin lapsen ongelmallista asemaa lastensuojelussa, koska työskentelyn lähtökohtana on usein vanhempien tarpeet. Sosiaalityöntekijän voi olla vaikea kyseenalaistaa vanhempien valintoja, jolloin lasten todellinen hätä saattaa jäädä havaitsematta. Omassa tutkimuksessa tuotiin esiin haasteita vanhempien kanssa työskentelyssä, mutta tutkimustehtäväni kautta ei käsitelty aihetta tarkemmin. Araneva (2016) korostaa lastensuojeluviranomaisten velvollisuutta huomioida perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutuminen työssään ja erityisesti lapsen etu tulee olla ensisijalla lastensuojelun toimenpiteitä toteutettaessa. Haastatteluiden perusteella lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on vahva tietoisuus näiden asioiden läsnäolosta työssään ja lapsen edun käsite tuli esiin monissa eri käsityksissä. Oman osaamisen käyttäminen asiakkaiden eduksi ja hyödyksi otettiin myös puheeksi.

Toivosen (2017) tutkimuksessa on tarkasteltu huostaanottopäätösten perusteluja ja todettu, ettei lasta koskeva päätöksenteko usein täytä sille asetettuja oikeusturvavaatimuksia, eikä lapsen edun käsitteeseen liity tarpeeksi yksityiskohtaista sääntelyä. Tutkimuksen mukaan haasteena koettiin päätöksentekijän tarve osata laittaa omat ajatuksensa oikeudellisen tarkastelun kestävään muotoon. Haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat useasti esiin tarpeen tehdä “pitäviä päätöksiä”, joista ei tulisi huomautettavaa, joten päätöksiä tehtäessä pyrittiin panostamaan oikeudellisiin vaatimuksiin. Käsitykset lapsen edun toteutumisesta painoutuivat haastatteluissani juuri vastentahtoisiin päätöksiin

ja niiden perustelemiseen lapsen edun näkökulmasta. Haastateltavat tuovat useasti haastatteluiden aikana esiin lapsen edun merkityksen. Myös osallisuudesta on useita mainintoja. Lapsen edun käsite jää silti käsityksissä hieman epämääräiseksi, koska myös vanhempien oikeuksista puhutaan paljon. Käsitusten mukaan vaikuttaa siltä, ettei lapsen etua ole aina mahdollista selkeästi määritellä.

Toivosen (2017) tutkimuksessa korostetaan oikeuslähtöisen ajattelutavan merkitystä myös niissä lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa, joita ei ole aiemmin haluttu nähdä oikeudellisen viitekehyksen läpi. Lapsen oikeuksien optimaalisen toteutumisen kannalta oikeustieteen tehtävänä nähdään ajantasaisen ja ymmärrettävän tiedon tuottaminen lapsen oikeuksista yhteiskunnan eri tahoille. Omassa tutkimuksessani lastensuojelun sosiaalityöntekijät suhtautuvat lapsen oikeuksiin tarvittavalla vakavuudella ja lapsi halutaan nähdä oikeussubjektina työhön liittyvistä haasteista huolimatta. Se, onko hektisessä työympäristössä aina mahdollista keskittyä kunkin lapsen kohdalla arvioimaan oikeudellisia kysymyksiä esimerkiksi lapsen hoivaan liittyen, onkin hyvä kysymys. Lisäksi yhteistyö lakimiesten kanssa nähdään sosiaalityöntekijöiden käsityksissä olennaisena ja askarruttamaan jäikin, onko konsultointiin käytettävissä tarpeeksi aikaa ja onko lastensuojelutyössä saatavilla tarpeeksi tietoa lapsen oikeuksien toteutumisen reunaehdoista.

Kuten Drury-Hudsonin (1999) tutkimuksessa, myös omassani tuli esiin kokemuksen vaikutus teoreettiseen tietoon suhtautumisessa ja sen soveltamisessa. Haastattelemistani sosiaalityöntekijöistä ne, joilla oli runsaasti kokemusta lastensuojelutyöstä, olivat varmempia päätöksenteossaan ja suhteessaan oikeudelliseen osaamiseen. Drury-Hudsonin tutkimuksessa kokeneetkaan sosiaalityöntekijät eivät nähneet lainsäädäntöä ensisijaisena päätöksentekoon vaikuttavana asiana ja myös omassa tutkimuksessani tuli käsityksissä ilmi, että omaan arvioon tilanteesta luotetaan ja lainsäädännön ollessa tukena. Toisin kuin Drury-Hudsonin (1999) tutkimuksessa, omassani kokemattomammat työntekijät kyllä hyödynsivät tutkimustietoa päätöksenteon tukena. Drury-Hudsonin (1999) tutkimuksen perusteella opiskelijoille lastensuojelun areenalla tulisi järjestää enemmän oikeudellisen osaamisen vahvistamiseen ja teorian ja käytännön kytkeytymisen yhdistämisen ymmärtämiseen tähtäävää koulutusta.

Sipilän (2011) tutkimus kuvaa sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ammattitaidon ja eettisten periaatteiden merkityksellisyydestä. Pätevyyttä ei mielletä pysyväksi, sillä sosiaalityössä on kyse koko ajan käynnissä olevasta oppimisprosessista. Asiantuntijuus muodostuu ammattitiedosta ja – taidosta sekä eettisistä periaatteista arvo-osaamisesta. Ammattitietoon kytkeytyy myös oikeudellinen tieto, johon sisältyy tietous hallinto- ja kunnallisoikeudesta, sosiaalioikeudesta, siviilioikeudesta sekä sosiaali- ja terveystieteen etuus- ja palvelujärjestelmistä. Sosiaalityössä lakisääteisyys ja lakitietous

nähdään olennaisina. Samansuuntaisia havaintoja on haastateltavieni käsityksissä ja myös Sipilän (2011) tutkimuksen esiin tuoma oikeudellisen osaamisen tärkeys suhteessa asiakkaan oikeusturvan varmistamiseen tuli selkeästi esiin haastateltavieni käsityksissä.

Sipilän (2011) tutkimus luo myös kuvaa oikeudellisen tiedon ja erityisesti lainsäädännön suuresta merkityksestä sekä asiakkaiden etujen ja palveluiden turvaajana, että sosiaalityöntekijän työn suojelijana esimerkiksi kritiikkiä kohtaan. Yhtenä sosiaalityön eettisenä periaatteena Sipilän tutkimuksen mukaan koettiin olevan velvoite toimia sääntöjen mukaan, josta voi tehdä päätelmän sosiaalityöntekijöiden vahvasta sitoutumisesta lakiin ammattietiikan ohessa. Sipilän (2011) tutkimuksen tuloksena selviää, että sosiaalityöntekijä tekee työtään asiakkaiden tarpeiden, oikeusnormien ja omien eettisten ja moraalisten periaatteiden ristipaineessa. Tiedollisen ja taidollisen osaamisen tulisi olla kytköksissä ammattietikkaan, muutoin niiden osuus jää kovin ohueksi. Tämä tulee esiin myös oman tutkimukseni tuloksista, koska useissa käsityksissä ristiriidat työssä ja niiden aiheuttamat haasteet koetaan haastavina. Ammattietikka käsitetään hyvin voimakkaana osana työtä ja sen yhdistäminen esimerkiksi lainsäädännön kanssa on joskus vaikeata.

Haastatteluiden kautta vahvistui ennakkokäsitykseni lastensuojelutyön vaativuudesta. Työssä painitaan moniulotteisten ja haastavien ilmiöiden parissa, joiden ratkaisemiseen tarvitaan rutkasti monen tyyppistä osaamista. Aineistossa korostui myös oikeudellisen osaamisen merkitys lastensuojelutyössä, erityisesti liittyen rajoitustoimenpiteisiin, kiireellisiin sijoituksiin ja huostaanottoihin. Suomessa eri kunnissa tehdään lastensuojelutyötä eri tavalla. Suuremmissa kunnissa on eri sosiaalityöntekijät tekemässä esimerkiksi avohuollon, sijaishuollon tai jälkihuollon työtä, kun taas pienemmissä kunnissa voi olla vain yksi lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaamassa kaikista lastensuojeluun liittyvistä työtehtävistä. Omassa tutkimuksessani ei ollutkaan tarkoitus verrata eri lastensuojelun tehtäviin liittyviä käsityksiä, vaan ylipäänsä saada selville minkälaisia käsityksiä oikeudelliseen osaamiseen liittyy lastensuojelun kontekstissa.

Alun perin en ollut ajatellut ottaa haastatteluissa esiin COVID-19-pandemiaa, mutta koin kuitenkin oleellisena tässä maailmanlaajuisessa tilanteessa kysyä, kuinka pandemia on vaikuttanut haastateltavien työhön. Pandemia näyttäytyi haastateltavien puheissa merkityksellisenä ja se oli olennaisesti vaikuttanut työtehtävien hoitamiseen. Etätyötä on suositeltu, vaikka aikaisemmin sitä ei nähty edes mahdollisena lastensuojelutyössä. Kasvokkaisia tapaamisia on vähennetty sekä asiakkaiden ja työntekijöiden että sijaishuollossa olevien lasten ja huoltajien välillä. Työn määrä väheni hetkellisesti keväällä ja kesällä 2020, mutta syksyllä ja talvella 2020 havahduttiin lasten ja nuorten lisääntyneeseen pahoinvointiin. Tänä on nähty seurauksena pandemiaan liittyneistä ilmiöistä,

kuten rajoituksista koulun, harrastusten ja sosiaalisten kontaktien suhteen. Pandemiatilanteen nähdään vaikuttavan työhön ja sen organisointiin myös tulevaisuudessa.

Oikeudellisen osaamisen käsitetään määrittävän jokaista työpäivää ja erityisesti sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain nähdään antavan selkeät raamit työn tekemiselle. Oikeudelliseen osaamiseen liittyvien vaatimusten suhteen on havaittavissa myös ristiriitoja ja työ koettiin sen vuoksi ajoittain hyvin haastavana. Oikeudelliseen osaamiseen liittyy haastateltavien käsitysten mukaan vaatimuksia monen eri tahon suuntaan, mikä koetaan kuormittavana ja työn paineisuutta lisäävänä. Sosiaalityön eettisten periaatteiden ja omien arvojen noudattamiseen liittyi myös joidenkin haastateltavien kohdalla haasteita ja tämä saattaa olla merkittävä kuormittava tekijä sosiaalityössä. Lastensuojelun sosiaalityössä haasteita aiheuttaa myös ristipaine monen eri tahon välillä.

Oikeudellisen osaamisen kehittäminen nähdään tärkeänä ja suurin osa haastateltavista koki, että tarvetta lisäkoulutukselle oikeudellisesta osaamisesta olisi. Koulutuksesta toivotaan reflektoivaa ja case-pohjaista ja tarve olisi myös pidempiaikaiselle koulutukselle. Opiskeluaikainen oikeudelliseen osaamiseen pohjautuva koulutus on monen mielestä ollut melko vähäistä ja sisällöltään ohutta. Osalle oli jäänyt ikäviä muistoja ulkoa opeteltavien ”lakitenttien” raskaudesta ja hyödyttömyydestä työn kannalta. Oikeudellisista asioista ja teemoista kaivataan keskustelua ja ymmärryksen jakamista, ei yksinään pönttämistä ja tuskastumista vaikeiden kysymysten äärellä.

6.2 Pohdinta

Pro gradu prosessi kesti omalla kohdallani noin puolitoista vuotta, joka tuntui suhteellisen pitkältä ja haastavalta ajanjaksolta. Ajoittain tuntui, ettei valmista tule koskaan ja minun oli välillä vaikeata pitää motivaatiota yllä. Onneksi seminaareissa sai aina positiivista palautetta ja kannustusta, joka auttoi huomaamaan prosessin eteenpäin menon. Jälkikäteen ajatellen olisin ehkä kuitenkin valinnut valmiin aineiston ja tehnyt pro gradun parin kanssa. Oman aineiston keruuseen liittyi haasteita haastateltavien saamisen suhteen. Täytyy myös muistaa, että oma pro graduprosessini osui keskelle hyvin erikoista koronapandemia-aikaa, jolla saattoi olla vaikutuksia haastateltavien saatavuuteen. Haastatteluiden tekeminen oli todella antoisaa ja niistä sain itselleni monia uusia näkökulmia ja ajatuksia omaan työhöni. Olisi ollut aineiston kannalta mielekästä haastatella vielä useampaa lastensuojelun sosiaalityöntekijää, mutta jostakin syystä halukkaita haastateltavia ei ollut enempää saatavilla sen noin puolen vuoden ajanjakson aikana, jolloin yritin haastateltavia aktiivisesti hankkia eri kanavia pitkin.

Pyrkimykseni oli löytää 8–10 haastateltavaa ja mielestäni näin myös kovasti vaivaa haastateltavien saamiseksi. En ponnisteluista huolimatta saanut viittä haastateltavaa enempää. Alun perin etsin haastateltavia SOHOVA-hankkeen pilottikuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä, mutta muutaman kuukauden odottelun jälkeen minun oli pakko laajentaa hakua ja laitoinkin sitten ilmoituksen suljettuun sosiaalityön uraverkoston Facebook-ryhmään, jossa on lähes 4000 jäsentä. Lisäksi lähestyin koko Lapin alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä sähköpostitse. Näilläkään keinoin en onnistunut saamaan kuin nuo viisi haastateltavaa yhteensä. Mielestäni tutkimustehtävän kannalta ei ole olennaista missä päin Suomea haastateltavat lastensuojelun sosiaalityöntekijät, koska otos on niin pieni. SOHOVA-hankkeen kannalta asia on toki harmillinen, koska hanke kohdistuu nimenomaan tiettyihin Lapin kuntiin ja olisi ollut tarkoituksenmukaista haastatella juuri näillä alueilla työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja saada heidän äänensä kuuluviin. Oman pro graduni kannalta sain mielestäni näistä viidestä haastattelusta tutkimustehtävän osalta relevanttia informaatiota ja pääsin haastatteluissa riittävän syvälle tutkimustehtävän kannalta.

Haastatelluista lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä kolme oli Lapin alueelta ja kaksi pääkaupunkiseudulta. Haastattelemani lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat iältään reilusta 30-vuotiaasta eläkeikäiseen. Kokemusta lastensuojelun työstä heillä on reilusta kolmesta vuodesta yli 15 vuoteen. Pyörittelin prosessin aikana mielessäni useampaakin teoreettista lähestymistapaa ja aineiston analysointimenetelmää. Olisin voinut tutkimustehtävän kannalta päätyä myös toisenlaisiin valintoihin teoreettisen viitekehyksen tai tutkimusmenetelmän suhteen, jolloin lopputulema olisi voinut erota merkittävästikin. Olisin voinut esimerkiksi tehdä lomakekyselyn tai pyytää sosiaalityöntekijöitä kirjoittamaan vapaamuotoisesti aiheesta. Olisin myös voinut keskittyä pelkästään esimerkiksi sijaishuollossa työskenteleviin sosiaalityöntekijöihin, jolloin olisi luultavasti korostunut vielä enemmän rajoitustoimenpiteisiin liittyvät oikeudelliset näkökulmat. Mielenkiintoista olisi ollut vertailla vastavalmistuneiden ja pidempään töissä olleiden käsityksiä oikeudellisesta osaamisesta, mutta tässä tutkimuksessa se ei ollut mahdollista.

Koin, että valitsin tutkimusmenetelmäni omia vahvuuksia hyödyntäen. Olen parhaimmillani, kun saan kuunnella ja viedä keskustelua eteenpäin empaattisesti. Haastatteluiden tekeminen oli näin ollen antoisaa ja keskustelut ainakin omasta näkökulmastani antoisia. Toki olisin voinut mennä epämurkuvuusalueelle ja valita määrällisen tutkimustavan, jolloin olisin saanut enemmän haastaa itseäni. Ajankäytön rajallisuus ja muun elämän asettamat rajoitteet kuitenkin vaikuttivat lähestymistavan valintaan. Olen mielestäni rajannut tutkimustehtäväni onnistuneesti ja tehnyt alustavan haastattelurungon sen pohjalta. Huomasin silti, että lähes jokaisessa haastattelussa keskustelu kimposi moniin muihinkin teemoihin. Esimerkiksi luottamuksellisen asiakassuhteen

luomiseen ja asiakkaan kohtaamiseen. En kokenut tätä haasteena, koska oli opiskelijana todella mielenkiintoista saada keskustella näistäkin aiheista. Haastateltavat saivat etukäteen tutustua haastattelurunkoon. Ajattelin, että tästä olisi hyötyä, koska oikeudellisen osaamisen teema ei välttämättä ole sellainen, josta haastateltavat osaisivat kylmiltään keskustella. Haastatteluiden aikana havaitsin, että aihe oli siitä huolimatta hieman hankala ja sai aikaan empimistä ja epävarmuutta. Ehkä kaikki haastateltavat eivät olleet ehtineet tutustua etukäteen kysymyksiin. Joka tapauksessa kysymysten oli tarkoitus olla mahdollisimman avoimia.

Omasta mielestäni sain tarpeeksi informaatiota myös tutkimuskysymyksiin liittyen ja opin haastatteluiden myötä paremmin ohjaamaan keskustelua juuri tutkimustehtävän kannalta olennaisiin asioihin. Koin haastatteluiden aikana saavani keskusteluista ihan konkreettista apua myös omaan työhöni liittyen. Oli erityisen kiinnostavaa kuulla pitkän kokemuksen sosiaalityössä hankkineiden työntekijöiden ajatuksia työstään ja siihen suhtautumisesta. Analyysivaiheen koin erittäin mielekkäänä sen jälkeen, kun aloin fenomenografiseen analyysitapaan perehdyttyäni paremmin hahmottamaan sen rakentumista. Analyysivaihe otti oman aikansa, koska huomasin tarvitsevani aikaa asioiden pohtimiseen ja ajan kuluessa hahmottui paremmin käsityksiin liittyvä ryhmittely ja niistä muodostuvat kuvauskategoria. Voin sanoa, että tämä pro gradu prosessi oli monessakin mielessä hyvin avartava, opettavainen ja antoisa kokemus.

Ennen pro graduprosessia en ollut ajatellut kovinkaan paljon oikeudellisen osaamisen merkitystä sosiaalityössä, enkä myöskään erityisesti lastensuojelun sosiaalityössä. Tunnistin toki sen, että sosiaalityöntekijän pitää työssään hallita alan keskeisimpien lakien sisältö ja osata myös soveltaa niitä käytännön työssä. Varsinkin kuntien sosiaalitoimessa tehdään sosiaalityötä virkavastuulla laajoin päätöksenteko-oikeuksin. Oikeuksiin on vahvasti kytköksissä velvollisuudet. Teemahaastatteluiden aikana sain itselleni paljon arvokasta pohdittavaa tähän asiaan liittyen ja koen, että sain runsaasti eväitä myös ammatilliseen kasvuuni. Tunnustan myös, että tutkimusprosessiini on liittynyt runsaasti epävarmuuden ja ajoittain myös epäonnistumisen tunteita. Fenomenografian sisäistäminen, tutkimusmetodologian pohtiminen ja teoreettisten käsitteiden hahmottaminen ovat tuottaneet päänvaivaa, mutta samalla myös haastaneet minua ponnistelemaan eteenpäin. En osannut etukäteen edes ajatella, miten suuri merkitys teoriaan paneutumisella, aineiston keruulla, haastatteluiden tekemisellä ja koko tällä prosessilla on itselleni. Pro gradun tekemisen yhteydessä vahvistui käsitykseni lastensuojelunsosiaalityöstä monipuolisena ja runsaasti ammattitaidon eri osa-alueita sisältävänä ja hyödyntävänä työnä. Näistä oikeudellinen osaaminen osoittautui yhdeksi keskeiseksi lastensuojelun sosiaalityön osaamisen alueeksi.

Pohdin myös sitä, mistä oikeudelliseen osaamiseen liittyvä epävarmuus haastateltavien käsityksissä kumpuaa. Onko niin, että oikeudellisten asioiden äärellä ollaan jotenkin automaattisesti epävarmuus alueella ja ehkä jopa ajatellaan niiden kuuluvankin olla haastavia ja vaikeasti lähestyttäviä? Asia voi liittyä myös vastuun kysymyksiin. Sosiaalityöntekijöiden käsityksissä ilmeni vastuun jakautuminen moneen eri suuntaan ja sen koettiin olevan melko haastavaa, koska tekemisistä ollaan vastuussa paitsi asiakkaalle myös muille tahoille. Tämä voi mielestäni lisätä epävarmuuden tuntemuksia, koska paine ”oikein” toimimiselle on suuri ja lastensuojelussa ollaan paljon tekemisissä myös päätösten kanssa, jotka eivät kaikkia osapuolia miellytä. Oikeudelliseen osaamiseen liittyvä epävarmuus saattaa myös johtua osaksi siitä, että työtä ei ehditä tarpeeksi pohtia, koska asiakasmäärät ovat suuria ja työtä on tehtävä joskus suurenkin paineen alla. Voi myös olla, että epävarmuus kuuluu oikeudellisen osaamisen luonteeseen, koska yhteiskuntatieteellisen koulutuksen saanut sosiaalityöntekijä suhtautuu oikeusnäkökulmaan eri tavalla kuin oikeustieteellisen koulutuksen saanut henkilö. Itselleni ei kuitenkaan haastattelujen aikana herännyt erityistä huolta sosiaalityöntekijöiden oikeudellisesta osaamisesta suhteessa lapsen etuun.

Sosiaalityöntekijöiden käsityksistä ilmenee, että he ymmärtävät tekemänsä työn perusteet ja sen pohjautumisen erinäisiin lakeihin ja ihmisoikeussopimuksiin. Haastatteluista välittyy kuva asiantuntevista ja lapsen etua huomioivista sosiaalityöntekijöistä, joita tosin työn haasteellisuus ajoittain kuormittaa. Oikeudellistuminen käsitetään luonnollisena osana työtä, mutta se ei kenenkään käsityksissä määritä lastensuojelun sosiaalityötä kokonaan. Useampi haastateltava toi esiin, ettei ole aikaisemmin työssään pohtinut oikeudelliseen osaamiseen liittyviä tekijöitä. Koin, että haastatteluiden kautta avautui kenties uudenlaisia mahdollisuuksia tarkastella omaa työtä ja sen sisältöä. Toivon myös, että tutkimukseni tarjoaa pienestä aineistosta huolimatta SOHOVA-hankkeelle näköaloja siitä, minkälaisia käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkitykseen ja vaatimukseen lastensuojelun sosiaalityössä paikantuu ja minkälaisia koulutusnäkökulmia sosiaalityöntekijöiden käsityksissä liittyy oikeudelliseen osaamiseen.

LÄHTEET

- Aerschot Van, Paul. 1996. Köyhät ja laki: Toimeentulotukilainsäädännön kehitys oikeudellistumisprosessien valossa. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.
- Ahonen, Sirkka. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, Leena, Ahonen, Sirkka, Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 1–2.painos. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Araneva, Mirjam. 2001. Lastensuojelulain muutostarpeet. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Pelastakaa Lapset ry. Helsinki, 108–127.
- Araneva, Mirjam. 2016. Lapsen Suojelu. Alma Talent. Helsinki.
- Aula, Maria Kaisa, Juurikkala, Virva, Kalmari, Hanne, Kaukonen, Pälvi, Lavikainen, Marjo & Pelkonen, Marjaana 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Raportteja ja muistioita 2016:29. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki.
- Backman, Eero. 1992. Oikeustiede yhteiskuntatieteenä. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- Drury- Hudson, Julie 1999. Decision making in Child Protection: The Use of Theoretical, Empirical and Procedural Knowledge by Novices and Experts and Implications for Fieldwork Placement. *British Journal of Social Work* 29 (1), 147–169.
- Ervasti, Kaijus 2012. Laki, konflikti, tuomio: oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä. Edita. Helsinki.
- Frerichs, Sabine. 2010. Oikeus yhteiskuntateoreettisessa ajattelussa: Lyhyt historia. Teoksessa Kotkas, Toomas. 2010. Yhteiskuntateorioiden oikeus. Tutkijaliitto. Helsinki, 9–44.
- Habermas, Jurgen. 1996. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Polity Press. Cambridge.
- Harrikari, Timo. 2019. Lastensuojelun historia. Vastapaino. Tampere.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2012. Tutki ja kirjoita. 15–17. painos. 1. painos 1997. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Hultman, Elin, Forkby, Tornbjörn & Höjer, Staffan 2020. Professionalised, hybrid, and layperson models in Nordic child protection - actors in decision-making in out of home placements. *Nordic Social Work Research* 10 (3), 204–218. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2156857X.2018.1538897>. Viitattu 25.11.2020.
- Hurtig, Johanna. 2003. Lasta suojelemissa.: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61733?show=full>. Viitattu 25.5.2021.
- Husa, Jaakko. 2013. Oikeusvertailu. Teoria ja metodologia. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.
- Huusko, Mira & Paloniemi, Susanna 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus* 37(2), 162–173. <http://elektra.helsinki.fi/libproxy.helsinki.fi/se/k/0022-927-x/37/2/fenomeno.pdf>.
- Häkkinen, Kirsti. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Jaakkola, Outi 2016. Sosiaalityöntekijät tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Kakkori, Leena & Huttunen, Rauno 2011. Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus. <http://users.utu.fi/rakahu/fenomenografia2011.pdf>. Viitattu 25.3.2020.
- Kananen, Jorma 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.
- Kananoja, Aulikki 2017. Sosiaalipolitiikka sosiaalityön kehyksenä. Teoksessa Kananoja, Aulikki, Lähteinen Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. Tietosanoma. Helsinki, 33–39.

- Karttunen, Teija & Hietamäki, Johanna. 2014. Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Haverinen, Riitta, Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vastapaino. Tampere.
- Kiviniemi, Kari 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä, 73–87.
- Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kyntäjä, Timo 2000. Muurahaisia oikeussosiologian pesästä. Forum Iuris. Helsinki.
- Kääriäinen, Aino 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23445>. Viitattu 31.3.2021.
- Laitinen, Ahti 2002. Oikeussosiologian perusteet. Turun yliopisto. Turku.
- Laitinen, Ahti 2007. Yhteiskunnan oikeudellistuminen ja kontrolli globalisoituvassa maailmassa. Teoksessa Tala, Jyrki & Wikström, Kauko. (toim.) Oikeus- kulttuuria ja teoriaa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Juhlajulkaisut n:o 16. Edilex. Lakikirjasto. <https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/artikkelit/4252.pdf>, 71–86.
- Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->. Viitattu 3.5.2020.
- Larsson, Staffan. 1986. Kvalitativ analys. Exemplet fenomenografi. Studentlitteratur. Lund.
- Lastensuojelun käsikirja 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa>.
- Lähteinen, Martti & Hämeen- Anttila, Lotta 2017. Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Kananoja, Aulikki, Lähteinen Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. Tietosanoma. Helsinki, 48–93.
- Mahkonen, Sami. 2007. Lastensuojelu ja Laki. Edita. Helsinki.
- Marton, Ference. 1988. Phenomenography. A research approach to investigating different understandings of reality. Teoksessa Robert R. Sherman & Rodman B. Webb (toim.) Qualitative research in education. Focus and methods. Falmer Press. Lontoo. 141–161.
- Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Gummerus. Jyväskylä.
- Niikko, Anneli. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 85. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- NOSOSCO. 2016. Social protection in the Nordic countries : Scope, Expenditure and Financing. 2014/2015. Nordic Social Statistical Committee 62:2016. Copenhagen. Saatavilla <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1059435/FULLTEXT02.pdf>. Viitattu 18.4.2021.
- Osmond, Jennifer 2005. The knowledge spectrum: A framework for teaching knowledge and its use in social work practice. British journal of social work 35 (6), 881-900.
- Pohjola, Anneli 2007. Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa Vesterinen, Kerttu (toim.) Kiitos kysymyksestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 27. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Rovaniemi, 6–18.
- Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Toinen, uudistettu laitos. 1. painos 2004. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija. 2011. Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro Oy. Helsinki.
- Räty, Tapio 2015. Lastensuojelulaki ja soveltaminen. Kolmas, uudistettu painos. Edita. Helsinki.
- Saarenpää, Ahti. 2010. Kansalainen, yksilö oikeudellisesti kaiken keskipisteenä. Teoksessa: Laitinen Merja; Pohjola, Anneli (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki.
- Saarinen, Arttu, Blomberg, Helena & Kroll, Christian. 2012. Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 77

- (4), 403–418.
- Sinko, Päivi 2004. Laki ja lastensuojelu: Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Licensiaatintyö. Helsingin yliopisto.
- Sipilä, Anita 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kuopio.
- Sohova-hanke 2020. Sosiaalityön ja hyvinvointioikeuden osaamisen vahvistaminen -laadun tae koulutuksessa ja työelämässä. <https://www.ulapland.fi/FI/Yksikot/Yhteiskuntatieteiden-tiedekunta/Tutkimus/Projektit/Sosiaalityon-ja-hyvinvointioikeuden-osaamisen-vahvistaminen-%E2%80%93laadun-tae-koulutuksessa-ja-tyoelamassa>. Viitattu 10.3.2020.
- Sohova-hanke. 2021. Sosiaalityön ja hyvinvointioikeuden opintokokonaisuus. <https://sohovapilotti.fi/>. Viitattu 27.4.2021.
- Sosnet.fi 2020. Sosiaalioikeuden verkkomateriaali. <https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Soppi/Oppimateriaalit/Sosiaalioikeus>. Viitattu 1.3.2020
- Soteuudistus.fi 2020. Lainsäädäntö. <https://soteuudistus.fi/lainsaadanto>. Viitattu 8.3.2020.
- STM. 2013. Toimiva lastensuojelu – selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.
- Säljö, Roger. 1994. Minding action. Conceiving of the World versus participating in cultural practices. Nordisk pedagogic 14 (2), 71–80.
- Tala, Jyrki 1999. Oikeussäätelyn määrä ja vaihtoehdot. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Helsinki.
- Tarasti, Lauri 2002. Yhteiskunnan oikeudellistuminen. Defensor legis 2002 (4), https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/1090.pdf, 575-585.
- Toivonen, Virve-Maria. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva: lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Talentum. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli. 2018. Ensipainos 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuori, Kaarlo 2000. Kriittinen oikeuspositivismi. Sanoma Pro Oy. Vantaa.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/htk_ohje_verkko14112012.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Tuulari, Saara, Harrikari, Timo, Lappi, Carita, Hautala, Sanna, Kemppainen, Tarja, Laitinen, Merja & Lohiniva-Kerkelä, Mirva 2020. Oikeudellisen osaamisen tarpeita sosiaalityössä. SOHOVA-hankkeen selvitys.
- Uljens, Michael 1992. Phenomenological features of phenomenography. University of Göteborg. Göteborg.
- Uljens, Michael. 1989. Fenomenografi- forskning om uppfattningar. Göteborgs universitet. Göteborg.
- Uusitupa, Annastiina. 2012. Lastensuojelun oikeudellistuminen sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Valjakka, Eeva 2016. Vain lakiko lasta suojelee? Akateeminen väitöskirja. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/124096/Valjakka%20VK.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Viitattu 5.4.2020.
- Yliruka, Laura, Vartio, Riitta, Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi 2018. Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 10.3.2020.

HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

LSL Lastensuojelulaki (13.4.2007/417).

PL Suomen perustuslaki (1.6.1999/731).

SHL Sosiaalihuoltolaki (30.12. 2014/1301).

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817.

LIITE 1

1.10.2020 Helsingissä

Kirje haastateltaville

Hyvä lastensuojelussa työskentelevä sosiaalityöntekijä, olen tekemässä Pro gradua ja haluaisin haastatella sinua puhelimitse. Tutkimukseni aiheena on selvittää lastensuojelun alalla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden käsityksiä oikeudellisen osaamisen merkityksestä työssään. Tarkoituksena on tarkastella oikeudellisen osaamisen vaatimuksia työssä ja mahdollista lisäkoulutuksen tarvetta. Opiskelen Lapin yliopistossa sosiaalityötä ja tutkimus on Pro gradu- työni, jonka teen osana Lapin yliopiston SoHoVa-hanketta.

SoHoVa on 1.9.2019-31.3.2022 käynnissä oleva sosiaalityön ja hyvinvointioikeuden osaamisen vahvistamiseksi perustettu hanke, jonka tavoitteena on edistää sosiaalityön ja hyvinvointioikeiden yhteistyötä tieteiden välisen aidon vuoropuhelun kautta. Keskeistä on osaamisen vahvistaminen organisaatioiden kehittämiseen, instituutioiden väliseen yhteistyöhön sekä koulutukseen ja ammattikäytäntöihin liittyen. Asiakkaan parasta ajatellen yhteiskunnallisessa toimintaympäristössä ja palveluiden uudelleen järjestäytymisessä sosiaalityöltä edellytetään oikeudellisten näkökulmien ymmärtämistä ja soveltamista. Kuin myös sosiaali-oikeuden asiantuntijoilta edellytetään sosiaalityön substanssin, ilmiökentän ja palvelujärjestelmän hahmottamista. (Tuulari ym. 2020.)

Yksilöhaastatteluina toteutettavat puhelinkeskustelut kestävät arviolta noin 45–60 minuuttia ja tallennan keskustelut aineiston käsittelyä varten. Aineiston analyysivaiheen jälkeen tuhoan tallenteet, eivätkä tallenteet joudu missään vaiheessa muiden kuin minun itseni käsiin. En tallenna keskusteluja pilvipalveluihin, ainoastaan salasanalla suojatulle muistitikulle. Sinua ei tulla tunnistamaan valmiista Pro gradusta, eikä henkilöllisyytesi tule muutenkaan esiin missään vaiheessa tutkimusta. Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja voit kieltäytyä osallistumisesta missä vaiheessa tahansa. Noudatan tutkimuksen teon eettisiä periaatteita läpi tutkimusprosessin.

Mikäli olet halukas osallistumaan haastatteluun, niin laittaisitko ystävällisesti minulle sähköpostia. Kerron sinulle mielelläni lisää ja sovitaan sinulle parhaiten sopiva ajankohta, jolloin soitan sinulle. Lähetän sinulle etukäteen haastattelurungon ennen haastattelua.

Kiitoksia paljon osallistumisestasi haastatteluun. Toivon, että siitä olisi iloa ja hyötyä myös sinulle. Ajastasi ja osallistumisestasi kiittäen, Minna-Lotta Shemeikka, puh. 0415137606, mshemeik@ulapland.fi. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Pro gradun ohjaajana toimii Lapin yliopiston professori Timo Harrikari, timo.harrikari@ulapland.fi.

Lähde

Tuulari, Saara, Harrikari, Timo, Lappi, Carita, Hautala, Sanna, Kemppainen, Tarja, Laitinen, Merja & Lohiniva-Kerkelä, Mirva. 2020. Oikeudellisen osaamisen tarpeita sosiaalityössä. SOHOVA-hankkeen selvitys. <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=3eda7dfe-fec9-4d45-8aed-005e457f435e>

LIITE 2

HAASTATTELURUNKO

Haastateltavan taustatiedot (koulutus- ja työtausta, ikä, sukupuoli ja nykyinen työtehtävä)

TEEMA 1: Oikeudellisen osaamisen merkitys osana lastensuojelun sosiaalityötä

Koetko, että sinulla on riittävästi oikeudellista osaamista työtehtäviisi liittyen?

Minkälainen painoarvo oikeudellisella osaamisella on työssäsi?

Tuleeko mieleesi esimerkkiä työstäsi oikeudelliseen osaamiseen liittyen?

TEEMA 2: Oikeudellisen osaamisen vaatimukset lastensuojelun sosiaalityössä

Minkälaista osaamista työsi vaatii?

Mitä oikeudelliseen osaamiseen mielestäsi kuuluu?

Minkälaista oikeudellista osaamista työssäsi vaaditaan?

TEEMA 3: Oikeudelliseen osaamiseen liittyvän lisäkoulutuksen tarve

Oletko mielestäsi saanut opintojesi aikana tai töissä ollessasi riittävästi koulutusta oikeudelliseen osaamiseen liittyen?

Kaipaisitko lisäkoulutusta oikeudelliseen osaamiseen liittyen?

Mikäli kaipaat, niin minkälainen koulutus palvelisi mielestäsi parhaiten?

Onko vielä jotakin mitä haluat kertoa oikeudellisesta osaamisesta ja siihen liittyvistä kokemuksista työssäsi?